

T.C
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ANTROPOLOJİ ANA BİLİM DALI

**RİYAD'DA YAŞAYAN TÜRKİYELİLER:
GÖÇ, EĞİTİM VE KÜLTÜREL DEĞİŞME
ÜZERİNE BİR ALAN ÇALIŞMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Songül YAVUZ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Mustafa ÇAPAR

Hatay-2019

T.C
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ANTROPOLOJİ ANA BİLİM DALI

**RİYAD'DA YAŞAYAN TÜRKİYELİLER:
GÖÇ, EĞİTİM VE KÜLTÜREL DEĞİŞME
ÜZERİNE BİR ALAN ÇALIŞMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Songül YAVUZ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Mustafa ÇAPAR

Hatay-2019

ONAY

Songül YAVUZ tarafından hazırlanan “*RİYAD’DA YAŞAYAN TÜRKİYELİLER: GÖÇ, EĞİTİM ve KÜLTÜREL DEĞİŞME ÜZERİNE BİR ALAN ÇALIŞMASI*” adlı bu çalışma jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile *ANTROPOLOJİ ANA BİLİM DALINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ* olarak kabul edilmiştir.

01/07/2019

Jüri Üyeleri	İmza
Doç. Dr. Mustafa ÇAPAR (Tez Danışmanı - Başkan)	
Doç. Dr. Hiroki WAKAMATSU (Üye)	
Dr. Öğr. Üyesi Kadriye ŞAHİN (Üye)	

Songül Yavuz Tarafından Hazırlanan “*Riyad’da Yaşayan Türkiyeliler: Göç, Eğitim ve Kültürel Değişme Üzerine Bir Alan Çalışması*” adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunana jüri üyelerince kabul edildiğini onaylarım.

Doç. Dr. Mustafa Onur KAN
Enstitü Müdürü

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezde yer alan bilgilerin tamamının akademik kurallara ve etik ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Söz konusu kural ve ilkelerin gereği olarak tezde yararlandığım eserlerin tamamına uygun bir şekilde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.

Songül YAVUZ

Önsöz

'Riyad'da yaşayan Türkiyeliler: göç, eğitim ve kültürel değişme üzerine bir alan çalışması' adlı bu çalışma Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne 'Yüksek Lisans Tezi' olarak sunulmuştur. Bu araştırmanın amacı Riyad'da yaşayan Türk vatandaşlarının yerel kültürle ilişkilerini inceleyip, Riyad'a uyum durumları, kültürel değişim yaşayıp yaşamadıklarını tespit etmek ve Riyad Uluslararası Türk okulunun öğrencilerin kültürel yapısı ve akademik başarısı üzerindeki etkisini araştırmaktır. Bu kapsamda tezin birinci bölümünde kuramsal çerçeve oluşturulmuştur. İkinci bölümde göç ve kültür konusuna değinilmiş, üçüncü bölümde ise Riyad'daki Türk vatandaşlarının entegrasyon ve kültürel değişim durumları hakkında bilgi verilmiştir. Tez konusunu belirleyen ayrıca çalışmanın her aşamasında ilgisini, desteğini ve bilgisini esirgemeyen Değerli Hocam Sayın Doç. Dr. Mustafa ÇAPAR'a, tez savunmamda bulunan ve beni samimi bir şekilde destekleyen değerli hocalarım Doç. Dr. Hiroki WAKAMATSU ve Dr. Öğr. Üyesi Kadriye ŞAHİN'e en içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca kendileriyle mülakat yaptığım o dönemin Müsteşarı Sayın Kazım Yavuz EVİRGEN, Eğitim Müşaviri Sayın Hamza ŞAHİN, Çalışma Müşaviri Sayın Mehmet KOCA, Okul Müdürü Sayın Abdullah ERAVCI, okulda çalışan öğretmenler, öğrenci velileri ve öğrencilere sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Son olarak beni bugünlere getiren annem Rabia YAVUZ, babam Koçali YAVUZ ve tezimin bitmesinde desteğini esirgemeyen kız kardeşim Arş. Görevlisi Zeynep YAVUZ'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Songül YAVUZ

Hatay, Temmuz 2019

**RİYAD'DA YAŞAYAN TÜRKİYELİLER:
GÖÇ, EĞİTİM VE KÜLTÜREL DEĞİŞME ÜZERİNE BİR ALAN
ÇALIŞMASI**

Songül YAVUZ

Antropoloji, Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2019

Danışman: Doç. Dr. Mustafa ÇAPAR

ÖZET

Günümüzde artık bireylerin nerede hangi kimlik ile doğduklarının ülkeler açısından çok büyük bir önemi kalmamıştır. Ülkeler asimilasyon sayesinde istedikleri sonuca ulaşabilmektedirler. Eğitim sayesinde bir İngiliz'den Rus, ya da bir Arap'tan Türk kimliği elde edilebilmektedir. Bu çalışmada Türkiye'den Suudi Arabistan'ın Riyad kentine yapılan göç hareketi incelenmiştir. Çalışmanın birkaç amacı bulunmaktadır. Araştırmanın önemli amaçlarından birisi Riyad'daki Türk vatandaşlarının kültürel değişim ve dönüşüm durumlarının var olup olmadığının tespit edilmesidir. Araştırmanın diğer amaçları ise Türk vatandaşlarının Riyad'ın kültürel yaşamına uyum sağlama durumlarını belirtmek ve Riyad Uluslararası Türk Okulu'nun göçer aile çocuklarının kültürel ve kimlik yapısına etkisini ve bu okulun öğrencilerinin akademik başarı seviyesini tespit etmektir. Bu kapsamda öncelikli olarak göç, kültür ve eğitim konusunda literatür çalışması yapılmış ve literatürden elde edilen bilgiler doğrultusunda görüşme soruları hazırlanmıştır. Akabinde ise Riyad'daki Türkiye Cumhuriyeti büyükelçiliğinde görev yapan müsteşar ve müşavirler ile Riyad Uluslararası Türk Okulu'nda bulunan müdür, öğretmen gelişigüzel seçilen lise öğrencileri ve veliler ile görüşmeler yapılmıştır. Bu çalışma sonucunda ailelerin kendilerini kimlik açısından Türk olarak tanımladıkları, kültürel açıdan ise bir değişim yaşamadıkları gözlemlenmiştir.

Aynı şekilde öğrencilerin de Suudi Arabistan gibi bir Arap ülkesinde yaşamalarına ve köken olarak da Arap olmalarına rağmen kendilerini Türk olarak gördükleri ve Türk kültürünü yaşadıkları gözlemlenmiştir. Öğrencilerin kültürel yapısının korunması ve sürdürülmesi konusunda yakalanan başarıda bir taraftan Riyad Uluslararası Türk Okulu'nun etkisi gözlemlenirken, öte taraftan ailelerin bakış açılarının da bu başarıda etkili olduğu görülmüştür. Bununla birlikte okulun akademik başarı seviyesinin ise düşük olduğu tespit edilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER

Kültür, Kültürel Değişim, Yerel Kültür, Göç, Riyad

TURKISH PEOPLE LIVING IN RIYADH: A FIELD STUDY ON MIGRATION EDUCATION AND CULTURAL CHANGE

Songül YAVUZ

Anthropology, Master Thesis, 2019

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Mustafa ÇAPAR

ABSTRACT

Today, it has no great importance for the countries where individuals are born with which identity. Countries can reach the desired result through assimilation. Thanks to education, a Turkish identity can be obtained from a British, Russian or an Arab. In this study, migration movements from Turkey to Riyadh, Saudi Arabia were examined. There are several purposes of the study. One of the important purposes of the research is to determine whether Turkish citizens living in Riyadh have experienced cultural change and transformation. The other aims of the study were to determine the adaptation of Turkish citizens to the cultural life of Riyadh and to determine the impact of the Riyadh International Turkish School on the cultural and identity structure of the nomadic family children and the academic achievement level of the students of this school. In this context, primarily, a literature study on migration, culture and education was conducted and interview questions were prepared in line with the information obtained from the literature. Then, interviews were conducted with undersecretary and consultant who work in the Republic of Turkey Embassy and director, teacher, randomly selected high school students and parents in Riyadh International Turkish School.

As a result of this study, it was observed that the families defined themselves as Turkish in terms of identity and they did not experience any changes in cultural terms. At the same time it was observed that despite students who live in Saudi Arabia and their origin are Arab they see themselves as Turkish and they live Turkish culture. It is observed that in the matter of achieved success on the protecting and continuing students' cultural structure both Riyadh International Turkish School and the perspective of families have an effect. Although it is determined that the academic success level of the school is low.

KEY WORDS

Culture, Cultural Change, Local Culture, Migration, Riyadh

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
GİRİŞ	

BİRİNCİ BÖLÜM KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Problem	3
1.2. Araştırmanın Amacı.....	3
1.3. Araştırmanın Önemi.....	4
1.4. Varsayımlar.....	5
1.5. Sınırlılıklar.....	5
1.6. Yöntem.....	5

İKİNCİ BÖLÜM KÜLTÜR, EĞİTİM VE GÖÇ OLGUSU

2.1. Kültür Ve Kültür Tanımları.....	8
2.2. Kültürün Özellikleri.....	10
2.2.1. Sosyal Değişme Kuramları.....	12
2.2.2. Sosyal ve Kültürel Değişme.....	17
2.3. Kültür–Eğitim İlişkileri.....	22
2.3.1. Ergenlik Kültürü.....	25
2.3.2. Dil ve Kültür.....	27
2.4. Göç Olgusu.....	31
2.5. Göçle İlgili Kuramlar.....	32
2.6. Göç, Eğitim ve Kültür İlişkisi	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM RİYAD’A GÖÇ EDEN TÜRKİYELİLER

3.1. Türkiye’den Riyad’a Göç Eden Hataylıların Entegrasyon Durumları.....	8
3.2. Suudi Arabistan’da Yaşayan, Kültür ve Hukuk Düzenine Genel Bir Bakış	39
3.3. Riyad’daki Hataylı Göçmenlerin Kültürel ve Dini Yapısı.....	42

3.4. Hataylı Göçmenlerin Uyum Süreci.....	43
3.4.1. İklim Konusundaki Uyum Süreci.....	44
3.4.2. Giyim ve Yeme-İçme Kültürü Konusundaki Uyum Süreci.....	45
3.4.3. Evlerin Fiziki Yapısına Uyum Süreci.....	48
3.4.4. Zaman Konusunda Uyum Süreci.....	49
3.4.5. Sosyal ve İş Yaşamında Yaşanan Uyum Süreci.....	50
3.4.6. Toplumsal Cinsiyete Göre Riyad'a Uyum.....	51
3.4.6.1. Kadınların Riyad'a Uyumu.....	51
3.4.6.2. Erkeklerin Riyad'a Uyumu.....	53
3.4.7. Yabancı Erkeklerin Uyum Sağlamasının Beklendiği Kefillik Sistemi.....	55
3.4.8. Günlük Hayat ve Komşuluk İlişkileri.....	56
3.4.9. Din-Dil Kültür ve Eğitim Alanında Yaşanan Uyum Süreci.....	59
3.4.10. Uyum Sürecinde Dil ve Kimlik Yapısı.....	60
3.4.11. Riyad Uluslararası Türk Okulu'nun Kimlik Oluşturmadaki Rolü....	67
3.4.12. Uyum Sürecinde Çocuklar ve Kuşaklar Arası Çatışma Durumu.....	70
3.4.13. Türk Vatandaşlarının Suudililere Bakış Açıları.....	72
3.4.14. Arapların Türk Göçmenlere Bakışı.....	75
3.4.15. Dönüş İsteği ve Gelecek Planı	77
SONUÇ VE TARTIŞMA.....	80
KAYNAKÇA.....	84

GİRİŞ

Her insan bir kültürün içinde doğar ve bu kültürel yapıya benzer bir kimlik yapısı geliştirerek büyür. Kültür doğuştan getirilen bir özellik olmayıp, içinde yaşanılan çevreden edinilen bir kazanımdır. Bu nedenle öğrenilerek elde edilen bir süreçtir. Kültürün öğrenilerek elde edilen bir süreç olması onun eğitim aracılığıyla kazanılmasını gerekli kılar. Bu eğitim hem içinde yaşanılan toplum aracılığıyla hem de okullar aracılığıyla gerçekleşir. Fakat insanlar her zaman kendi toplumları içinde yaşamını sürdüremeyebilirler. Nitekim insanlar durağan varlıklar değildir. Zaman içerisinde çeşitli nedenlerle göç edebilmektedirler. Göçle birlikte insanlar farklı bir toplumla, başka bir deyişle farklı bir kültürle tanışma imkânı bulmaktadırlar. Bu tanışmanın karşılıklı olarak etkileri olmakla birlikte göç edilen yerdeki toplumun çoğunluğu oluşturması nedeniyle baskın bir yapıya sahip olduğu gözlemlenmektedir. Bu yüzden göçer insanlar gittikleri yerleri etkilemekten ziyade, gittikleri yerlerden etkilenirler. Bu nedenle göçmenlerin kültürel değişim yaşaması olasıdır. Kültürel değişimin yaşanıp-yaşanmamasında etkili olan etmenlerden biri de eğitimidir. Bu yüzden toplumlar kültürlerinin devamını sağlamak için eğitimden faydalanmış, kültürlerini daha fazla ayakta tutabilmenin yollarını aramışlardır. İnsanlık tarihi boyunca bazı toplumlar kültürel varlıklarını uzun süre sürdürebilirken, bazıları ise sürdüremeyip kaybolup gitmişlerdir. Farklı kültürlerin varlığının insanlık için bir zenginlik olarak kabul edildiği günümüzde; kültürün nasıl korunduğu, geliştirildiği, yayıldığı ve kültürel değişime neden olan etmenlerin neler olduğunun bilinmesi gerekliliği duyulmuştur. Bu çalışmada kültürel değişime etki eden etmenler arasında yer alan göç ve eğitimin kültür ve kimlik üzerinde etkisi araştırılmıştır. Nitekim göç ve eğitim; kültürel varlığın devamının sağlanıp-sağlanamaması, ya da kültürel değişimin ne yönde gerçekleşip- gerçekleşmemesini sağlayan iki önemli dinamiktir. Bu iki dinamik yan yana olunca göçmenler üzerinde hangisi daha etkili olacaktır? Suudi Arabistan’da Suudi, Türk ve farklı milletlere ait birçok okul bulunmakta ve her okul farklı bir eğitim sistemi uygulamaktadır. Türkler istedikleri takdirde çocuklarını yabancı okullara gönderebilmektedir. Ancak bu araştırmada sadece Riyad Uluslararası Türk Okulu’nun Türkler üzerindeki etkisi esas alınmıştır. Göç hareketine rağmen alınan Türk eğitimi sayesinde Türk vatandaşlarının kültürel ve kimlik yapısında bir değişim yaşanacak mı? Bu

soruların cevabının bulunması amacıyla araştırmaya başlandı. Çalışmanın birinci b6l6m6nde araştırmayla ilgili kuramsal ereve belirlendi. İkinci b6l6m6nde k6lt6r, k6lt6r6n genel 6zellikleri ve k6lt6rel değişim 6zerinde duruldu; 66nc6 b6l6m6de g6, k6lt6r ve eğitim ilişkisi 6zerinde duruldu; son b6l6m6de ise yapılan literat6r çalışması ile Riyad'da yapılan m6lakat çalışmasından elde edilen sonuçlar aktarıldı.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Problem

Göç ve eğitim aracılığıyla insanlar var olan kimlik ve kültür yapılarından tamamen farklı bir kimlik ve kültür haline dönüşebilmektedirler. Her kültür ayrı bir zenginlik kaynağıdır. İnsanların kendi kültür ve kimlik yapılarıyla yaşama hakları vardır. Göçler ise genel olarak kültür ve kimlik yapısını olumsuz etkileyen bir süreci kendisinde barındırmaktadır. Göç hareketine engel olunamamakla birlikte göçün olumsuz etkilerini en aza indirebilmek imkânsız değildir. İnsanların bilinçli yaşamaları ve göç sürecinin artı ve eksilerinin farkında olmaları bu süreci en iyi şekilde atlatabilmelerini sağlayabilmektedir. Bu bağlamda dünya üzerinde var olan göç hareketlerinin incelenmesi, insanların kültürel ve kimlik kaybını hangi durumlarda yaşayabileceklerini ya da hangi durumlarda kültürel varlıklarını devam ettirebilecekleri yönünde derin bilgi sahibi olmalarını sağlayacaktır. Bu çalışmada da Türkiye'den Suudi Arabistan'ın Riyad kentine yapılan göç hareketi incelenmiş ve aşağıdaki problemler üzerinde durulmuştur:

- 1) Riyad'daki Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları kültürel ve kimlik alanında bir değişim yaşadılar mı? Göç hareketi sonrasında kültürlerini koruduysalar bunu nasıl başardılar?
- 2) Riyad'daki Türk vatandaşlarının kültürel değişme, adaptasyon ve-veya entegrasyon sürecinde yaşadıkları deneyimler nelerdir? Entegrasyon sürecinde yaşadıkları sıkıntılar var mı? Bu sıkıntıların nedenleri nelerdir? Nasıl çözülebilir?
- 3) Riyad Uluslararası Türk Okulu'nda eğitim ve öğrenim gören öğrenciler kimlik inşasında ve kültür yapısında ne tür değişiklikler yaşadılar?
- 4) Bu okula devam eden öğrencilerin akademik başarı seviyesi nasıldır?

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Riyad'a göç etmiş olan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının kültürel ve kimlik yapılarında bir değişim olup olmadığını tespit etmek; Riyad'ın kültürel ortamına entegrasyon sürecinde yaşadıkları deneyimler ve Riyad Uluslararası Türk Okulu'nun göçer aile çocuklarının kimlik ve kültürel yapısının korunması üzerine etkisini ve bu okulun öğrencilerinin akademik başarı seviyesini tespit etmektir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Eski toplumlar birbirine üstünlük sağlamak için savaş meydanlarında savaşıırken, günümüz toplumları bunun yerine “kültürel savaş”ı tercih etmektedirler. Geçmişte ırkçılık nedeniyle yapılan savaşlar artık yerini kültürel üstünlük savaşına bırakmıştır. Kültür zaman içinde kendiliğinden bir değişim süreci içine girse de çoğu zaman insanlar tarafından bilinçli olarak değiştirilir. Kültürel değişimi en sistemli gerçekleştirme yollarından birisi kuşkusuz eğitimidir. Bu nedenle toplumlar eğitim sistemlerini kendi kültürel yapılarına göre düzenlemeye çalışırlar. Doğal olarak bu durumdan en çok etkilenecek olan kesim çocuklar ve bu çocukların içinde de en çok etkilenecek olan göçer çocuklardır.

Her göç az veya çok kültürel değişimi birlikte getirmektedir. Göçer ailelerin kültürel adaptasyonunu sağlamada eğitim de kendi payına düşen görevi yerine getirmeye çalışmaktadır. Göç kültürel değişime neden olan etmenlerden biridir. Göç sonucunda bireyler gittikleri yerleri kültürel olarak etkileyebildikleri gibi kendileri de bu durumdan etkilenip kültürel değişim içerisine girebilmektedirler. Esasen göç alan ülkelerin göçmenlerden temel beklentileri, göçmenlerin gittikleri ülkeye uyum sağlayıp, akabinde kendilerinin kültürel yapısına uyum sağlamalarıdır. Göçmenlerin gittikleri ülkeye karşı olan bakış açıları kendilerinin kültürel olarak ne denli değişim ve dönüşüm yaşayıp yaşamayacaklarında etkili bir durumdur. Bunun yanı sıra eğitim de kültürün korunması ya da değişmesi konusunda son derece etkili bir araçtır. Ancak farklı bir toplumda kendi kültürüne uygun olarak eğitim gören bireylerin değişim ve dönüşüm yaşayıp yaşamadıkları, böyle bir durumda eğitimin kültür üzerindeki etkisinin ne denli olacağı bir merak konusunu oluşturmaktadır.

Türkiye’den Riyad’a göç eden göçmenlerin çoğunu Arap kökenli Hataylılar oluşturmaktadır. Etnik köken olarak Arap olan Hataylı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının Suudi Arabistan gibi bir Arap ülkesinde kimlik tercihlerini bir Arap olarak mı yoksa Türk olarak mı devam ettirmek isteyecekleri de ayrıca bir merak konusunu oluşturmaktadır. Arap kökenli olmalarına rağmen Türkiye’de kendilerini bir Türk olarak tanımlayan Hataylı vatandaşların Suudi Arabistan gibi bir Arap coğrafyasında yaşamaya başlamaları, kendilerini bir Arap olarak tanımlamalarına vesile olacak mı? İnanç yapısının kimlik tercihi üzerine etkisi nasıldır? Ayrıca Riyad Uluslararası Türk Okulu’nun öğrencilerin kültürel ve

kimlik yapısı üzerine etkisi nasıldır? Eğitimin bireyin kültürü ve kimliğini korumadaki başarısı nedir? Yapılan çalışmada bütün bu soruların cevapları üzerinde durulacaktır. Bu çalışma Riyad'daki Türk vatandaşlarının Riyad'a uyum-uyumsuzluk durumunu, kültürel olarak bir değişim yaşayıp-yaşamadıkları, kimlik yapılarını kaybedip-kaybetmedikleri ve Riyad Uluslararası Türk Okulu'nun öğrencilerin kültürel yapısını korumadaki etkisini keşfetme yönünde aydınlatıcı bir çalışma olacaktır. Ayrıca Riyad'da yaşayan Türklerle ilgili olarak bu kapsamda ve şekilde herhangi bir araştırma gerçekleştirilmemiştir. Dolayısıyla bu araştırma konusu ve kapsamı itibariyle bir ilk olma özelliğine sahip olma yönüyle de önemli bir yere sahiptir.

1.4. Varsayımlar

Bu çalışmanın varsayımları aşağıda şu şekilde belirtilmiştir:

- 1) Çalışmak amacıyla Riyad'a göçen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının etkileşim sonucu kültürel bir değişim ve dönüşüm yaşadıkları söylenebilir.
- 2) Suudi Arabistan'daki kültürel yapının Türk öğrencilerinin kültür ve kimlik yapısı üzerinde Riyad Uluslararası Türk Okulu'ndan daha etkili olduğu, bunun sonucunda ise öğrencilerde kültürel ve kimlik açısından bir değişim gerçekleştirildiği ileri sürülebilir.

1.5. Sınırlılıklar

Suudi Arabistan'ın Riyad şehrindeki Riyad Uluslararası Türk Okulu'nun 2010-2011 eğitim- öğretim yılında bu okulda bulunan müdür, öğretmen, öğrenci ve bu öğrencilerin velileriyle, Riyad'da bulunan Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliğinde görev yapan müşavir ve müsteşarlarla yapılan görüşmelerle sınırlıdır. Araştırma boyunca elde edilen bilgilerle ortaya çıkan yeni soruların cevapları da sonraki yıllarda internet ve telefon gibi iletişim araçlarıyla giderilmiştir.

1.6. Yöntem

Antropoloji insan ve kültür konusunu inceleyen bir bilim dalıdır. İnsan ve kültürün en iyi şekilde araştırılabilmesi için insana ve kültüre dair her şeyin ayrıntılı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir. Kültürel Antropoloji araştırmalarında anket, görüşme katılımlı gözlem gibi yöntemler uygulanır. Ancak

daha çok katılımlı gözlem ve mülakat yöntemi tavsiye edilir. Bu çalışmada da katılımlı gözlem ve mülakat yöntemi gibi niteliksel araştırma metotları kullanıldı.

Gözlemcinin gözlem konusu yaptığı olaya doğrudan doğruya katılarak gözlemlerde bulunmasına katılımlı gözlem denir. Bu tarz bir gözlemlerde standart bir gözlem aracı yoktur. Gözlemci gözlemlerde bulunduğu grubun bir üyesi olarak kabul ettirebileceği gibi kimliğini saklayarak gözlem yapabilir (Sencer, 1989:65).

Mülakat yönteminde ise veriler, yüz yüze yapılan görüşmeler sonucunda elde edilir. Görüşmenin yüz yüze yapılması, araştırılan konuyla ilgili tüm soruların anında net ve açık bir şekilde cevaplanmasını sağlamaktadır. Görüşme iki yöntemle yapılabilmektedir. Birinci yöntemde görüşme, gelişigüzel kurallara bağlı kalmadan ve sorular önceden hazırlanmadan yapılır. Buna enformel bir görüşme denir. İkinci yöntem ise formel görüşmedir. Bu yöntemde görüşme; kesin, açık ve kurallara bağlı olarak yapılır. Sorulacak sorular önceden hazırlanmıştır. Araştırmacı, konuyla ilgili araştırmaya fayda sağlayacak soruları önceden belirleyip, bu sorular ekseninde bireylerle karşılıklı konuşma yapar (Erdem, 2005: 38).

Yapılmış olan bu görüşmelerde katılımcılar sırasıyla K1 (Katılımcı 1), K2 (Katılımcı 2), K3 (Katılımcı 3) ... K47 (Katılımcı 47) şeklinde gösterilmiştir.

Bu araştırma 2010-2015 yılları arasında Suudi Arabistan'ın Riyad kentinde yapılan gözlemlere ve literatürden elde edilen bilgiler ışığında hazırlanan mülakat sorularıyla yapılan görüşmelere dayanmaktadır. Araştırmacı Riyad Uluslararası Türk Okulu'nda beş yıl öğretmenlik yaptığı sırada öğrencileri gözlemlene imkanı bulmuş, Türklerin yaşadığı mahallelerden olan el-Fahiriye mahallesinde ikamet ederek oradaki Türkleri gözlemlene, çeşitli mahallelerde ikamet eden velilere yapılan ev ziyaretleri, hac ve umre ziyaretleri, Arabistan'da yapılan kültürel ve turistik geziler, bazı Suudi ailelerini ziyaret, Arapça kursları vesilesiyle King Saud Üniversitesi ve Darü'l-Zikir'de bulunma ve Riyad'daki yaşama birebir katılım ile Riyad'daki Türk vatandaşlarının kültürel ve kimlik değişimi konusunu incelemiştir. Literatürden elde edilen bilgiler ekseninde Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad şehrinde bulunan Riyad Uluslararası Türk Okulu'nun müdür, öğretmen, rastgele seçilen lise öğrencileri ve veliler ile Türkiye Cumhuriyeti büyükelçiliğinde görev yapan görevliler ve çok sayıda kişiyle birebir görüşmeler yapılmış, bunlardan 47'siyle yapılan görüşmeler çalışmaya yansıtılmıştır.

Çalışmada mülakat yapılan öğrencilere 11, okul müdürü ve öğretmenlere 8, velilere 15 ve Türk elçiliğinde çalışan görevlilere 4 yapılandırılmış mülakat sorusu sorularak formel görüşme gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte araştırma sonuçlarının sağlıklı olabilmesi açısından ihtiyaç duyuldukça görüşmecilere ekstra sorular da yöneltilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜR, EĞİTİM VE GÖÇ OLGUSU

2.1. Kültür ve Kültür Tanımları

İnsanoğlu hayata atılır atılmaz, öncelikle kendini ve doğayı tanımaya çalışmıştır. Bu süreç içinde zaman zaman doğayla karşı karşıya kalmış, yaşamını sürdürebilmek için çetin mücadelelere girişmiştir.

Hayvanların doğayla mücadele sürecinde kendi fiziksel gücünden yararlanma gibi bir avantajları varken, insanlarda böyle bir güç çok gelişmiş değildir. Bu gücün eksikliğini hisseden insan, kendi zekâsını geliştirerek mücadele sürecine dâhil olmuştur. İnsan, zekâsı sayesinde kendisinden çok daha güçlü olan hayvanlara karşı koyabilmiş ve zaman içinde dünyaya egemen olan bir varlık olarak dünya sahnesindeki yerini almıştır.

Dünya üzerindeki karaların kıtalara ayrılmasının bir sonucu olarak, insanlar da değişik coğrafyalara dağılmışlardır. Farklı çevre koşulları ile karşı karşıya kalan insanları farklı sorunlar ve farklı gereksinimler beklemekteydi, dolayısıyla buna paralel olarak insanlar da farklı mücadele yöntemleri ve icatlar geliştirdiler. Sonuç olarak farklı bireyler ve toplumlar meydana geldi.

İşte farklı birey ve toplumların oluşmasına neden olan duygu, düşünce, inanç, icatlar, yaşam şekilleri kısacası farklılığı yaratan her şey kültür olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte günümüzde kültür kavramının farklı şekillerde kullanımına rastlanmaktadır.

Günlük hayatımızda “kültürlü insan” ya da “kültürsüz insan” deyimleri nitelendirmeleriyle sıkça karşılaşırız. Genellikle “kültürlü insan” kavramı, ‘eğitimli, görgülü, bilgili, entelektüel anlamlarında kullanılmaktadır. Bu nitelikleri taşımayan insanlar ise kültürsüz olarak değerlendirilmektedir.

Kültür kavramının bu şekilde kullanımına sadece günümüzde rastlanmaz, geçmişte de buna benzer kullanımlara rastlamak mümkündür. Örneğin, Matthew Arnold’a göre kültür,

“Dünyada düşünülen ve söylenenin en iyisini... Bilme aracılığıyla eksiksiz bir mükemmelliğin peşinde olma idi... kültür mükemmelliği araştırma ya da mükemmelliğin izinde olma... Tatlı ve hafif... Akıl ve ruhun bir manevi durumudur ya da öyle olmalıdır” (bkz. Smith, 2007: 14).

Oysa sosyoloji ve antropoloji gibi bilim dallarına göre kültür mükemmelliğin karşılığı olmamakla birlikte sadece elit kesimden sayılacak

insanlara ait bir şey de değildir. Kültürsüz insan yoktur. Her insan doğuştan bir kültürün içinde bulur kendini, kültürün örüntüsüyle kuşatılır ve zamanla kendisi de kültürden bir parça haline gelir.

O halde “*kültür*”den ne anlamalıyız?

Kültürel antropoloji çalışmalarında bu soruya birçok cevap bulma girişiminde bulunulmuştur. 1950’lerin başında Alfred Kroeber ve Clyde Kluckhohn kültürün 160 farklı tanımının yapıldığını tespit ederler (Bkz. Wulf, 2009: 129). Çeşitli bilim insanlarınca yapılmış kültür tanımlarından bazılarını Güvenç (1996: 100) şu şekilde aktarmaktadır:

“Kültür, varlığımızın yapısını belirleyen sosyal bir süreçle öğrendiğimiz uygulama ve inançların, maddi ve manevi öğelerin tümüdür (Sapir).

Bir toplumun tüm hayat biçimidir (Linton).

Kültür, toplumsal olarak öğrenilen ve aynı yoldan yeni kuşaklara aşılanan davranış örüntüleri ya da kalıplarıdır (Tozzer).

Kültür, büyütülerek (bilimsel) ekrana yansıtılmış bireysel psikolojidir (Benedict).”

İnsanlar maddi ihtiyaçlarını gidermek için bir taraftan üretimde bulunurken, diğer taraftan toplumsal yaşamlarını sürdürmek için gelenek, görenek, örf ve adetler içinde yaşamışlardır. E. B. Tylor, kültürün bu iki yönünü de dikkate alarak kültürü şu şekilde tarif etmiştir: “Kültür, bilgiyi, imanı, sanatı, ahlakı, hukuku, örf ve âdeti ve insanı toplumun bir üyesi olması dolayısıyla kazandığı diğer bütün maharet ve alışkanlıkları kapsayan karmaşık bir bütündür” (bkz. Erkal, 1995: 130). Bu tanım hali hazırda antropolojide kabul gören tanımlardan biridir.

İnsanların içinde buldukları kültürü öğrenebilmelerinin ilk şartı anlaşabilecekleri ortak bir dilin var olmasıdır. Dil, kültürü aktaran en önemli araçtır. Ayrıca amaçlanan hedeflere özellikle de eğitimle ilgili hedeflere ulaşmada gerekli olan en temel araçlardan biridir. Yine dil sayesinde tüm dünya kültürlerini tanımak mümkün olabilir ve kültürel yayılma diğer araçların yanında daha çok dil aracılığıyla gerçekleşir. Bir toplumda üretilen herhangi bir değer ya da maddi ürün eğer tüm dünyada kabul görmeye ve kullanılmaya başladıysa bu ürün uygarlığın bir parçası haline gelmeye başlamıştır. Mesela televizyon, bilgisayar gibi teknolojik ürünler tüm dünya tarafından kullanıldığından bunlar birer uygarlık ürünüdür denilebilmektedir. Bu da kültürün ayrı bir alanı olarak görülmektedir. Güvenç, kültürün dört kullanım alanına işaret eder. Buna göre:

“1-Bilim alanındaki kültür: Uygarlıktır.

2-Beşeri alandaki kültür: Eğitim sürecinin ürünüdür.

3-Estetik alandaki kültür: Güzel sanatlardır.

4-Maddi (teknolojik) ve biyolojik alanda kültür: Üretme, tarım, ekin, çoğaltma ve yetiştirilmedir” (Güvenç, 1996: 97).

2.2. Kültürün Özellikleri

Yukarıdaki tanımların ortak paydaları kültürün özelliklerini ortaya çıkarmaktadır. Tanımlarda en çok dikkat çeken şey kültürün hep insanla birlikte zikredilmesidir. Yani bu tanımlardan “kültür=insan” formülüne ulaşılabilir. Zira kültür; insanlar tarafından oluşturulur, insanlar tarafından değiştirilir ve yine insanlar tarafından bir sonraki kuşağa aktarılır.

Tanımlarda dikkati çeken diğer husus ise, kültürü gereksinimlerin ortaya çıkardığıdır. İnsanların maddi ve manevi gereksinimleri vardır. O halde maddi ve manevi kültüre ihtiyaç vardır. Her farklı ihtiyaç ayrı bir kültürü gerekli kılmıştır.

Tezcan (1997: 5) *Kültürel Antropoloji* adlı eserinde bu konuyu şu şekilde ele almıştır: “İnsanlar çeşitli gereksinimlerini karşılamak için kültürü yaratmışlardır. Örneğin giysiler, üşümeyi önlemek için; bardak, su içmek için; otomobil, bir yere hızlı gitmek için; hukuk, toplumda güvenliğin sağlanması için vs.” Maddi ihtiyaçlar toplumun yaşadığı tabiat şartlarına göre ortaya çıkmaktadır. Deniz kenarında yaşayan bir toplum için oltanın icadı kaçınılmazken, kutuplarda yaşayan bir toplum için ise kürkün yapılması kaçınılmaz olarak görülmektedir. Maddi kültür, bir toplumun hayatını kolaylaştırmak için ürettiği bütün maddi ürünlerdir. Maddi ürünlere tekerleğin icadından günümüz teknolojik ürünlerine kadar ürettiğimiz her şey örnek olarak gösterilebilir: Tabak, bardak, giyecek, televizyon, bilgisayar vs.

Manevi kültür ise bireyin ve toplumun beşeri ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayan ürünlerdir. Bunlar insana insan olma özelliğini kazandıran, insanları diğer canlılardan ayıran kültür ürünleridir. Hukuk, ahlak, ideoloji, değerler, gelenek ve görenekler örnek olarak verilebilir. Macit, *Dünya-Dil Sistemi ve Dini Söylem* adlı kitabında, bu konuyu şöyle izah etmektedir:

“Dünya kurma sürecinde insan, kendi çabasıyla kendi enerjisini toplar ve kendisine bir istikrar temin eder. O biyolojik anlamda bir insan dünyasından sıyrılırken, beşeri bir dünya inşa eder. Bu dünya elbette ki kültürdür. Onun asıl amacı kendine yabancılaşan ve kaybolmakla yüz yüze gelen insan hayatı için sağlam bir yapı oluşturmaktır. Dolayısıyla bir dünyadan ve dünya kurmadan bahsettiğimiz zaman, insanla- dünya arasındaki ilişkinin ve dünyayı kurmada etkin olan süreçleri konuşuyoruz demektir” (Macit, 2010: 184).

Maddi kültür daha çok insanın doğayla etkileşimi sonucunda ortaya çıkarken, manevi kültür insanın insanla olan etkileşimi sonucu ortaya çıkmıştır.

Maddi ve manevi kültür birbirlerinden bağımsız değildir. Birindeki değişme diğerini de etkilemektedir. Manevi kültür öğeleri töreler, tutuculuk, baskı gibi nedenlerden dolayı değişime direnç gösterirken maddi kültür ise kısa vadede daha yüksek yarar sağladığı için daha hızlı değişir. W. Ogburn manevi kültürün maddi kültürün hızına yetişememesi durumunu “kültürel gecikme” ya da “kültür boşluğu” olarak değerlendirmektedir. Örneğin bir ülkeye otomobilin girmesi ile birlikte trafik kuralları da belli bir hızda oluşturulup kurallara uyulması sağlanmasa trafik bunalımı oluşur (Tezcan, 1997: 9).

Her kültür öncelikli olarak biyolojik, sonrasında ise teknolojik, ekonomik, hukuki hatta dini ve ahlaki tüm ihtiyaçları karşılamak zorundadır. İhtiyaçlar kültürü şekillendirmektedir (Malinowski, 2016: 162-163). İhtiyaçlar zamanla değiştikçe kültür de değişir.

Kültürün diğer bir özelliği kuşaktan kuşağa öğrenilerek geçmesidir. Kültürün doğuştan getirilmeyen, kuşaktan kuşağa eğitim-öğretim yoluyla aktarılma ve öğrenilebilirlik özelliğini Selman Erdem (2005: 95) ise şu şekilde açıklamaktadır: Kimi sosyologlar kültürü *toplumsal kalıtım* diye adlandırırlar ve onu *insan davranışının öğrenilen bölümü* diye tanımlarlar.

Kültürler bu şekilde kuşaktan kuşağa aktarılarak varlığını devam ettirir. Kültürlerin varlığını devam ettirmesi ona süreklilik özelliğini kazandırır. Bu özelliğe göre kültürler uzun bir süre dünya üzerindeki yerini korur. Kültürel değişme yaşanır ancak bu çok uzun yıllar içinde ve azar azar gerçekleştiği için var olan kültür dünyadaki yerini kolay kolay terk etmez.

Kültürün diğer bir özelliği ise toplumsal olmasıdır. İnsanlar toplumlar halinde yaşarlar. Bu birlikte yaşam insanların belirli kurallar dâhilinde yaşamını gerekli kılan kültürün oluşumunu sağlamıştır. Kültür ve toplum karşılıklı olarak birbirini etkiler. Kültür toplumun yapısını oluşturacağı gibi toplum da kültürel yapıyı oluşturup uygulayarak kültürel yaşamın devamını sağlar. Kültür toplumların nasıl yaşayacaklarına karar verir. Zaman içerisinde işe yaramayan ya da etkinliğini kaybeden kültür öğeleri eriyerek yok olur ya da yerini başka bir kültürel öğeye bırakır. Kültürel öğeler her toplumda farklı olabileceği gibi aynı toplum içinde de farklılıklar arz edebilir. Ancak kültürel farklılıklar daha çok toplumların birbirlerinden ayırt edilebilmesini sağlar. “Örneğin Müslümanların yemekten çekinmediği sığır etini Hindular yemezler” (Erdem, 2005: 98).

Kültürlerin birbirinden farklı olması insanlık için birer zenginlik kaynağıdır. Farklı toplum ve kültürler dünyaya farklı bakış açıları ve yaşam tarzları kazandıracak bu da insanlara yeni alternatif yaşam tarzları ve fırsatları kazandıracaktır. Böylece insanlar en ideal haklara sahip olabilmenin verdiği mutluluğu yaşayacaklardır.

Buraya kadar yukarıda sayılan kültürün bütün bu özelliklerini Tezcan şu şekilde özetlemiştir:

- “1.Sosyo-kültürel biçimler, öğrenilmiştir.
- 2.Mantıksal olarak bütünleşmişlerdir. Aynı zamanda işlevsel ve anlamsaldırlar.
- 3.Bütün sosyo-kültürel sistemler, sürekli olarak değişirler. Kültür dinamik bir yapıya sahiptir.
- 4.Simgeler aracılığıyla aktarılırlar. Kuşaktan kuşağa toplumsal bir miras olarak aktarılırlar.
- 5.Her kültür, bir değer sistemine sahiptir.
- 6.Toplumun üyeleri arasında makul, etkin ve otomatik etkileşim sağlar.
- 7.Farklı olarak paylaşılmışlardır. Bireyler kültüre kültürlenme yoluyla katılırlar.
- 8.Toplumsal kişiliğin doğuş ve oluşumunda egemen bir etmendir.
- 9.Bir toplumu diğerinden ayırmaya yarayan bir işarettir” (bkz. Tezcan, 1997:6).

2.2.1. Sosyal Değişme Kuramları

Değişme her toplumda ve toplumsal yapının her alanında görülür. Değişme kendiliğinden, herhangi bir müdahale olmadan olabileceği gibi planlı bir şekilde veya baskı yoluyla da gerçekleşebilmektedir. Bilim adamları toplumu değişime iten etkenleri bulmaya çalışmış ve bu değişimin her toplumda aynı şekilde olup olmayacağı ile ilgili ‘toplumsal değişme kuramları’ olarak adlandırılan (Öztürk ve Coşkun, 2005: 210) çeşitli yaklaşımlar geliştirmişlerdir.

Toplumsal değişmeyi anlamaya ve çözümlenmeye yönelik bu kuramlar kendi aralarında çeşitli kısımlara ayrılmıştır. Emre Kongar (2006: 57-58) toplumsal değişme kuramlarını büyük boy kuramlar (organizmacı, evrimci ve diyalektik modeller), orta boy kuramlar (yapısal-fonksiyonel ve çatışma modeller) ve küçük boy kuramlar (sosyal psikolojik ve psikolojik modeller) başlığı altında incelemektedir.

Toplumların içinde buldukları döneme göre toplumsal değişme kuramları farklılık arz etmektedir. Sanayileşme döneminden önce büyük boy ve orta boy kuramlar geliştirilmişti. Bu kuramlar bütün insanlığı kapsayan toplumsal değişimi incelemiştir. Sanayileşme ile birlikte sanayinin toplumun ve insan psikolojisinin üstüne yapmış olduğu olumsuz etkiler görülmeye başladı. Bu durum

bilim adamlarını insan psikolojisine yöneltti. Artık bilim adamları kişiliğin toplumun değişimi üzerindeki etkileri ile toplumun kişilik üzerindeki etkileri üzerinde yoğunlaşarak yeni yaklaşımlar geliştirdiler. Böylece küçük boy kuramlar oluşturuldu.

Büyük boy kuramlar, bütün insanlığın değişim yasalarını bulmaya çalışan evrensel kuramlardır. Bu kuramların içinde yer alan organizmacı, evrimci ve diyalektik modellerin birbirine benzer ve farklı yönleri vardır. Organizmacı yaklaşımda toplumlar da tıpkı organizmalar gibi doğarlar, büyürler gelişirler ve ölürler. Ölüm olgusu organizmacı yaklaşımı evrimci yaklaşımdan ayıran temel faktörlerden biridir. Bu yaklaşım toplumdaki değişme yönünün ölüme doğru olduğunu savunurken evrimci yaklaşım yok olmayı kabul etmez, değişimin hep var olacağını ve değişimin yönünün hep daha ileriye doğru olduğunu kabul eder. Toplum ile organizma arasındaki benzerliği organizmacı yaklaşımın temsilcilerinden Herbert Spencer şu şekilde açıklamaktadır:

“Toplum da bir insan vücudu gibidir. Nasıl ki bir insan vücudunda eller, ayaklar, gözler, kulaklar ve iç organlar hem birbirinden ayrı yapılar olup hem de birbirine bağımlıysa, toplumda da aile, hükümet ve ekonomi gibi çeşitli parçalar ayrı ayrı olmasına rağmen birbirine bağımlıdır ve birbirini etkiler. Birindeki değişme diğerlerinde de bir değişime neden olur. Organizma büyüdükçe farklılaştığı gibi toplum da büyüdükçe farklılaşır” (bkz. Tezcan, 1984: 52).

Organizmacı yaklaşım toplumu bu şekilde ölüme doğru ilerleyen bir canlı gibi görürken evrimci yaklaşım ise toplumu en ilkel halden zaman içerisinde ileriye doğru gelişen ve büyüyen bir yapı olarak ele almaktadır.

Evrimci yaklaşımın temsilcilerinden olan Auguste Comte’a göre toplumlar teolojik, metafizik ve son olarak pozitif aşamadan geçer. Teolojik ve metafizik aşamada toplumlar sosyal olayları dinsel açıdan değerlendirirken pozitif aşamaya gelince bilimsel nedenlerle açıklamaya başlarlar. Sosyal olayların bilimsel nedenlerle açıklanmaya başladığı bu pozitif aşama toplumsal gelişimin en üst düzeye geldiği aşamadır (Erkal, 1995:235). Comte’un toplumları bu şekilde teolojik, metafizik ve pozitif olarak sınıflandırmasına karşın, diyalektik yaklaşımın temsilcilerinden olan Karl Marx ise toplumları; ilkel, köleci, feodal, kapitalist, sosyalist ve komünist toplum olarak sınıflandırmıştır. Karl Marx’a göre toplumlar üretim biçimlerine göre sınıflara ayrılmıştır. Sınıflar arasındaki gelir düzeyi ve yaşam kalitesindeki dengesizlik çatışmaya yol açar. Çatışma da değişimi beraberinde getirir. Çatışma sonucunda gelinecek son nokta herkesin yaşam kalitesinin eşit olduğu sınıfsız toplum halidir. Bu ise komünist düzenle

gerçekleşir. Diyalektik yaklaşım, evrimci yaklaşıma en yakın yaklaşımdır. Bu iki yaklaşımı ayıran temel şey; evrimci yaklaşımda değişim kendi kendine tesadüfen olurken, diyalektik yaklaşımda ise değişim, belli bir sistem içinde tez, anti-tez, sentez şeklinde gerçekleşir. Diyalektik yaklaşıma göre toplumları ilerleten temel etmen üretim biçimleridir. Her üretim biçimi kendinin zıddı olan yeni bir üretim biçimini doğurur. Daha sonra yeni üretim biçimi ile eski üretim biçiminin karışımından yepyeni bir üretim biçimine geçilerek toplumsal değişme ve gelişme sağlanmış olur (Öztürk ve Coşkun, 2005: 212).

Diyalektik yaklaşımda toplumsal değişimin, ekonomik yapı üzerindeki değişime bağlı olarak gerçekleştiği görülmektedir. İnsanlığın tümünü kapsayan bir değişim modeli çizmeye çalışan büyük boy kuramlara tepki olarak orta boy kuramlar ortaya çıkmıştır. Bu kuramlara göre büyük kuramların gösterdiği gibi bir değişim modeli çizmek imkânsız bir olaydır. İnsanlığın değişme yasalarını bulmanın yolunun toplumun değişme yasalarını bulmadan geçtiğini savunurlar.

Orta boy kuramlar toplumun tümünü değil, toplumsal yapıyı oluşturan unsurlardaki değişimleri konu edinir. Orta boy kuramlar içinde fonksiyonel ve çatışmacı yaklaşım yer almaktadır.

“İşlevselcilik (fonksiyonalizm), “Toplumu oluşturan öğelerin her birinin kendine özgü bir işlevi (görevi) olduğunu, tüm bu öğeler karşılıklı bağımlılık ilişkisi içinde işlev gördüğünden, hiçbir öğenin tek başına bütünü belirleyici bir özelliğe sahip olmadığını benimseyen yaklaşımdır” (Erdem, 2005:177).

Fonksiyonel kuramcılar fonksiyon ve yapı kavramları üzerinde durmuşlardır. Fonksiyonel olma bir ihtiyacı karşılama ve öteki parçalarla ahenkli bir bütün oluşturma demektir. Bu kuramcılar toplumda var olan yapılar ile bu yapıların toplum içindeki fonksiyonları üzerinde durmuşlardır. Bu kurama göre her yapıyı toplum içinde ihtiyaç duyulan fonksiyon ortaya çıkarmıştır. Toplumsal yapıların ortaya çıkmasının temel nedeni fonksiyonlardır (bkz. Kongar, 2006: 153-154).

“Bu kuramın önemli savunucularından olan Malinowski, kültürün esas işlevinin insanın temel ve türetilmiş gereksinimlerini karşılamak olduğunu vurgulamaktadır. Buna göre her biyolojik gereksinim, bir kültürel sisteme yol açmakta, gereksinimleri karşılayan kültürel uygulamalar ise yeni kültürel gereksinimler türetmektedir” (Özbudun, Şafak, Altuntek, 2005:109).

Orta boy kuramlar içinde yer alan fonksiyonel yaklaşımın diğer önemli temsilcileri ise Talcot Parsons, Robert Merton, William Ogburn, Francesca Cancion gibi kişilerdir.

Claude Lévi-Strauss dil, din ve akrabalık üzerinde antropolojik araştırmalar yapmıştır. Lévi-Strauss'a göre toplumsal örgütlenmede temel olan muayyen kodlar, insan aklında yapılanırlar. Ona göre kültür, bu içyapılar tarafından biçimlenir. Bilişsel farklılıklar, kültürel farklılıklar doğururlar (Bkz. Tezcan, 1997: 23).

Lvi-Strauss daha çok yapıyı değil, yapıyı oluşturan sistemin birbiriyle ilişkisini anlama üzerinde durdu.

“Toplum, değişik sistem türlerine tekabül eden birtakım yapılar içerir. Akrabalık sistemi, bireyleri bazı kurallara göre düzenleme olanağı sağlar; bir başka sistem, toplumsal örgütlenmedir; üçüncü sistem ise toplumsal ya da ekonomik katmanlar oluşturur. Sisteme ilişkin bütün bu yapılar da düzenlenebilir; ancak, bunun için, aralarında ne gibi bağlantılar olduğunu ve eş zamanlı olarak ne şekilde birbirlerini etkilediklerini ortaya koymak şarttır” (Strauss, 2012: 444).

Talcott Parsons değişmenin temelini toplumu oluşturan yapılarla bağlamıştır. Ona göre toplumsal yapıyı oluşturan birimler arasında toplumsal değerler aracılığıyla bir bütünlük oluşuyorsa bu toplumsal yapı kendini sürekli korumuş olur. Ancak bu bütünlük korunmazsa değişim kaçınılmaz olur (Tezcan, 1984: 67). Parsons değişimin yolunun toplumsal yapılar ile değer yargıları arasındaki uyumsuzluktan geçtiğinin altını çizmektedir.

Bu kuramın önemli temsilcilerinden biri olan Merton ise “anomi” kavramı üzerinde durmuştur. Merton'a göre toplumdaki sapmış davranışlar bile yeni bir toplumun oluşumu için gereklidir. Çünkü sapmış davranışlar kültürel yapı ile toplumsal yapı arasında bir uyumsuzluk oluşturur. Böylelikle toplumda bir gerilim ortaya çıkar. Merton bu gerilime “anomi” adını vermiştir. Ona göre bu gerilimler sayesinde toplumsal değişim meydana gelir (Tezcan, 1984: 72-73). Toplumda meydana gelen gerilimler toplumu yeni bir çözüm yoluna doğru iter yeni çözüm yolları da doğal olarak değişimi beraberinde getirir.

Mustafa Erkal (1995: 244), diğer bir model olan çatışmalı (atışma) modeli, fonksiyonel modelin bir başka rneği olarak görmektedir. Bu modele göre toplum birbiriyle çatışan unsurlardan meydana gelmekte, ancak bu unsurlar bir bütünün kapsamı içinde görülmektedir. Buna göre toplumsal bütünlük toplumsal öğe ve birimler arasındaki ahenk ve çatışmanın sonucu değil, toplumsal birim ve öğeler arasındaki çatışmaların ortaya koyduğu zıt kuvvetlerin dengelenmesi sonucu ortaya çıkar (Kongar, 2006: 185).

Zıt kuvvetlerin oluşturduğu denge isteyerek yapılan bir denge değil, güçlünün gsz baş eğdirmesi şeklinde ortaya çıkmış bir dengedir. Bu niteliği

ile zorlamaya dayanır. Toplumsal değişimin meydana gelmesi, çatışma modeline göre, somut olarak ancak yönetici sınıfta bir değişiklik olması ile olanaklıdır (Kongar, 2006: 187). Yönetici sınıfın değişimine neden olan bu çatışma genellikle adaletsiz bir yönetim yapısından veya adaletsiz bir gelir dağılımından kaynaklanmaktadır. Toplumun adaletli bir toplumsal yapı ve eşit gelir dağılımı beklentisi sürekli yönetimle çatışmasına neden olacak ve çatışma sonucunda yönetim kendisini yeniden gözden geçirecek ve değişim gerçekleşmiş olacaktır. Çatışma kuramının diğer özelliklerini Mustafa Öztürk ve Mustafa Kemal Coşkun, *Sosyoloji* adlı kitabında şu şekilde özetlemiştir:

- “Toplum, birbirleriyle çıkar çatışmaları içinde olan grupların ve bireylerin oluşturduğu bir sistemi temsil eder.
- Toplumsal çıkar çatışmaları kaynakların kıtlığından doğar.-Toplumsal sistem içindeki hareketliliğin kaynağı, toplumsal yapının kendi içinde doğal olarak yarattığı çatışmadır
- Çatışma ve çelişki toplumun amaçlarını yerine getirmesini, değişim ilerlemesini sağlayan kaçınılmaz olgudur
- Çatışma yok edilemez. Toplumdaki çelişkiler çatışmayı, çatışma ise toplumsal değişimi meydana getirir
- Toplumsal çatışma, toplumsal gelişme ve evrimin hızlanmasına katkıda bulunur.
- Toplumsal bütünlük, çatışan öğeler arasındaki denge ve iktidarla sağlanır” (Öztürk ve Coşkun, 2005: 213-214).

Küçük boy kuramlar ise kendi çağının sosyal ekonomik ve kültürel etkisinin sonucu olarak sanayileşmenin insan üzerinde oluşturduğu bireyselleşme ve bunun topluma olan etkisi üzerinde durmuştur.

“Sanayinin gelişmesi ile birlikte insanlar bireyselleşmeye başladılar. Bireyselleşme ise yalnızlık, yabancılaşma, kuralsızlık gibi bir dizi olguyu beraberinde getirdi. Böylelikle toplumsal değişimin olması için gerekli bir zemin hazırlanmış oldu. Bu duruma sosyologlar kayıtsız kalmadılar. Artık bireyin birey, grup ve toplum üzerindeki etkilerini görüp, bunların toplumsal değişmeye etkisini düşünerek yeni yaklaşımlar geliştirdiler. Geliştirilen bu kuramlar Küçük boy kuramlar olarak adlandırılır” (Öztürk ve Coşkun, 2005: 214).

Bu yaklaşıma göre birey, grup ve toplumun karşılıklı olarak birbirleriyle etkileşimleri sonucu her üçünde de bir değişim meydana gelir. Grubun birey davranışları üzerinde kontrol edici ve yönlendirici bir etkisi vardır. Kurt Lewin Toplumsal/kültürel değişim sürecinin, çözme, değiştirme ve dondurma aşaması olmak üzere üç aşamadan oluştuğunu belirtmektedir. Birinci aşamada var olan davranışın çözülmesi sağlanır. İkinci aşamada grup yeni bir davranış kalıbına yöneltilir. Bu aşama değişimin gerçekleştiği süreçtir ve bu süreci Lewin hareket olarak adlandırmaktadır. Son aşama olan üçüncü aşamada ise yeni davranış biçiminin benimsendiği ve devamlı hale getirildiği dondurma sürecidir. Lewin

gerçekleşen bu değişimin devam etmesi ve eski davranışlara tekrar dönülmemesi için bu üç aşamanın yaşanması gerektiğini ifade etmektedir (Bkz. Kongar, 2006: 205).

2.2.2. Sosyal ve Kültürel Değişme

Herakleitos'un dünyaca ünlü bir kişinin aynı nehre iki kez giremeyeceği; çünkü "nehre ikinci girmede, su akıp gittiği için nehir farklıdır ve kişi de fark edilmese de değişmiştir" (Bkz. Karaca, 2002: 72) sözü değişimin karşısında hiçbir şeyin direnemeyeceğini, istesek de istemesek de değişimin kaçınılmaz olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda toplumun da zaman içinde değişime uğraması kaçınılmaz olarak görülmektedir. Toplumsal değişmeyi anlayabilmek için öncelikle toplumsal yapının oluşumunu irdelemek gerekmektedir. Nitekim bütün kültürel süreçler toplumsal etkileşim sonucunda oluşmaktadır.

Bireysel ve toplumsal ihtiyaçların karşılanması amacıyla toplumsal yapıda her bireye ayrı vazife, hak ve sorumluluklar verilmiştir. Toplumun ihtiyaçlarını karşılama adına bireyler değişik rolleri yerine getirirler. "Bu toplumsal yapı içinde rol oynayan her bir birey 'aktör'dür. Toplumsal sistem ise, bu aktörlerin birbirleriyle etkileşiminden doğar" (bkz. Kırkpınar, 2001: 11-12). Bu roller sayesinde toplumun beslenme, barınma, sağlık, eğitim vb. bütün beşeri ve maddi ihtiyaçları karşılanmış olur. İhtiyaçlar rollerin oluşmasına, roller de insanların birbirleriyle zorunlu olarak ilişki kurmalarına dolayısıyla karşılıklı etki ve tepkinin olduğu etkileşime neden olur.

George Simmel, insanların dini amaçlar, eğitimsel amaçlar, oyun, kazanç, yardım, savunma ya da saldırı gibi sayısız nedenlerden dolayı bir araya geldiklerini ya da ayrıldıklarını, bu tür nedenlerden dolayı etkileşime girdiklerini ve bu etkileşimler sonucunda ise toplumların meydana geldiğini söylemektedir (Simmel, 2009: 47).

Farklı ihtiyaçlar, çıkarlar, dil, din, ırk, ideoloji, ekonomik, siyasal ve kültürel yapı gibi etkenler farklı toplumların oluşmasına ve yine bunun gibi sayısız etkenler, bu toplumların birtakım değişimler yaşamasına neden olur.

Kongar (2006: 60), toplumsal değişmeyi, insan-doğa, teknoloji ile insan-insan çelişkinin belirlediği ideoloji arasındaki etkileşimin biçimlendirdiğini ifade etmektedir. Böylece teknoloji ve ideolojinin etkisi altında olan birey ve toplum karşılıklı olarak birbirlerini etkileyerek ister istemez değişime maruz kalmaktadırlar. Alvin Toffler'a göre "insanın 'değişimin gürüldeyen akıntısı'

karşısındaki durumunu ‘baskına uğramak’ şeklinde açıklar. Bu akıntı öylesine güçlüdür ki, kurumları, arkadaşlıkları, dostlukları, aile ilişkilerini, değerleri, yaşam biçimlerini alt üst etmektedir” (bkz. Güçhan, 1992: 21).

Toffler’in “baskına uğramak” şeklinde tarif ettiği bu durum, özellikle savaşlar sonucunda sömürgeci ülkelerin, sömürülen ülkeler üzerinde gerçekleştirdikleri bir dizi toplumsal değişim uygulamaları karşısında kalan insanların yaşadıkları duruma güzel bir örnek teşkil eder. Çoğu zaman toplumdaki liderlerin değiştirilmesi ile başlayan değişim hareketi, liderlere bağlı olarak yönetim biçimlerinin değiştirilmesini, yönetim biçiminin değiştirilmesi anayasal düzenlemelerin yeniden yapılmasını, anayasal değişiklikler toplumdaki hak ve sorumlulukların değişmesini ve buna bağlı olarak gelir dağılımı ile kadın ve erkeğe verilen rollerin değişmesini dolayısıyla ailenin ve ilişkilerin tümüyle değişmesini gerekli kılar. Görüldüğü gibi yönetim biçimlerinin değişmesi toplumsal değişmeyi beraberinde getirir. Cevat Geray buna dayanarak toplumsal değişmeyi şu şekilde değerlendirmiştir:

Toplumsal değişme, toplumun ekonomik, siyasal ve kültürel ilişki biçiminin bir aşamadan başka bir aşamaya geçmesidir. Mesela feodal bir toplumun kapitalist bir topluma dönüşmesi, ya da kapitalist bir toplumun sosyalist bir toplum haline gelmesini ifade eder (bkz. Kırkpınar, 2001: 13).

Toplumsal değişme zorla yapılabildiği gibi kendiliğinden de gerçekleşebilir. Morris Ginsberg’e göre sosyal değişimin nedenleri şu şekilde sıralanmaktadır:

Bireylerin kendi istekleriyle değişme kararı almaları, kültürel temaslar, savaşlar, ihtilaller, yönetim ve gelir dağılımındaki adaletsizlikler toplumlarda ortak bir amacın ortaya çıkması, değişik etkenler nedeniyle oluşan eylemler, toplumsal değişmeye neden olur (bkz. Türkdöğen, 1988: 66).

Yukarıdaki açıklamalar ışığında insanı etkileyen her şeyin toplumsal değişmeye neden olduğu söylenebilir. Ancak değişme her toplumda görülmesine rağmen değişimin biçimi ve hızı her toplumda aynı şekilde değildir. Bu konuyla ilgili Ali Akdoğan, *Sosyal Değişme ve Din* adlı kitabında şunları söylemiştir:

“Değişme toplumdan topluma farklılıklar göstermektedir. En statik olarak kabul edilen toplumlarda bile belli bir hareketlilik görülmektedir. Hayatın devamlılığı zaten belli bir hareketliliği zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla tarih sahnesinde bulunmuş her toplum değişim süreci yaşamıştır. Bu değişim, hız, şekil ve içerik bakımından toplumların zaman, mekân ve diğer şartlarına göre farklılık arz etmektedir” (Akdoğan, 2004: 95).

Toplum ve kültür karşılıklı olarak birbirlerini etkiler. Sosyoloji daha çok toplumun niceliksel yönü üzerinde dururken antropoloji ise daha çok toplumun kültürü ve kültürel değişim üzerinde durmuştur. Antropologlar, kültürel değişimin bir anda olamayacağını, zaman içinde birtakım evreler geçirildikten sonra değişimin gerçekleşebileceğini vurgulamaktadırlar.

Antropolog George Peter Murdock kültür değişmesinin aşamalarını; yenilik, seçici ayıklama, toplumsal kabullenme ve son olarak bütünleşme aşaması olarak değerlendirmektedir (bkz. Tezcan, 1984: 21). Yenilikler, icatlar, teknoloji alanında ortaya çıkmış olan ürünler insanların yaşam şekillerini değiştirerek toplumsal değişmeye neden olurlar. Bilim ve teknolojideki gelişmeler, kitle iletişim araçlarının etkileri, nüfus ve ekonomideki değişimler toplumsal değişimi etkileyen faktörlerdendir. Ancak toplumun her yeniliği hemen kabul etmesi beklenmez. Yenilik belli aşamalardan geçildikten sonra kabul görür.

Tezcan (1984: 26), bir kültüre giren yeniliğin toplumsal bakımdan kabullenmeden önce eski kültür ögesi ile mücadeleye girdiğini, eski alışkanlıkların değişmesinin kolay olmadığını, ancak yeni kültürel öğelerin artılarının fazla olduğunun görülmesinden sonra yeniliğin kabul gördüğünü ifade etmektedir. Toplumun değişim sürecinde yaşadığı bu aşama seçici ayıklama aşamasıdır.

Yeniliğin artılarının çok olduğunun görülüp toplumun genelinde yaygınlaştığı aşama kabul görme aşamasıdır. Sosyal etkileşim sonucunda toplumun bir alanında meydana gelen değişim diğer alanlarını da etkileyip, dalgalar halinde ilerleyerek topyekûn bir değişimin olmasına neden olmaktadır. “Yeni kültür ögesinin toplumun kültür yapısına tümüyle uyum sağlaması gerekir. İşte bu yeni ögenin kültürün diğer öğeleriyle uyum sağlamasına bütünleşme diyoruz” (Tezcan, 1984: 29). Bu aşamada toplum yeni kültürel yapıya adapte olmuş, yeni kültürü kabullenmiş ve yaşamına geçirmiştir. Böylelikle kültürel değişim de gerçekleşmiş olmaktadır. Güvenç, ise kültürün değişim mekanizmasını şu şekilde dile getirmektedir:

“Kültür değişir. Değişme uyum yoluyla gerçekleşir. Gerçi doğal koşullar kültürel özellikleri belirleyecek kadar etkili ya da güçlü değildir ama Kültürler zaman boyutu içinde, doğal çevreye uyum gösterirler. Kültürler, yayılma, ödünç alma, öykünme vb. yollarla komşularına da benzerler; ayrıca, kültürel sistemi oluşturan bireylerin biyolojik ve psikolojik istek ve ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde uyum gösterirler. Koşullar değiştiğinde, geleneksel çözüm yollarının sağladığı doyum düzeyi azalır ve değişir” (Güvenç, 1996: 103).

Kültür değişmesi sadece bir toplumun kendi içinde gerçekleşmez. Bazen toplumu aşarak başka toplumları da etkiler. “Bir toplumda meydana gelen bir değişimin bütün insanlığı etkilemesi ise kültürel yayılma (difüzyon) ve kültürleşme (akültürasyon) ile gerçekleşir” (Kongar, 2006: 301).

Kültürel yayılma, bir toplumdaki televizyon, buzdolabı, cep telefonu ve bilgisayar kullanımı gibi maddi kültür öğelerinin yayılması kadar değerler, inançlar, ahlak kuralları ve hukuk gibi manevi kültür öğelerinin de başka toplumlara yayılmasını temsil eder. “Çağdaş karmaşık toplumlarda bilinen kültürün %90’ı yayılma sonucu oluşmuştur” (Tezcan, 1984: 25).

Avrupa’da görülen sanayileşme, bilimsel buluş ve farklı yerlerin keşfedilmesi gibi olumlu gelişmeler insanların bilime ve akıla olan güvenini arttırmış, yavaş yavaş kilise ve dinin hâkimiyeti altından çıkarak değişime açık bir hale gelmişlerdir. Bilim ve teknolojiye yeni gelişmeler hem hayatı daha kolay ve yaşanabilir bir hale getirmiş hem de toplumsal gelişme ve değişimin önünü açmıştır. Avrupa’da görülen bu hareket farklı hızlarda da olsa dünyadaki diğer ülkelere de yansımıştır. “Batıda sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan değişmeye ‘modernleşme’, batı dışında kalan cemiyetlerin bu değişmeye uyma çabalarına ise ‘Batılılaşma’ adı veriliyor” (Güngör, 1995: 31).

Modernizme karşı bazı toplumlar tepki gösterebilmektedir. Özellikle din bu değişime direnen öğelerden biridir. Bunun en bariz örneklerinden biri Suudi Arabistan’da görülmektedir. Örneğin Vahhabilik ve Selefilik modernizme tepki gösteren ve direnen Arabistan kaynaklı hareketlerdendir. Manevi kültür açısından bu kadar değişmeye karşı olmakla birlikte maddi kültür açısından değişimi benimseyip çok hızlı bir şekilde yaşamlarına aksettirmektedirler. Yeni teknolojik ürünler günü birlik takip edilmekte piyasaya çıkan bütün teknolojik ürünler anında satın alınmaktadır. Dünya çapında yeni çıkan teknolojik ürünlerin Türkiye’ye henüz gelmeden Suudi Arabistan’da satışa çıktığını, Türkiye’de henüz olmayan teknolojik ürünlerin orada olduğunu belirtmekte fayda var. Suudi Arabistan’da yaşanan Vahhabiliğin modernizme karşı duruşunu Ünver Günay (1998: 334) şu şekilde açıklamaktadır:

“Din adına hareket edenler onu korumaya çalıştıklarını, bozulmasını engellediklerini düşünüyor olabilirler. Hatta kimi durumlarda en doğal bir gelişmeye bile kutsal adına engel olmak isteyebilirler. Örneğin Vahhabilik ile selefiye hareketi ve bir ölçüde modernizmin, toplumsal değişmeler sebebiyle asli

saflıyetinden uzaklaşan Müslümanlığı, ilk dönemlerin 'katıksız' islamiyetine döndürme girişimlerini temsil etmek bakımından tipik örnekler oluşturmaktadır."

İslam dini yaşantısına sonradan eklenen değişimler ve yenilikler "bid'at" olarak nitelendirilmektedir. Vahhabiliğin bid'at ile ilgili bakış açısını Ahmet Vechi Ecer (2001: 78) şu şekilde aktarmaktadır:

"Tanrı, kitabında müminlerin yolu olan dosdoğru yolu açıklamıştır. Kitap ve sünnette olmayan yeni bir şeyi (bid'atı) ortaya koyan kimse mel'undur ve çıkartılan bi'dat ise merduddur. Ayrıca tanrı elçisi aynı konu ile ilgili olarak: 'Bir kimse, emrimiz olmayan yeni bir şey (bid'at) ortaya koyarsa, o şey hemen reddedilir.' Ve 'Her yenilik bid'attır ve her bi'dat sapıklıktır."

Vahhabiliğe bağlı olarak ortaya çıkarılan bu fikre rağmen toplumsal değişme yavaş ve çatışmalı da olsa devam etmektedir. Sonuçta değişen çağa karşı hiçbir değişme göstermeden direnebilmek neredeyse imkânsız gibidir. Sadece bu şekilde kendi kurallarına sıkı bir şekilde bağlı olarak yaşayan toplumların değişme hızı daha yavaş olmakta ve modernleşmeye karşı daha temkinli olarak yaklaşabilmektedirler. Dolayısıyla bu tür toplumlar karşılaştıkları kültürlerden etkilenmekten ziyade karşılaştıkları kültürleri etkilemeye çalışırlar. İki toplum karşı karşıya geldiğinde kültürleşme durumunun yaşanması muhtemeldir.

Kültürleşme "bir grubun ya da kişinin kültürünün bir başka grup ya da kişinin kültürüyle karşılıklı etkileşim sonucu değişmesi" (bkz. Karaca, 2002: 74) olarak tanımlanmaktadır.

Farklı bir kültürle bir arada yaşamaya başlayan insanları bekleyen çeşitli yollar-süreçler bulunmaktadır. Bireyin seçtiği yol aynı zamanda bireyin kendi kültürünün de belirleyicisi olacaktır. Bununla ilgili olarak John W. Berry asimilasyon, ayrışma, entegrasyon ve marjinalleşme adı altında dört kültürleşme stratejisinden bahsetmiştir. Berry'e göre kendi kültürünü küçük görüp baskın kültüre bürünme isteğine asimilasyon; kendi kültürünü üstün görüp baskın kültürü reddetmeye ayrışma; hem kendi kültürünü yaşayıp hem baskın kültüre uyum sağlama sürecine entegrasyon; her iki kültürden de uzaklaşarak çok daha farklı bir kültürel yapıya sahip olma haline de marjinalleşme denilmektedir. (Gülner, 2011: 56). Değişim her zaman insanların kendi istekleri doğrultusunda olmaz. Bazen başka gruplar tarafından sömürgecilik ve fetihler vasıtasıyla gerçekleşir. Bu tür değişimler zora dayalı değişimlerdir. Antropologlara göre bu durum sonucunda kültür benzeşmesi meydana gelir. Kültür benzeşmesi ise "değişik kültürlere sahip grupların bir araya gelmesi sonucunda gruplardan birinin ya da her ikisinin

orijinal kültürel öğelerinde büyük değişikliklerin olması sonucu meydana gelir” (Haviland, 2002: 478).

2.3. Kültür-Eğitim İlişkileri

Eğitim denince tüm dünyada akla gelen ilk şey okul olmasına rağmen aslında eğitim sadece okulla sınırlı değildir. Eğitim okul öncesinde başlayan okul bittikten sonra da devam eden bir süreçtir. Eğitimin yüzlerce tanımı yapılmıştır. En yalın anlamıyla eğitim; bireye istenilen davranışları kazandırma süreci; geniş anlamıyla da “bireyin toplum değerlerine ve yaşama biçimlerine sağlıklı uyumuna yardım eden bir süreç olarak tanımlanabilir (Bkz. Yılmaz, 2004: 20).

İnsanlar ilk kültürel deneyimlerini okulda değil, ailede ve içinde yaşadığı toplumsal çevreden alır, ilerleyen zamanlarda eğitim kurumlarına da girerek kültürel kazanımlarını arttırır. Eğitim kurumlarındaki eğitimini tamamladıktan sonra da çevresinden edindiği/edineceği kültürel deneyimlerle yaşamını sürdürmeye devam eder. Böylece doğumdan ölüme kadar sürecek olan kültürlenme sürecine dâhil olmuş olur. Kültüre katılma Metin Öztürk’ün (2004: 13) belirttiği gibi anadilin öğrenilmesiyle başlar ve “*Birey içinde bulunduğu toplumun giyim tarzını, inanç sistemini, genel davranış kalıplarını öğrenerek bu genel unsurlara katılır. Kültürün genel unsurlarına katılma kendiliğinden gerçekleşir ve uyulması zorunludur.*” Kültürün öğrenilebilir olma özelliği beraberinde eğitim sürecini de getirmektedir. Kültürsüz eğitim düşünülemeyeceği gibi eğitimsiz kültür de düşünülemez. Kültür eğitim aracılığıyla bir sonraki kuşağa aktarılır ve yine eğitim aracılığıyla değişime uğrar.

“Nietzsche, eğitimle kültür arasında yakın bir ilişki kurar ve bu ikisinin birbirinden ayrılmaz olduğunu öne sürer. Onun gözünde, belli bir eğitim projesi olmadan kültür ve kendisini destekleyen bir kültür olmadan da eğitim olamaz. Nietzsche, eğitimin amacının insanı doğanın üstüne yükseltmek ve dolayısıyla gerçek anlamda kültürlü insan yetiştirmek olduğunu ileri sürer” (Bkz. Cevizci, 2011: 113).

Her toplumun kendine ait amaçları, idealleri değerleri ve yaşam biçimleri vardır. Bütün toplumlar topluma katılacak her bireyin toplumun standartlarına uygun olarak yetişmesini isterler. Muhafazakâr toplumlar kendilerinde var olan özellikleri hiç değiştirmeden bireye aktarmak isterken değişime açık olan toplumlar ise bireyin toplumdan farklı olmasının önünü açmakta hatta bunu teşvik edip planlı değişme için gerekli uygulamaları yapmaktadır. Bunun için toplumlar değişik eğitim hedefleri, anlayışları ve ilkeleri benimseyerek bunu hayata

geçirmeye çalışmışlardır. Eğitim sayesinde hangi kültürel özelliklerin devam edeceği hangilerinin silinip yeniden yaratılacağı belirlenir. Ancak bu belirlenirken kültürden tamamen uzaklaşamaz. Çünkü eğitim sistemini hazırlayan bireyler de var olan kültürün içinde yaşayıp onunla kültürlenmiş insanlardır. Bu nedenle nasıl bir eğitim sürecinden geçileceğine de kültürel ortam karar verir. Böylece eğitim ve kültür karşılıklı olarak birbirini etkiler ve birbirinden kopamaz. Eğitimin bir kültürleme aracı olduğunu söyleyen Cafağlı (2007: 17) şunları ifade etmektedir:

“Toplumun bireyleri kendi kültürünün istek ve beklentilerine uyacak şekilde etkilemesi ve değiştirmesine kültürleme denir. Ailede, sokakta, işyerinde ve değişik ortamlarda bilinçli veya kendiliğinden oluşan bireysel öğrenmeler kültürleme kavramı içinde değerlendirilir.”

Eğitimin siyasal, ekonomik, psikolojik dinsel ve toplumsal gibi birçok işlevi vardır. Eğitim, siyasal anlamda kişinin hangi dünya görüşüne sahip olması, ekonomik anlamda toplumun gelir düzeyinin belirlenerek toplumsal hiyerarşinin sağlanması, psikolojik anlamda bireyin ruh sağlığının korunmasına yardımcı olunması, dinsel anlamda dini ritüeller ile inanç kaidelerinin öğretilmesi ve toplumsal anlamda kişinin istenilen kültürel yapıya bürünmesini sağlaması gibi işlevleri yerine getirir. Okulun hiyerarşik yapıyı adaletli bir şekilde düzenleyen bir eğitim kurumu olduğu sanılmasına rağmen durum aslında bilinenin tam tersidir. Ekonomik olarak kalkınmış, hiyerarşik olarak belli bir yere ulaşmış olan ailelerin çocukları daha iyi şartlarda yaşayarak ve daha iyi bir eğitim alarak başarı sıralamasında akranlarının önüne geçer ve iyi bir mesleğe sahip olarak toplumun üst kademelerindeki yerlerini almış olurlar. Yoksullar kişisel yeteneklerine göre okul sayesinde kendilerine toplumsal ilerleme kazandırılacağına inandırılırlar. Ancak zenginler her zaman için yoksullardan daha uzun süre okul eğitimini görme imkânına sahipler. Yoksullara kendilerine ilerleme fırsatının verildiğini ancak uzun süre okula gidemedikleri veya başarısız oldukları için istenilen toplumsal ilerlemeyi kazanamadıkları öğretilir. Yoksullar buna inandırıldıkları için toplumsal bölünme daha kolay olur. Ivan Illich; yoksullara, daha çok okuyan kişilerin daha iyi olduklarının bu yüzden onların önderliklerinin kabul edilmesi gerektiğinin de öğretildiğini böylece yoksulların üst sınıftaki kişilere itaatlerinin de sağlanmış olduğunu ileri sürmektedir (Spring, 2001: 23-24). Toplumdaki hiyerarşi bu şekilde dizayn edilerek alt tabakada bulunan kimselerin bunu gerek okul yolu ile gerekse de anayasal düzenlemeler sayesinde doğruluğuna inandırılıp, kabul görmesi ile sağlanmaktadır.

Tarafalı bir anayasal düzenin korunmasında araç olarak kullanılan modern okul sistemine (“milli eğitim”e) karşı çıkan Godwin şöyle diyor: “İsterseniz bizi yok edin, ancak milli eğitim aracılığıyla düşüncelerimizde yer alan adalet ve adaletsizlik ayrımını yok etmeye kalkışmayın” (bkz. Spring, 2001: 15). Eğitimin bu işlevlerinden dolayı her gelen siyasi yönetim eğitimi kendi dünya görüşüne göre yeniden yontar, değiştirir ve düzenler. Eğitim aracılığıyla yeni bir toplum inşa eder ya da var olan toplum yapısının değişmesini önleyen tedbirler alır. Eğitimin en önemli özelliği bireye kimlik kazandırmasıdır. Bireyin kendini hangi millete ait olma duygusunu vermesi, inanç yapısını kazandırması, olaylara bakıp yorumlamasını sağlaması ve olaylar hakkında alacağı tavrın nasıl olması gerektiğini belirlemesidir. Kısacası eğitim, bireyin dünyayı nasıl görmesinin gerektiğinin sağlanmasıyla ilgili gözlere takılan bir gözlüğe benzetilebilir.

Eğitim tüm dünyada bir ihtiyaç olarak görülmesine rağmen her toplumda aynı şekilde yapılmamaktadır. Çünkü her toplumun kültürel yapısı farklıdır. Her toplum kendi kültürel yapısına göre insan yetiştirmek istemektedir. Dolayısıyla bir şeyin önemli olup olmamasına, sosyal ilişkilerin nasıl olacağına, hangi değerlerin ön plana çıkacağına, hangi ideolojinin kazandırılacağına; dil, din, ırk, devlet, vatan ve millet konusunda takınılacak tavrın nasıl olacağına içinde bulunulan kültürel yapıya göre karar verilir. Bu nedenle kültür için önemli olan her şey eğitim için de önemli olacaktır. Mesela Suudi Arabistan’da kız ve erkeklerin yan yana bulunması dini açıdan sakıncalı olarak görüldüğünden kız ve erkekler ayrı okullarda okutulurlar. Buna karşılık Türkiye’de karma okullar var. Suudi Arabistan’da dini eğitim ön planda tutulurken Türkiye’de genel olarak laik bir eğitim sistemi uygulanmaya çalışılmaktadır.

Kültür eğitimi etkilediği gibi, eğitim de kültürü etkiler. Eğitim kültürün korunmasını sağladığı gibi değişimini de sağlar. Elbette eğitime rağmen çevresel faktörlerden dolayı değişimin yavaş ya da gerçekleşemediği durumlar da vardır. Ancak genel olarak eğitim aracılığıyla istenilen kültürel yapıya ulaşılır. Bir insan yurt dışında almış olduğu eğitim aracılığıyla kendi ülkesinin kültürünün ve milletinin değerlerinden, normlarından tamamen farklı bir yapıya bürünebilir.

Bireylere yapılan zorla kültürleşme sürecine trans-kültürasyon, bir toplumun başka bir topluma kendi kültürünü benimsetip zorla kültürleşmesine ise asimilasyon denir. Osmanlı devletinde Enderunlarda Hristiyan çocuklarının

vezir, paşa ve sadrazam olarak yetiştirilmesi trans-kültürasyon olayına birer örnek olarak gösterilebilir (bkz. Güvenç, 1996: 127).

Asimilasyon ve trans-kültürasyonun gerçekleşmesinde eğitimden büyük ölçüde faydalanılır. Devlet farklı etnik yapıdaki kültürleri değiştirip onlara, kendi milli kültürünü aşlamaya çalışırken öncelikle vermiş olduğu eğitimle dili değiştirir. Ana dilinden farklı bir dil ile düşünmeye başlayan birey yavaş yavaş dilinden uzaklaştığı gibi kendinden de uzaklaşır. Kendinden uzaklaşan birey, okulun kendine verdiği kimlik yapısını benimsemeye başlar. Okul asimile etmeye çalıştığı farklı etnik yapıdaki kültürlerin önemsiz ve değersiz olduklarını kendi kültürünün de yüce ve ulaşılmaması gereken bir kültür yapısı olduğunu hissettirir.

Bazı toplumlarda ve/ya devletlerde okulda kültürel öğelere bol bol yer verilir. Bu konuyla ilgili yarışmalar ve belirli gün ve haftalarda etkinlikler yapılır. Bu tür etkinliklere katılımın sağlanması ne kadar çoksa kültüre katılım da o kadar çok olur. “Milli kültür”den gelen öğrencilere ayrı bir değer verilir. Onlara atalarıyla övünmeleri gerektiği, kendi milletlerinin üstün bir millet olduğu, üstün bir millet olarak varlıklarını sürdürebilmeleri için gerekirse önlerine gelen her milleti yok edebilecekleri öğretilir. Onların benlik yapıları gelişirken, diğer kültürlerdeki öğrencilerin benlik yapıları erozyona uğrar. Bu öğrenciler, dillerinden, atalarından, gelenek ve göreneklerinden ve son olarak kimliklerinden utanmaya başlarlar. Çoğu zaman kimliklerinden dolayı dışlandıkları için kimliklerini saklama gereği hissederler. Bu durum zaman içinde kişinin kendisini devletin milli kültüründen bir parça gibi görmesine ve varlığını ona adayacak kadar milli kültürü sevip, koruyup, yükselmesi için elinden geleni yapan bir birey olma aşamasına götürür ki, bu aşama kişinin asimilasyonu yaşadığı son aşamadır.

Görüldüğü gibi eğitim sayesinde yeni bir insan ve buna paralel olarak yeni bir toplum inşa edilebilmektedir. Eğitim kültürün diğer unsurlarını değiştirebildiği gibi kültürel yapı da eğitimin yapısını ve ideolojik perspektifini belirleyebilmektedir. Bu iki kavram birbirinden ayrılmaz bir bağ ile sıkı sıkıya birbirine bağlıdır.

2.3.1. Ergenlik Kültürü

Ergenlik, insan yaşamında çocukluk ile yetişkinlik dönemi arasında kalınan dönemin adı olmakla birlikte bu dönemin kesin bir yaş aralığı yoktur. Sıcak bölgelerde biyolojik olarak daha erken yaşlarda ergenlik dönemine girilir.

Gençlik döneminin yaş aralığı ülkeden ülkeye göre değişmektedir. Unesco gençlik çağını 15-25 yaş arası olarak nitelendirmektedir (bkz. İnan, 1989: 21). Ergenlik çağının ülkemizde başlama yaşının ise kızlarda iki yıl daha önce olmak üzere ortalama olarak 15 yaş civarlarında başladığını söyleyen S. Ahmet Arvasi (1999: 131) bu çağ ile ilgili olarak şunları aktarmaktadır:

“Bu devrede ana-baba ve öğretmenlerin ergen üzerindeki etkileri azalır. Ergen daha çok kendi akranlarına uymaya, onlara her bakımdan benzemeye özenir. Ana-baba ve öğretmenlere hayranlık azalır. Kahramanlarını sosyal hayatın çeşitli kesimlerinden seçer. Kendini onlara benzetmeye çalışır. Ergenler grup halinde çalışmayı da severler. Ergende vicdana dayanan davranışlar fazlalır. Onun vicdanı, akıldan çok duygu ve heyecanlara dayanır, ergen doğruluğu, mertliği, başkalarına yardım etmeyi sever; merhametli ve iyilikseverdir. Adalet duyguları yalın ve serttir. Haksızlıklar karşısında şiddetli tepkiler yaparlar.”

Ergen, psikolojik, sosyal ve biyolojik açıdan bir değişim süreci içine girer. Biyolojik olarak yetişkin vasıflarına kavuşmasına rağmen bilişsel, duygusal ve sosyal açıdan tam anlamıyla bir yetişkin özelliğine sahip olamaz. Bu yüzden çoğu zaman bir yetişkin olarak kabul edilemez. Her toplumun ergene bakış açısı farklıdır. Kimi toplumlar bireyi daha küçük yaşlarda yetişkin olarak kabul ederken, kimi toplumlar ise bireyi daha büyük yaşlarda yetişkin olarak kabul eder. Bu yüzden ergene verilen hak, sorumluluk, rol ve ödevler de onun bir yetişkin olarak kabul edilip edilmemesine göre toplumdan topluma göre değişir. Mesela Suudi Arabistan’da öğrenciler 16 yaşından itibaren öğrenci ehliyeti alıp, sadece şehir içinde kullanmak üzere araba sürme hakkı kazanırlar. 18 yaşında ise normal ehliyet alma hakkına kavuşurlar. Bu sadece erkekler için geçerlidir, kızların araba kullanmaları ise yasaktır.¹ Buna mukabil Türkiye’de kız-erkek farkı gözetilmeksizin 18 yaşını dolduran her vatandaş ehliyet alma hakkına sahiptir. 18 yaşın altındaki bireyler çocuk olarak kabul edildiği bu bireylere araba kullanma yetkisi verilmemiştir. Toplumun ergeni nasıl gördüğü, ergenin kendine olan bakış açısını etkiler. Toplumun ergene bazen çocuk gibi bazen de yetişkin gibi davranması ergenin kimlik çatışması yaşamasına neden olur.

Yetişkinler dünyasına girmeye çalışan ergen bir kimlik arayışı içine girer. Kendi özgürlüğünü elde etmeye, bir dünya görüşü benimsemeye, bir lider seçmeye ve son olarak kendisini kabullenecek ve destekleyecek bir arkadaş grubuna dâhil olmaya çalışır. Bu yüzden ideal benliğe ulaşma çabası içine girer.

¹ 24.08.2018’de Suudi Arabistan yönetimi kadınların araba kullanmasına izin vermiştir.

Değişme, gelişme ve ilerleme gayreti içinde olan ergen toplumdaki yeniliklere ve gelişmelere karşı duyarlıdır. Bu yüzden medyadaki gelişmeleri yakından takip edip hayatına hemen geçirmeye çalışır. Ergenin değişime ve yeniliğe açık olması onun dış dünya ile ailesi arasında bir kıyaslama yapmasına neden olur.

Ailenin yaşam tarzını değerlerini sorgulayan genç, ailesiyle çatışma içerisine girmeye başlar. Ailesinin yaşam tarzının geride kaldığını artık yeni yaşam tarzlarının olduğunu bu yüzden ailesinin ve onun gibi yaşayan diğer toplum üyelerinin değişmesini bekler. Anne ve baba ise gencin kendi yaşam tarzlarına uyum sağlamasını ister. Yeni kuşağın hal ve hareketlerini beğenmediğini, önemli ve doğru olanın kendi kuşağının yaşam tarzı olduğunu ileri sürer. Böylece kuşaklar arası çatışma başlamış olur. Bu çatışmanın temel nedenini A. Mithat İnan (1989: 138) şu şekilde ifade etmektedir:

“Tüm toplumların doğası gereği böyle bir çatışma yaşanmaktadır. Genç kızın anasından iyi olma istem ve özlemi, genç erkeğin babasından iyi ve güçlü olma istem ve özlemleriyle; ana ve babaların, deneyim ve alışkanlıkları gereği daha çok şey bildikleri kanısının uygulamada uzantısı olan, görmek istedikleri evlat tipi psikolojisi, çatışmanın temelini oluşturmaktadır.”

Anne ve babanın gençten beklentileri ile içinde yaşanan kültürün bireyden beklentileri birbiriyle doğru orantılıdır. Aile içinde kadına verilen değer, bireyin özgürlük alanının sınırları, erkek ve kadına verilen roller, çocuğun ailesine karşı nasıl davranacağı, hangi durumlarda ödüllendirileceği, hangi durumlarda cezalandırılacağı hep içinde yaşanan kültürel yapıya göre belirlenir. Aile gencin sosyalleşmesi ve toplum tarafından kabul görüp benimsenmesi için yoğun çaba sarf eder. Gencin, gelenek ve görenekleri, örf ve adetleri, toplumsal kuralları bir an önce öğrenip hayatına geçirmesini ister.

Ergenin toplumsallaşmasında okul aileden sonra gelen ikinci kurumdur. Bazen okulda verilen eğitimle ailede verilen eğitim çatışabilir. Figen Ereş (2009: 94) aile eğitiminin okulda verilen eğitimi pekiştirici ya da köreltici bir özelliğe sahip olabileceğini ifade etmiştir. Okul ve aile eğitimi farklı olduğu zamanlarda uzun vadede aile okuldan daha etkin olabilir. Çünkü ailede kazanılan alışkanlıklar bir ömür boyu etkisini sürdürebilir. Okul ise davranış ve fikir kazandırmada her zaman başarılı olmayabilir. Aile okulda verilen eğitimi benimsemiyorsa, küçük görüyorsa çocuk da okuldaki eğitimi küçük görerek değişime direnç gösterebilir (Yavuz ve Güngör, 2018).

Genç, kendisine birçok şeyi dayatan aile ve okuldan uzak durup, kendisini özgür hissedeceği arkadaş ortamı içinde zamanını geçirme isteği duyar. Bu genç için en büyük bir kaçış yoludur. Bu yüzden sık sık okul dışı etkinliklere yönelme ihtiyacı hisseder. Boş zamanlarının verimli bir şekilde geçirilmesi gencin ruh sağlığının korunmasında etkilidir. İnan (1989: 169) bu konuyla ilgili şunları ifade etmektedir:

“Orta öğrenim ve lisede bulunan erkek ve kızlar için boş zamanların değerlendirilmesi, kişilik gelişmesi, toplumsal nitelik kazanması, uğraşı ve beceri elde edilmesi yönlerinden çok önemlidir. Bunun için okul dışında, onları bir arada tutacak; ortama, lidere ve arkadaş gruplarına gereksinimleri vardır.” (İnan, 1989:169).

Gencin boş zamanlarını toplum tarafından uygun görülen doğru yerde, doğru zamanda ve doğru kişilerle geçirmesi bir taraftan kendisinin kültüre katılmasına olanak sağlarken öte taraftan ruh sağlığının korunarak sosyalleşmesinde büyük katkı sağlar.

2.3.2. Dil ve Kültür

Dil, kültür ve akıl insanları diğer canlılardan ayıran temel özellikler olarak nitelendirilmektedir. İnsanlar akılları sayesinde kendilerine özgü bir dil ve kültür geliştirmişlerdir. Dil aracılığıyla birbirleriyle iletişime geçebilmiş, birbirlerini tanımış ve yakın dostluklar kurmuşlardır. Dil ve insan kelimesi mana itibarıyla de birbirini çağrıştırmaktadır. Güvenç (2002: 47), insan kelimesinin Arapça kökenli bir kelime olan ünsiyetten türediğini ve ‘ilişki/yakınlık kuran’ anlamına geldiğini ifade etmektedir. İnsan düşünen bir varlıktır. Düşünme sayesinde bilim ve uygarlık gelişmiştir. Düşünmenin dış ortama geçişini sağlayan araç ise dildir. Dilin çeşitli tanımları yapılmıştır. Tezcan’ın (1997: 164) yaptığı tanıma göre “Dil, düşünce, duygu ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan, çok yönlü, çok gelişmiş bir dizgedir”. Dil ve düşüncenin gelişimi birbiriyle bağlantılıdır. Dilin gelişmesi düşüncenin gelişmesine, düşüncenin gelişmesi ise dilin gelişmesine bağlıdır. Dilini etkin kullanamayan insanlar düşüncelerini yeterince ifade edemezler. Düşüncelerini ifade edemeyen insanlar zamanla daha az konuşmaya ve etrafındaki insanlarla daha az iletişim kurmaya başlarlar. Etrafındaki insanlarla yeterince iletişim kuramayan bireylerin benlik saygıları düşer. Bu durum bireylerde zaman içinde sosyal fobinin oluşmasına neden olur.

Dili etkin kullanmanın en önemli yolu ana dilde eğitim görmekten geçmektedir. Ana dilde eğitim gören bireyler, ana dilde eğitim görmeyen bireylere göre kendilerini daha iyi ifade ederler. Öz güvenleri daha yüksek olur. Çünkü yapmaları gereken sadece zihninde var olan dil yapısı ile duygu ve düşüncelerini aktarmaktır. Bu da pek büyük bir problem oluşturmamaktadır. Ancak ana dilde eğitim görmeyen bireylerin zihinleri sürekli dil çevirisi yapmakla meşguldür. Çünkü bu insanlar kendi dilleri ile düşünüp, farklı bir dille anlatım yapma durumu ile karşı karşıya kalıyorlar. Bu sorunu sadece anlatım sırasında değil, anlama işi sırasında da yaşıyorlar. Dolayısıyla bu durum bireyin akademik başarısının düşmesine de neden oluyor. Diline ket vurulan insanların düşünce dünyaları da yeterince gelişemez. Ya da var olan düşüncelerini en uygun şekilde dış dünyaya aktaramadıkları için kendi düşüncelerinin hiçbir önemi kalmaz. Şükrü Ünalın (2010: 227) dilin aklın aynası olduğunu, dile gelmeyen/gelemeyen düşüncelerin yok sayıldığını öne sürmektedir. Ana dilde eğitim görmeme bireyin eğitim hayatını olumsuz etkilediği gibi kültürel ve kimlik yapısını da olumsuz etkiler.

Eğitim dilinin ana dilden farklı bir dil olması kültürel soykırımdır. Çünkü dilin yok olması kültürün yok olmasına, kültürün yok olması, kimliğin yok olmasına, kimliğin yok olması haysiyetin yok olmasına ve haysiyetin olmaması ise insanın yok olmasına neden olur (bkz. Ünalın, 2010: 16).

Dil ve kültür birbirinden bağımsız düşünülemez. Dilin kültürel yapıyla olan münasebetinden dolayı dildeki en ufak bir olumsuz gelişme kültürü, kültürdeki olumsuz gelişmeler ise dili etkiler. Bu yüzden dilini kaybeden milletler kimliğini de kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır.

“Eski Türk halklarından olan idil boyu Bulgarları başka bir Türk toplumunun, yani Kıpçakların içinde kendi dillerini kaybettikleri için bugün Bulgar halkından bahsetmek mümkün değildir. Türk dili olan Tuna Bulgarları, dillerini unutup Slavlaşmışlar, hala Bulgar etnonimini taşımakla birlikte tarihsel Bulgar kimliğini kaybetmişler; yeni, Slavyen bir halk olarak ortaya çıkmışlardır.”
(bkz. Ünalın, 2010: 15).

Toplumların tarihsel yaşamı içinde ortaya çıkan olay ve olgulara göre yeni kelimeler türetilmiş veya başka milletlerden yeni kelimeler alınmış veya verilmiş olabilir. Toplumların günlük yaşam şekilleri dilde yansımaları gösterir. Soğuk bölgelerde yaşayan insanlarla sıcak bölgelerde yaşayan insanların kullandıkları kelimeler birbirinden farklı olacaktır. Çünkü bir yerin iklimi o yerin bitki örtüsünü, giyim şeklini, yenilen yemek çeşitlerini, evin dekorasyonunu, yoğunlukta olan meslek gruplarını etkiler. İnsanlar etraflarında gördükleri

varlıklara ve yaşam ihtiyaçlarına göre yeni isimler türetir. Bu durumu Mehmet Kaplan (1996: 139) şu şekilde ifade etmiştir:

“Dil kültürün temeli olduğuna göre, bir milletin dil ile ifade ettiği sözlü, yazılı her şey kültür kavramına girer. Sabahdan akşama kadar evde, sokakta, çarşıda, işyerinde konuşan halk, farkında olmadan dil tarlasını eker, biçer. Dilin duygu ve düşünce ile dolmasının sebebi, günlük hayata çok yakın olmasıdır.”

Kültürel yaşamlar durağan olmadığı gibi, diller de durağan değildir. Kültürel değişime neden olan savaşlar, ihtilaller, icatlar, yenilikler, göçler, doğal afetler gibi nedenler aynı zamanda dildeki değişmelerin de nedenidir Kültürel devrimler beraberinde dilde ve alfabede de birtakım değişiklikler meydana getirebilir. Bütün kültürel devrimlerin siyasal ve ideolojik olduğunu söyleyen Kongar (2008: 108-109), Türkiye’de yapılan yazı devrimini, yazısını Kur’an-ı Kerim’den alan dine dayalı olan bir siyasi toplum yapısından, yazısını batı ülkelerinin kullandığı Latin alfabesine geçişini, devletin tümüyle laik bir sistem yapısına geçişinin bir işareti olarak değerlendirmiştir. Böylece yazı devrimiyle birlikte halkın kültürüne bir yön verilmeye çalışılmış, halkı batılılaştırmaya yönelik çalışmalar yapılmıştır. Amaç yeni neslin eski kültürden uzaklaştırılıp yeni kültüre doğru yol almasının önünü açmaktır. Bugün bazı kesimlerce Osmanlıcaya geri dönüş çabalarının altında yatan temel neden ise eski kültüre geri dönüş özlemidir. Osmanlı imparatorluğunda devletin resmi dili Osmanlıca, bilim dili Arapça, edebiyat dili ise Farsça olmakla birlikte İmparatorluğun içinde bulunan farklı milletler farklı dili konuşabiliyorlardı.

Şu anda dünyada yüzlerce dil olmasına rağmen, bu diller resmi dil olarak kullanılmadığı için hepsi tanınmıyor, bilinmiyor. Buna mukabil, bazı devletlerin birden fazla resmi dile sahip olduğunu belirten Kamile İmer (1990: 165) Belçika’da Felemenkçe ve Fransızca, İsviçre’de Almanca, İtalyanca ve Fransızca, Çekoslovakya’da Çekçe ve Slovakça resmi dil olarak kullanıldığını ifade etmektedir. Aynı devlet içinde farklı dillerin resmi dil olarak tanınması farklı kültürlerin bir arada daha demokratik bir ortam içinde yaşamasına olanak verir. Bu şekilde insanlar bir yandan kendi kültürlerini sürdürürken öbür yandan başka kültürlerle de eşit bir ortam içinde münasebet içine girmiş olurlar. Bu münasebet sırasında her iki dilden de az da olsa kelime alışverişi olur.

Dili etkileyen en önemli olayların başında göç gelir. Göçmenler gittikleri yerlerde aile içinde kendi dillerini kullanırken, dışarıda ise içinde buldukları ülkenin dilini öğrenip onu kullanmak durumunda kalırlar. Yabancı dil kimi zaman

ihtiyaç duyulduğu kadar öğrenilmek istenirken, kimi zaman da ana dil kadar öğrenilmek istenmektedir. Bu durum göçmenin, göç edilen yerin kültürel yapısını benimseyip benimsememesine göre değişir. Aileler göç ettikleri toplumun gelenek, görenek ve kültürüyle benzer bir yapıya sahipse gittiği ülkenin dilini de benimseyip, öğrenir ve bir an önce hayatına geçirmeye çalışır. Göçmenlerin kültürüyle göç edilen yerin kültürü benzer bir yapıya sahip değilse göçmenler yeni kültürü ve dili öğrenmeme ve hayatına koymama konusunda direnç gösterirler. Özellikle çocuklarda dilsel ve kültürel anlamda bir değişim yaşanmaması için büyük bir mücadele içine girerler. Çocukta dilsel anlamda meydana gelecek olan değişimin kültürel değişmeye de neden olabileceği düşüncesi, gidilecek yerde kısa süreli mi yoksa uzun süreli mi kalma isteği, çocukların geleceklerinin hangi ülkede geçirilmesinin isteği ve çocukların hangi inanç ve kültürle yetiştirilmesi isteğine göre gidilen ülkeye karşı bir tavır içinde bulunulur.

2.4. Göç Olgusu

Göç eski çağlardan beri var olan bir toplumsal hareketliliklerdir. Savaş, kıtlık, doğal afetler, ekonomik yetersizlikler, baskıcı yönetimlere maruz kalma gibi birçok nedenlerden dolayı insanlar göç etme gereği hissetmişlerdir. Endüstrileşme ile birlikte ulaşım ve iletişim imkânları gelişmiş, insanların göç etmesi daha kolaylaşır hale gelmiştir. Göç içinde bulunulan durumdan kurtulma isteği ile gelecekte daha iyi bir yaşama kavuşma ümidinin bir diğer adıdır. Göçün tanımlarının hemen hepsinin aynı belirlemeyi yaptığını söyleyen Gülseren Demir (1997: 85) göçü şu şekilde tarif etmektedir: “Göç, kişilerin gelecek yaşantılarının ya bir bölümünü ya da tamamını geçirmek üzere bir yerleşim biriminden diğerine yerleşmek amacıyla yapmış oldukları coğrafi nitelikli yer değiştirme olayıdır.” Göç her ne kadar coğrafi nitelikli bir değişim gibi görünse de aslında gerçekleşen değişim sadece mekânsal değildir. Göçle birlikte insanlar psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda bir dizi değişimden geçerler. Değişimin yönü gidilen yerden etkilenme derecesine göre değişmektedir. Gidilen yerler bazen kırdan kente, bazen kentten kente, bazen de ülkeden ülkeye yapılabilmektedir. Göçler gidilen yere ve göç etme nedenlerine göre çeşitli isimler alırlar. Ülkenin kendi sınırları içinde oluşan nüfus hareketliliğine iç göç denmektedir. Ülke sınırları dışına yapılan göçler ise dış göç olarak adlandırılmaktadır (Bahar, 2008).

Gönüllü göç insanların daha iyi bir yaşama kavuşma isteğinden dolayı buldukları mekânı terk etmeleri olarak nitelendirilir. Zorunlu göçte ise öncelikli olarak sığınacak bir yer arayışı bulma söz konusudur (Ekici ve Tuncel, 2015)

Göç insanlarda birçok değişime neden olur. Göçmenler göç ettikleri yerlere adım attıkları andan itibaren kendi ülkelerinden farklı olan toplumsal, kültürel, ekonomik, hukuksal ve kurumsal bir yapıyla karşılaşır. Bu karşılaşma sonucunda göçmen gittiği topluma ya uyum sağlamaya çalışır, zaman içinde bütünleşir ve o toplumdan bir parça haline gelir ya da gittiği yeri ve toplumu küçük görür, benimsemez sadece asgari düzeyde uyum sağlar ve kendi kültürel yaşamını sürdürmeye devam eder. Kimi zaman da hiçbir şekilde uyum sağlayamaz ve kendi ülkesine geri dönme kararı alır. Göçmenin neden göç ettiği, göç edince karşılaşacağı sorunlar ve göçmenin hangi değişim aşamalarından geçebileceği konusu bilim insanlarının dikkatini çekmiş ve bu konu bilim insanlarının inceleme alanı içine giren konular arasındaki yerini almıştır.

2.5. Göçle İlgili Kuramlar

Tarihsel dönem içinde göç nedenleri ve sonuçları birbirine benzemekle birlikte yaşanan olgulara göre farklı yanları da mevcuttur. Bilim insanları göçleri anlamaya çalışmış, nasıl ve neden olduğunu, ne gibi sonuçlar doğurduğunu bulmak için araştırmalar yapmış, bu konuyla ilgili çeşitli kuramlar geliştirmişlerdir. Aksoy (2012: 295) uluslararası göçe ilişkin geliştirilen başlıca kuramların itme-çekme kuramı, merkez-çevre kuramı, göç sistemleri kuramı ve ilişkiler ağı (Network) kuramı olduğunu belirtmektedir.

İtme-çekme kuramı 1966 yılında Everett Lee tarafından ortaya atılmıştır. Bu kurama göre yaşanan yer ve göç edilmek istenen yerin itici (olumsuz) ve çekici (olumlu) yönleri bulunmaktadır. Göç edecek kişi göç etmeden önce bunları iyice düşünüp, hesabını yapar. Göç edilecek yerin çekici özelliğinin daha fazla olması göç etme kararının alınmasında birinci derecede önemli etken olarak değerlendirilmektedir (Çağlayan, 2006: 72-73).

Her göçün amacı ve sebepleri farklı olduğu için gidilecek yerlerde aranacak kriterler de farklı olacaktır. Yaşadığı ortamın baskıcı durumundan kurtulmak isteyen kişi seçeceği yerin kriteri olarak gelişmiş bir demokrasinin varlığını ararken, ekonomik zorluklar içinde olan bir kişi ise gideceği yerin seçiminde ekonomik kalkınmışlık düzeyinin yüksekliğini arayacaktır. Göçün oluşmasına sebep olan etmenler olduğu gibi göçün oluşmasına engel olan

etmenler de vardır. İtme-çekme kuramında engelleyici faktörleri makro ve mikro olmak üzere ikiye ayıran Lee'ye göre göçmenin kişisel yapısı, gidilecek yerde sosyal ve hukuksal açıdan nasıl bir yapıyla karşı karşıya kalınacağına bilinmemesi ve bununla ilgili kuşku, göç mesafesi, ulaşım imkânları ve göç masraflarını karşılayabilecek kadar belli bir maddi güce sahip olamamak göçe engel olan mikro faktörler içinde yer alır. Göçü engelleyen makro faktörler ise her iki ülkede de bulunan katı göç kanunları, ırkçılık, fiziksel ve sağlık açısından yeterince iyi halde bulunamamaktır (Akt. Çağlayan, 2006: 74).

Göç edilecek bölge ile ilgili engellerin çokluğu göçmenin engelin daha az olduğu, daha az problem yaşayacağı başka bölgelere doğru yol almasını sağlayacaktır.

Uluslararası göçe ilişkin diğer bir kuram, savunuculuğunu Johan Galtung, Stephen Castles, Godula Kosack ve Marios Nikolinaks'ın yaptığı merkez-çevre kuramıdır (Bkz. Şahin, 2001: 60). Dünya üzerindeki bazı ülkeler diğerlerine göre daha çok gelişmişlerdir. Gelişmiş ülkeler her zaman için gelişmemiş ülkelere göre insanların daha çok dikkatini çeker. İnsanlar gelişmiş olan ülkelerdeki imkânlardan faydalanmak isterler. Bu yüzden gelişmemiş ülkelere, gelişmiş ülkelere doğru bir göç akımı oluşur. Bu göç akımının gelişmiş ülkelerin mi daha çok yararına olduğu, yoksa gelişmemiş ülkelerin mi daha çok yararına olduğu merkez-çevre kuramının konu alanı içine girmektedir.

Merkez-çevre kuramı gelişmiş olarak kabul edilen bir merkez ve bu merkeze göre yeterince gelişmemiş olan çevre ülkeler arasındaki istismara dayanan göç ilişkisini irdeler. İstismara dayandırılmasının sebebi ise göç veren ülkelerdeki işgücü kaynaklarının gelişmiş ülkelerin yararına kullanılmasıdır (Bkz. Şahin, 2001: 60). Göç alan ülkeler, kendi ülkelerine gelecek olan göçmenler içerisinden en iyisini seçmeye çalışırlar. Göçmen fiziksel, zihinsel ve sosyal yönden hayatının en verimli dönemini göç ettiği ülkede geçirmektedir. Bu ise gelişim için gerekli olan işgücünün, göç edilen ülke için kullanıldığı, göç veren ülkenin bu kaynaktan mahrum kaldığı anlamına gelmektedir. Ayrıca göç alan ülkeler gerekli iş gücünü daha ucuza mal etmiş olmaktadır. Bu durumda göç süreci gelişmiş ülkelerin yararına yapılmakta, göç veren ülkeler göç olayından zarar gören taraf olma durumuna düşmektedirler.

İlişkiler ağı kuramına göre ise bir ülkeye göç eden insanlar bir süre sonra kendi dost, akraba ve ahabplarının da gelmiş olduğu ülkeye göç etmesine aracılık ederler. İlişkiler ağı (Network) kuramının işlevleri şu şekilde belirtilmektedir:

“1- Göçmenleri, göçün verdiği rahatsızlıktan ve masraflardan önemli ölçüde rahatlatırlar. 2- Göçmeleri, göçmenleri içine girdikleri toplumdaki yalıtırlar ve onların kendi yurtlarıyla ilişkilerinin devamını sağlarlar. 3- Göçün başlangıcını ve hedef yerini etkileyerek önemli ölçüde kimlerin göçeceğini belirlerler. 4- Göçmenleri gittikleri yerlerde uyumları için kolaylık sağlarlar. 5- Kendi anayurtlarındaki potansiyel göçmenler ve ağa yeni katılanlar için yabancı toplumdaki fırsatlar ve resmi yapılanmalar hakkında haber kanalı gibi hizmet verirler. 6- Göçün hızını ve büyüklüğünü önemli oranda belirlerler” (Akt. Çağlayan: 2006: 88).

Göçmenlerin göç edecekleri yeri görmeden önce bir yakınlarının orda olması, orayla ilgili bilgi vermesi kendileri için son derece rahatlatıcı ve stres giderici bir olaydır. Hangi ortam ve koşullar içinde çalışacağını, nasıl bir toplum ve kanunlarla baş başa kalacağını ve nasıl davranması gerektiğini önceden öğrenen göçmen, hem her şeyi uyumlu bir şekilde önceden kabul etmiş olarak göç alan ülkenin işini kolaylaştırmış olur, hem de göç kararını daha hızlı bir şekilde vermiş olur. Ancak bu uyum daha çok iş yaşamında ve toplumsal yaşamda zorunlu olarak uyulması gereken kurallara uymalarında etkili olan bir faktördür. Göçmenlerin buna uyum sağlamaları içinde yaşadıkları toplumu kültürel olarak sevip benimsediklerini, onunla bir bütün olduklarını ve ailevi yaşamlarında büyük bir kültürel değişim yaşadıklarını göstermez. Göçmenlerin hemşerileriyle sık sık ilişki içinde bulunmaları, içinde buldukları toplumla sadece zorunlu kaldıklarında ilişki kurmaları göçmenlerin kültürel değişimlerini engellemiş veya yavaşlatma durumunda bırakmıştır. Göç edilen yerle aynı inanç yapısına sahip olmamaları da Suudililerin inanç yapısını benimseme ve kendi yaşamlarını Suudililer gibi yapmanın önüne set çekmiştir. Değişimin önündeki en önemli engellerinden biri ise göç ettikleri yerlerde kendi ülkelerine ait okullarda çocuklarının eğitim görmesi, kendi kültürlerini devam ettirmelerinde olumlu birer faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum Suudi Arabistan’ın Riyad şehrindeki göç örneğinde de yaşanmaktadır.

Riyad’daki Türk vatandaşlarının Suudililerle genel olarak iş ilişkisi içinde bulunmaları, kendilerinin Alevi, gittikleri yerin Sünni bir yapıya sahip olması, göç edilen yerde müfredatıyla, kitaplarıyla ve gelen öğretmenleriyle Türkiye’deki okullarla aynı yapıya sahip bir Türk okulunun bulunması, bu vatandaşların kendi kültürlerini korumalarında büyük bir öneme sahip olmuştur. Kültürlerin

korunmasında kurumların varlığının önemi Tezcan'ın *Dış Göç ve Eğitim* adlı kitabında “Bir etnik grup, kendi kültürünü gelecek kuşaklara aktarabilecek temel kurumlara sahip olmadan kendi kimlik ve varlığını koruyamaz” şekilde ifade edilmektedir. (Tezcan, 2000: 17).

Her devlet kendi toplumunun gelenek, görenek ve inancına uyumlu insan yetiştirmek amacındadır. Bu nedenle devletler, çeşitli kurumlarını ve eğitim yapısını halkının kültürüne göre belirler. Göçmenlerin göç ettikleri yerlerde farklı bir toplumla karşılaşma krizini daha kolay atlatma yollarından biri de kendi ülkelerine ait kurumları, göç ettikleri yerlerde görmeleridir. Bu onların yeni topluma entegrasyonunu kolaylaştırdığı gibi asimile olmalarının önüne de set çeker. Bazı ülkelerde göçmenlerin ana dilde eğitim görmeleri sağlanarak çok kültürlü bir yapı benimsenirken bazı ülkelerde ise anadilde eğitime izin verilmeyerek asimilasyon politikası uygulanır. Ana dilde eğitim görmeyen bireylerin benlik saygıları ve başarı oranları düşer. Doğu Ergil, dilbilimcilere dayanarak anadilini iyi anlayan ve doğru kullanan çocukların okulda ve ilerideki yıllarda ikinci resmi dille yapılacak tüm çalışmalarda başarılı olmalarının ön koşulu olduğunu belirtir (Bkz. Tezcan, 2000: 17).

2.6. Göç, Eğitim ve Kültür İlişkisi

Göç, bireyde birçok değişikliğe neden olur. Bunlardan en önemli olanı bireyin sosyal/kültürel yaşantısında meydana gelen değişimdir. Göç edilen yer bireyler açısından her yönden yabancı bir yerdir. Yetişkin insanlar kendi ülkelerinde sosyalleşme sürecini yaşayıp tamamlamış olmalarına rağmen yeni bir ülkeye gittikleri zaman bu sosyalleşme sürecini tekrar yaşamak zorunda kalmaktadırlar. Bu durum özellikle gençler açısından daha büyük bir sorun oluşturmaktadır. Çünkü kendi ülkelerinde bile sosyalleşme süreci çok zor atlatılırken yabancı bir ülkede bu durum tam bir kâbusa dönüşebilmekte ve gençler içlerine daha fazla kapanabilmekte, sosyalleşememektedirler.

Bireylerin yaşamış oldukları bu kültürel şok almış aldıkları-alacakları eğitimle daha yumuşak bir şekilde atlatılabilmektedir. Göçmenlerden ilk beklenen şey ise geldikleri ülkeye uymalarıdır.

En basit anlamıyla uymanın tarifi şu şekilde yapılmaktadır: İsteyerek ya da istemeyerek, bizden açıkça istensin ya da istenmesin, bizden beklenen ya da

istenilen doğrultuda davranmaya ya da başkalarının davranışlarını izlemeye uyma adı verilir (bkz. Yavuz ve Güngör, 2018).

İnsanlar içinde buldukları toplumla ters düşmek istemez, o topluma ve kültüre uyum göstermeye çalışırlar. Göç sonucunda bireyler farklı bir topluma giriş yapmış, dolayısıyla farklı bir topluma uyum sağlamak durumunda kalmışlardır. Birinci kuşak için değişme daha zor gerçekleşirken ikinci ve sonraki kuşaklar için bu daha kolay olabilmektedir. Çünkü yılların getirmiş olduğu alışkanlıkları bir çırpıda silip yeni alışkanlıklar edinmek pek kolay olmamaktadır. Eğitim göçmenlerin göç ettikleri yere uyumunu kolaylaştıran bir süreçtir. Formel eğitim bireylerin kültürlenmesinde önemli bir araçtır. Yeni kuşak almış olduğu eğitimle yeniliğe açık olabilmektedir. Eğitim sayesinde yeni kültürü benimseyebilmektedir. Zaten eğitimin en önemli amaçlarından birisi de kültürü aktarmaktır. Bazı ülkeler göçmenlerin kendi kültürel yapılarına uygun bir eğitim sistemini benimserken, bazı ülkeler ise aksine göçmenlerde asimilasyonu hedef alan bir eğitim sistemini benimsemektedirler.

Böylece bireyler almış oldukları eğitimle ya kendi ülkelerindeki kültürel yapıya sahip olacaklar ya da yeni ülkenin kültürel yapısına sahip olacaklardır. Kültürü kazanmanın ilk yolu dil ile gerçekleştiği için eğitimle kazanılmak istenilen kültürün dili verilmeye çalışılır. Yeni bir dil öğrenmek uyumun ilk ve en önemli aşamasını oluşturur. Dili öğrenen insan yeni ülkede sosyalleşebilecek, böylece kültüre daha kolay uyum sağlayabilecektir. Yeni bir dili öğrenen insan diğer değişimlere de hazır hale gelmiş demektir. Bir toplumda ya da toplulukta meydana gelebilecek değişimleri (Tezcan, 1984: 3) şu şekilde sıralamaktadır:

“Toplumsal rol ve statülerdeki değişmeler, ekonomik varlıklardaki değişmeler, nüfus artış hızındaki değişmeler, üretim ilişkilerindeki değişmeler, aile ve akrabalık ilişkilerindeki değişmeler, dinsel kurumların değişmesi, gelenek-göreneklerin değişmesi, teknolojik değişmeler, eğitim kurumundaki değişmeler, kişilik değişmeleri, sanatta değişmeler, çocuk yetiştirme yönteminde değişmeler, cinsel davranış, tutum ve değerlerinde değişme, kitle iletişim sistemlerinin değişmesi ve dildeki değişmeler.”

Yazarın sıraladığı değişmeler aynı zamanda göç sonucunda bireyde ve toplumda meydana gelebilecek değişmelerdir.

Göç başlı başına bir sosyal/kültürel değişme etmenidir. İki toplum arasında herhangi bir ilişki başladığında karşılıklı kültür alışverişi olur. Karşılaşma sonucunda kültürlenme, kültürlenme, kültürleşme ve kültürel değişme gibi süreçlerinden birinden veya birkaçından geçilebilir. Kültür bir toplumun bütün

duyuş, düşünüş ve davranış biçimi olup, bunları kişilere aktaran sistem ise eğitimidir. Bu nedenle eğitim sayesinde insanlar farklı bir toplum içinde olsalar bile eğitimin istediğı kültür yapısını kazanırlar. Bu yabancı kültürden hiç etkilenilmeyeceğı anlamına gelmez. Göç sonrasında bireylerin gerek yaşam koşullarında gerekse kültürlerinde bazı değışiklikler gerçekleşebilir. Ancak birey daha çok almış olduğı eğitimin kültürel yapısına bürünür. Çünkü eğitimin yapısı her milletin kendi toplumsal yapısına göre hazırlanır. Her birey almış olduğı eğitimin sonunda içinde bulunduğı toplumun yapısına uygun bir şekle bürünmek durumunda kalır.

Eğitim bireyin sosyalleştiğı tek alan değıldir. Birey, çarşıda, markette, işyerinde, sokakta sosyalleşmeye devam eder. Göç sonucunda bireyler farklı bir kültürle karşılaşmış olacak dolayısıyla farklı gelenek, görenek, örf ve adetlerle karşılaşınca kendi kültürüne daha eleştirel bakacak, kimi geleneklerini yaşamaktan vazgeçebilecek, yeni kültürün bazı öğelerini yaşantısına ekleyebilecektir. Böylelikle ne tamamen kendi kültüründen bir parça olacak ne de tam olarak yeni kültürden bir parça olacaktır. Artık eski ve yeni kültürden farklı yepyeni bir insan profili ortaya çıkmış olacaktır.

Göç insanların yaşam şeklini de değıştirir. En basitinden daha farklı ve çoğı zaman daha elverişsiz evlerde kalmak durumunda kalırlar. İlk etapta geçici olarak yerleşmeyi planlamışlardır. O yüzden bütün ihtiyaçlarını asgari düzeyde karşılamayı düşünürler. Bu da yaşamın ertelenmesi anlamına gelmektedir. Böylelikle göçün insanı, yaşamı ve kültürü değıştiren önemli bir sosyal hareketlilik olduğı göze çarpmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RIYAD'A GÖÇ EDEN TÜRKİYELİLER

3.1. Türkiye'den Riyad'a Göç Eden Hataylıların Entegrasyon Durumları

Göç, genel olarak bir memnuniyetsizliğin ifadesidir. İnsanlar buldukları çevrenin bazı özelliklerini beğenmediklerinde ya da daha iyi bir yaşam koşulu elde etmek istediklerinde farklı bir yere göç etme kararı alabilmektedirler. Göç neden olan birçok faktör olmakla birlikte genel olarak ekonomik zorluklar göç sebepleri arasında önemli nedenlerden biri olarak görülmektedir. Suudi Arabistan'a yapılan göçler de ekonomik nedenlerden dolayı yapılan göç kapsamı içine girmektedir. K5 bu konuyla ilgili olarak şu ifadelerde bulunmaktadır:

“Türk işçileri ilk olarak buraya 1976-1977 yıllarında geldiler. Bazıları umre hac için gelip, insanlarla kaynaşarak iş bulmuşlar. Buraya işçi göçü dünyada çıkan petrol krizinden sonra oldu. Yurt dışına işçi göndermemiz 1960'larda Almanya ile başladı. Almanya'ya işçi göndermemiz burasına pek benzemiyor. Almanya ile 1960'larda iş gücü anlaşması yaptık.1973'e kadar bu prosedür devam etti.1973'te petrol fiyatları fırladı. Avrupa ekonomisi zorlandı. Avrupa ekonomisinin zorlanmasıyla Avrupa işçi alımını durdurdu. Üstelik 1985'lerde almış oldukları işçileri de evlerine göndermeye teşvik ettiler. Bu dönemde Arap ülkelerinde de gelir fazlalığı oluştu. Bu sefer bunlar yabancı iş gücüne ihtiyaç duymaya başladılar. Bu sebeple buraya dışarıdan işçiler gelmeye başladı.” (22.05.2011).

Suudi Arabistan'a yapılan ilk göçlerin ne zaman ve nasıl yapıldığıyla ilgili literatürden elde edilen bilgiler K5'in söylediklerini doğrular niteliktedir. Nitekim, 1970'lerde artan petrol fiyatları, Orta Doğu ülkelerinin alt yapı yatırımlarına yönelmelerine ve müteahhitlik hizmetlerine önem vermelerine neden olmuştur (Apak, 1993: 50). Bu yüzden Orta Doğu'da Türk iş gücüne ilk talep Suudi Arabistan'dan 1966 yılında gelmiş ve bunun ardından diğer ülkeler de Türk iş gücüne talepte bulunmaya başlamışlardır. (Kurtuluş, 1988:151). Sonuç olarak Orta Doğu ve Arap ülkelerine Türkiye'den işçi göndermeler ön safhalarda yer almaya başlamıştır (Tufan, 1994: 7).

Hataylılar Riyad'a geldiklerinde yeme, içme, giyim, konuşma, iklim, fiziki çevre, inanış biçimi, gelenek ve görenekleri dâhil olmak üzere birçok konuda farklı olan bambaşka bir hayatla tanışma imkânı bulmuşlardır. Bu farklılıklar var olmakla birlikte Suudi Arabistan'da Türkiye'deki Milli Eğitim Bakanlığına bağlı sekiz Türk okulunun bulunması Türkiye'den gelen göçmenler için rahatlatıcı bir etmen olmuştur. Suudi Arabistan'da yer alan bu okullar Riyad, Cidde, Mekke, Medine, Taif, Dammam, Tebuk ve Abha gibi şehirlerde yer almaktadır.

Riyad Uluslararası Türk Okulu ilk olarak 1988-1989 öğretim yılında Süleymaniye semtinde 95 öğrenciye eğitim verebilecek beş sınıflı bir ilkokul binası olarak açılmıştır (www.riyad.meb.k12.tr, 2019).

3.2. Suudi Arabistan’da Yaşayan, Kültür ve Hukuk Düzenine Genel Bir Bakış

Suudi Arabistan’da çöl iklimi hâkimdir. Takvim olarak hicri takvim kullanılmaktadır. Hafta sonu tatilleri cuma ve cumartesidir. Ramazan bayramı ve kurban bayramında tatil Türkiye’ye göre daha uzun sürmektedir. Dili Arapçadır; ancak göçler nedeniyle kozmopolit bir yapıya sahip olduğu için halkın çoğu İngilizce de bilmektedir. Toplu taşıma imkânı neredeyse hiç yoktur. Bunun yerine taksiler kullanılmaktadır. Ülkede şeriat kanunları geçerli olduğu için “mutavva” denilen dini polisler sokakları kontrol etmektedir. Alkol üretimi, kullanımı ve dağıtımı yasaktır. Namaz saatlerinde dükkânların açık olması yasaktır. Çalışma hayatında ve sosyal yaşamda katı bir cinsiyet ayrımcılığı söz konusudur. Aile ortamı haricinde kadın ve erkeklerin bir arada bulunmaları yasaktır. Kadınlar evin dışına çıktıkları zaman “abaya” denilen kıyafeti giymek zorundadır.

Ekonomik açıdan en önemli özelliklerinden birisi halktan vergi alınmamasıdır. Petrol zengini bir ülkedir. Hac turizminden de önemli bir gelir elde etmektedir. Yerli halkın dışarıdan gelen yabancılardan para karşılığında kefillik yapma gibi ek bir gelir elde etme şansı bulunmaktadır. Dışarıdan burada çalışmak amacıyla gelen kişiler (bu kişiler devletlerin resmi görevlerle gönderdikleri kişiler değildir; kendi istek ve olanaklarıyla gelmişlerdir), kazandıkları paranın belli bir yüzdesini ya da belli bir miktar para kefiline vermek zorundadır. Aksi takdirde bu ülkede çalışamazlar. Bunlar açısından kefil olmadan “ikame” denen çalışma ve oturma iznini almaları mümkün değildir. Dolayısıyla Suudi Arabistan kendi ülkesindeki vatandaşlarına büyük bir gelir kapısı daha açmış olmaktadır.

Suudi Arabistan 1992 yılına kadar monarşi ile yönetilirken bu tarihten itibaren ilk anayasası ilan edilmiş, bunun yürütme işi ise kral ailesine bırakılmıştır. Ülke şeriat kurallarına göre kral tarafından yönetilir. Ancak modern çağın gereksinimleri yeni kanunların oluşturulmasına neden olmuştur. Bununla birlikte yargıda dini görevlilerin etkisi yüksektir.

Vehhabilik yoğun bir şekilde yaşanmakla birlikte yurt dışına giden öğrencilerin etkisiyle geleneksel yapı zaman zaman sarsıntı geçirmektedir. Hitabet

şiiir ve düzyazı alanı belirgin bir şekilde gelişmiştir. Basın tutucu ve eleştiriye kapalı bir anlayış içindedir (*Ana Britanica*, 2004: 191). Basının tutucu ve eleştiriye kapalı olması gibi tek taraflı bir yapıya sahip olması basın özgürlüğünün yeterince olmadığını göstermektedir.

Bölgeye İran, Pakistan, Hindistan, Yemen, Filipin ve Kore'den gelenler genellikle işçi olarak çalışmaktadırlar. Yabancı teknik ve uzman personelin çoğu ise Avrupalı veya Amerikalıdır. Arabistan'a gelen kişilerin dini mensubiyetleri dikkate alınmamaktadır.

Her dine mensup kişiler buraya gelebilmektedir. Avrupa'dan gelen kişiler için özel "compount" (site alanları) bulunmakta, orada istedikleri gibi giyinebilmektedirler. Bu kişilerin yaşadıkları sitelerde havuz da bulunmaktadır ve havuza girerken mayo giyebilmektedirler. Dışarıdan gelenler bu tür sitelerde istedikleri gibi yaşayabilmektedirler. Söz konusu sitelerde Türkler de kalabilmekle birlikte evlerin kiralari yüksek olduğu için herkes buralarda yaşayamamaktadır.

Farklı dine mensup kişilerin ibadet edebilecekleri kilise gibi özel alanlar bulunmamaktadır. Yönetimde kendi dini inançları esas alınır. Namaz saatlerinde dükkânlar kapatılır. Müslüman olan kadınların abaya giymeleri ve başörtüsü takmaları zorunludur. Müslüman olmayan kadınların ise başörtüsü takmama gibi bir özgürlükleri varken abaya giymeleri zorunludur. Bununla birlikte Vehhabiliğin katı kurallarının her şehirde aynı şekilde etkili olmadığı deniz kenarında olan şehirlerdeki halkın daha özgür bir yaşamı benimsedikleri görülmektedir.

En geleneksel yemekleri "marak" denilen etli çorba, uzun pirinçten yapılan pilavın üzerine bütün halde kızarmış kuzu konulmuşsa bu yemeğe "mendi", bu pilavın üzerine kırmızı et veya deve eti konmuşsa buna "kebse", kırmızı et yerine tavuk konmuşsa bu yemeğe mazgut denir. Diğer bir yemek çeşidi ise tahılların kaynatılarak püre haline getirildiği "ful" denilen yemek çeşididir. Yemekleri çeşnili ve bol baharatlıdır. Tatlı ise çok sevilir.

Kadınlar için özel lunaparklar yapılmıştır. Düğünlerde kadın ve erkekler için ayrı salonlar kiralanır. Hafta sonlarını çölde piknik yaparak ve "istiraha" denen dinlenme evlerinde geçirirler. Kadın doğum yaptığı zaman da istirahada aile ve akraba efradı toplanır, topluca kutlama yaparlar. Riyad, gerek geniş ve bakımlı yollarının olması gerek görkemli mimari yapısı gerekse de refah seviyesinin yüksekliği yönüyle son derece dikkat çekici ve gelişmiş bir şehirdir.

1930’larda ÷lkede büyük petrol yataklarının bulunmasıyla Riyad kenti kerpiç evlerden oluşan küçük bir kasabadan; otel, hastane, karayolu gibi modern yapılara sahip olan büyük bir kente dönüşmüştür. Kent kozmopolit bir nitelik kazanmış ve günümüzde krallığın eğitim, ticaret ve ulaşım merkezi haline dönüşmüştür (Ana Britanica, 2004: 441).

Riyad’da iki büyük gökdelen bulunmaktadır. Bunlardan biri Faisaliah diğeri ise Kingdom’dur. Faisaliah kulesi, 44 kattan oluşmaktadır. İçinde beş yıldızlı oteller, lüks rezidans daireleri, alışveriş merkezleri ve restoranlar bulunmaktadır. Benzer özelliklere sahip olan Kingdom ise Allah’ın isimlerine (Esmâ-ül-Hüsna) ithafen 99 kat olarak inşa edilmiştir. Kadın ve erkekler buralara gezmeye gidebilmektedir. Şehrin merkezi ve en eski yerleşim yeri ise Al-Batha denen yerdir.

Burası ticaretin yoğun olduğu ve ekonomik konaklama yerlerinin çoğunun bulunduğu yerdir. Türk Okulu el fahiriye mahallesinde bulunur. Dolayısıyla Türklerin yoğun olarak bulunduğu mahalle olduğu için Türk Mahallesi olarak geçmektedir. Diğeri bir Türk Mahallesi ise Al-Şifa denen mahalledir.

Suudi Arabistan hukuk sistemi Ortadoğru ÷lkelerinin hukuk sistemine benzemekle birlikte ayrıldıkları noktalar da bulunmaktadır. Mehmet Ali Yargı’nın (2014) Suudi Arabistan’ın yargı sistemini anlatan çalışmasında ÷lkenin hukuk düzeniyle ilgili olarak şu bilgiler aktarılmıştır:

Suudi Arabistan’da şeriat hukuku hüküm sürmektedir. Mezhep olarak ise daha çok Hanbeli mezhebinin kuralları kanunlara yansımaktadır. Yurt dışından gelen yabancılar yerlilerle eşit bir şekilde yargılanma hakkına sahiptir. Suudi Arabistan’da oturma izni alan yabancıların ÷lkenin kurallarına ve geleneklerine uymayı kabul ettikleri varsayılmaktadır. Dolayısıyla kurallara uymamanın cezası bir Suudili için ne ise, yabancı için de odur. İyiliğı emredip, kötülükten men etmek amacıyla gönüllü olarak çalışan kişiler müteavvi (gönüllü), devletin görevlendirdiğı kişiler ise amilü’s-suk (çarşı görevlisi) olarak adlandırılır. Devlet görevlisi olarak çalışan kişilerin heybetli görünmeleri ve insanları kötülüklerden alıkoymak için halka sert davranabildikleri, yargı mensubunun ise adaleti sağlamakla görevli olması nedeniyle daha yumuşak ve vakarlı davrandığı belirtilmektedir. İdam, baş, kol kesme gibi cezalar da mevcut olmakla birlikte bu cezanın uygulanması için kralın emri gerekmektedir. Bu tür davalarda karar verilebilmesi için önce birinci dereceden mahkemeler karar verir, sonra istinaf

mahkemelerinin onayı gerekir ve son olarak ise yüksek mahkemenin bu hükmü ve kararı onaylaması gerekmektedir. Dinden çıkma, ataeizm, dini değerlere sövme gibi durumlarda idam cezası veriliyor. Evlilik kuralları da İslam hukuku temel alınarak uygulanır. İslam hukukunda evlenme akdi tarafların karşılıklı evlenme iradelerini iki şahit huzurunda açıklamalarıyla gerçekleşen bir akit olduğu için resmi bir görevlinin ya da din adamının huzurunda yapılmış olması şart değildir. Bu da evliliklerin resmi olarak yapılmasının yanında gayri resmi olarak da yapılmasına neden olabilmektedir.

“Suudi Arabistan’da gayr-ı resmi olarak yapılan evlenme akdi ile evlenenler de vardır. Resmi yetkili önünde yapılmayan ve tescil edilmeyen evlenme akdilerine genel olarak “örfi Nikâh” denilmektedir. Gayr-ı resmi yapılan her evlenme akdi, gizli yapılmış anlamına gelmemektedir. Gayr-ı resmi yapılan evlenme akdiyle evli yaşayanların nikâhlı oldukları toplum tarafından biliniyor olduğu gibi, bu kişiler evlenme akdilerini sadece şahitler huzurunda akdederek çevrelerinden gizlemiş de olabilirler. Bu şekilde evlenen kişilerin resmi evlenme işlemi yaptırmamalarının sosyal, ekonomik veya daha farklı sebepler bulunmaktadır. Mesela koca diğer eşine duyurmamak veya devletin bazı memurlara getirdiği yabancı kadınla evlenme yasağından ya da evliliğin getirdiği birtakım ekonomik yükümlülüklerden kaçınmak için gayr-ı resmi nikah akdi yaptırmış olabilir. (Gayr-ı resmi evlilik yapan kişilerin evlilikleri mahkemeye ispatı yapıldıktan sonra taraflara sadece evli olduklarına dair tek sayfalık bir yazı veriliyor, kendilerine evlenme cüzdanı verilmemektedir.” (bkz. Yargı, 2011: 167-186).

Suudi Arabistan doğumlu olmayan kişilerin bu ülkede Suudili bir kişi ile evlilik yapabilmeleri için evlenecek kişi içişleri bakanlığına müracaat eder, bakanlık emirliğe yönlendirir ve muvafakat emirlikten alındıktan sonra evlenebilir (Yargı, 2011: 167-186). Çok eşlilik kanuni olmakla birlikte dışarıdan gelen milletlere de bu hak tanınmıştır.

3.3. Riyad’daki Hataylı Göçmenlerin Kültürel ve Dini Yapısı

Türkiye’den Riyad’a göç eden insanların büyük bir kısmı Hataylılardan oluşurken, az bir kısmı da Karadenizlilerden ve Türkiye’nin doğu bölgelerinden gelen kişilerden oluşmaktadır.

Burada daha çok Hatay’dan gelen işçi göçmenler üzerinde durulacaktır ancak daha önce Hatay’la ilgili kısa bir bilgi vermek yararlı olabilir.

Hoşgörü kenti olarak bilinen Hatay’da çok farklı dini ve etnik kökenli insanlar bir arada yaşamaktadır. Türkiye’den Riyad’a gelen göçmenlerin çoğu da Alevi Nusayrilere dayanmaktadır.

Alevilerin kültürel ve dini yapıları Sünnilere göre farklılık arz etmektedir. Bayramları ve oruçları Sünnilere göre farklı olmaktadır. En önemli bayramları

Gadir Hum bayramıdır. Hüseyin Türk (2010a, 79) bu bayramın Aleviler için önemini şu şekilde aktarmaktadır.

“Gadir bayramı, Nusayriiler tarafından açıkça ifade edilmese de, Hz. Ali'nin tanrılık vasıflarının Hz. Muhammed tarafından ilan edildiği gün olarak kabul edilir. O gün cehennem ateşinin bile söndüğüne inanılır. O gün ölen cennete gider. O yüzden bayramı yapan ev dışında kimse ateş yakmaz, iş yapılmaz. Ticari amaçlı olarak akraba tekerleği bile döndürülmez. Bütün alevi esnaflar kepenkleri indirir.”

Nusayriliğin (Arap Aleviliğinin)² temel özellikleri ise şu şekilde sıralanmaktadır:

Hızır inancı ve türbelere inancın kuvvetli olması, Hz. Ali'nin ilahlaştırılması, amcalık geleneği, Hristiyanlıktan etkilenme, tecelli ve tenasüh ile tevil ve takiye (Türk, 2010a, 56).

Hüseyin Türk (2010b, 73-75) Hataylı Nusayriilerin akraba içi ve erken yaşta evlilikleri tercih ettiklerini aktarmaktadır. Ayrıca Hataylı göçmenlerin Arap kökenli olmaları onların Türkçeye önem vermelerini engellememiştir. Bununla ilgili olarak Hüseyin Türk, (2009: 21) Hataylıların Türkçeyi birinci dil konumuna yükseltme yönünde bir eğilim içinde olduklarını belirtmektedir.

3.4. Hataylı Göçmenlerin Uyum Süreci

Suudi Arabistan, toplumsal yapısı, kültürel yaşamı, siyasi yapısı, eğitim biçimi ve hayata bakış açısı gibi birçok faktör nedeniyle Türkiye'ye göre bazı farklılıkları kendinde barındıran bir yapıya sahiptir. Önemli olan Türk vatandaşlarının buraya geldikleri andan itibaren buraya intibak sağlayıp sağlamadıkları, bir değişim ve dönüşüm yaşayıp yaşamadıkları, bir değişim ve dönüşüm yaşadılarsa bunun nasıl ve ne ölçüde olduğu; Suudililere bakış açıları ve bundan sonraki yaşamlarının şekli konusunda nasıl bir yolu tercih ettikleridir. Türk vatandaşlarının Riyad'a ilk adım attıkları andan itibaren karşılaştıkları farklılıkları ve uyum sürecini şöyle sıralayabiliriz: İklim, yeme-içme, giyim, evlerin fiziki yapısı, zaman, sosyal ve iş yaşamı, din, dil, kültür, kimlik ve eğitim, kuşaklar arası çatışma, Türk vatandaşlarının Suudililere bakış açıları, dönüş isteği ve gelecek planı.

² Hataylı Arap Alevileri kendilerine Nusayri denilmesini istemezler. Nusayri kelimesini ve tanımlamasını daha çok akademik çalışma yapanların kullandığını bunun ise yanlış olduğunu ileri sürerler. Dolayısıyla burada Nusayri yerine Arap Alevi kavramının kullanılması tercih edilmiştir

3.4.1. İklim Konusundaki Uyum Süreci

Arabistan'ın iklim koşulları Türkiye'dekinden çok farklıdır. Burada çöl iklimi yaşanmaktadır. Buraya yeni gelen göçmenler ilk olarak bu sıcak ve kuru havaya uyum sağlamaya çalışmaktadırlar. K29, sıcakların normalde 50 derece olduğunu bir keresinden 60 dereceye kadar çıktığını bu durumun insanları özellikle görece daha serin ve nemli ortamlardan gelen yabancıları olumsuz etkilediğini ifade etmektedir. Havaaların çok sıcak olması ve oksijen yetersizliği insanların gecelerinin gündüz, gündüzlerinin de gece gibi yaşamasına neden olmaktadır. İnsanlar geceleri geç saatlere kadar uyanık kalıp gündüzleri de yorgun ve dinlenmemiş bir vaziyette uyanmaktadırlar. Kadınların çoğu herhangi bir işte çalışmadıkları için gündüz öğlene kadar uyumaktadırlar. Erkeklerin ise çalıştıkları işlere göre uyku saatleri değişmektedir. Erkeklerin çalışma saatleri meslek gruplarına göre değişmekte olup ortalama olarak şu saat aralıkları civarlarındadır: Mesela lokantacılar gündüz saat on iki civarında çalışmaya başlar sabaha karşı iki civarında mesai bitir. Berberler sabah saat dokuz sıralarında başlayıp, gece yarısına kadar çalışır. İnşaatçı çalışanlar ise sabah saat altı gibi çalışmaya başlarlar ve akşam namazına kadar mesai devam eder. Araba tamircileri sabah saat sekizden akşam yirmi civarına kadar çalışırlar. Ancak uyku saatleri meslek gruplarına göre değişmekle birlikte genel olarak eve gelinir gelinmez duş, yemek eş ve çocukla da vakit geçirme gibi günlük aktiviteler ailenin sabaha doğru uyumasına neden olmaktadır. Bu da oradaki insanların daha yavaş ve üşengeç davranmasına yol açıyor.

Buraya ilk gelen göçmenler ilk etapta Arapları bu özelliğinden (yavaş olma özelliği) dolayı eleştirirken zamanla kendisinin de aynı şekilde büründüğünü görünce hayretler içinde kalmaktadırlar. Nitekim K19 ve K17 kişileri Riyad'a geldikten sonra geceleri geç yatmaya başladıklarını, gündüzleri de uyanamama gibi bir sorunla karşı karşıya kaldıklarını ifade etmektedirler. K30, Türkiye'de erken kalkma alışkanlığının olduğunu burada bu alışkanlığını sıcak ve gündüzün boğucu havasından dolayı kaybettiğini aktarmaktadır. K27 ise velilerin yaşam şekli konusunda iklimden dolayı buranın insanına benzediğini, erkeklerin gece saat ikide işten geldiğini, sabaha kadar ailesiyle oturduğunu sabah da mesai saatinde işe gittiğini gece ve gündüzün birbirine karışmış bir durumda olduğunu söylemektedir. Bu durum Riyad'daki havanın insan üzerinde oluşturduğu en

önemli etkilerindedir. Ancak arabalar, evler ve alışveriş merkezlerinin klimayla soğutulması kapalı ortamlarda sıcaklığı unutturmaktadır. Elektrik faturalarının da Türkiye'deki gibi yüksek gelmemesi herkesin rahatlıkla klimaları açmasını sağlayarak evde Türkiye'dekinden daha serin bir ortamı yaşamalarını sağlamaktadır.

K31, dördüncü sınıftan beri burada yaşadığını bu yüzden Riyad'ın hava koşullarıyla uyum sağladığını, Türkiye'deki evinde klima olmadığı ve hava çok nemli olduğu için esas uyum sorununu Türkiye'de yaşadığını belirtmektedir.

Buranın Hatay'dan göçenlerin sağlığı açısından bir diğer olumsuz etkisi de çöl fırtınalarıdır. Fırtına olduğu zaman özellikle astım hastaları büyük sıkıntı yaşamaktadırlar. Riyad'da yaşayan astım hastalarından olan K32, buradaki oksijen yetersizliğinin hastalığını olumsuz etkilediğini, özellikle tozdan ve kış mevsiminde ilk yağmur yağmaya başladığı anda oluşan kokudan rahatsız olduğunu, altı ayda bir kortizon iğnesi yaptığını, bu rahatsızlığının Türkiye'ye gittiği zaman azaldığını söylemektedir. Ayrıca doktorların onu Türkiye'de yaşamaya yönlendirdiğini ancak kendisinin yıllar boyunca Riyad'da yaşamasından dolayı hastalığının artık kronikleştiğini ve tamamen geçmediğini de sözlerine eklemektedir.

3.4.2. Giyim ve Yeme-İçme Kültürü Konusundaki Uyum Süreci

Suudi Arabistan toplumunun kendine has bir giyim tarzı vardır. Giyim tarzları Türkiye'deki giyim tarzından çok farklıdır.

Erkekler başlarında kırmızı kare desenli (başta hepsi aynı gibi görünse de yüzlerce desenli çeşidi var.) şemağ ya da kefiye ismi verilen bir başörtüsü giyerler. Şemağın altına mutlaka bir takke(takiye) giyilmelidir. Şemağ mutlaka ütülü olmalıdır. Şemağın üstündeki siyah simit şeklindeki halkaya egal denir. Egal Yahudilerin kippası gibi kafanın üst kısmına değil, ön tarafa meyilli olarak takılır. Erkeklerin giydiği beyaz elbiseye dişdaşe ya da tovb denir. Genelde beyaz olmasına rağmen çok farklı renk ve tonlarda da satılabilir. Kral, kabe imamı, Medine emiri, kabile şefi vs gibi önemli sayılan kişiler elbisenin üzerine bişt denen pelerin giyerler. Bişt genelde siyah, kahverengi, bej, gri renklerde ve transparandır.

Kadınlara gelince, siyah abaya giyerler. Bu abayalar oldukça çeşitlidir. Kimisi baştan giyilen ayaklara kadar uzanan bir başörtüsü şeklindeyken, kimisi perdesiye benzer ama daha da geniş, önü fermuarlı ya da çıtçıtılı açılıp giyilen türleri bir de Tunus cübbesine benzer şekilde yarasa kollu olanları vardır. Peçeler de tek katlı, iki katlı ya da üç katlıdır. Tek kat ve alınlıklı olan peçe direk kafaya arkadan iple bağlanıyor (<https://medium.com>, 2019).

Dışarıdan gelen göçmen erkekler kendi geleneksel kıyafetleriyle gezmeye devam edebilirken, göçmen kadınlar sokağa çıktıkları zaman Müslüman olsun ya

da olmasın, abaya giymek zorundalar. Ayrıca Müslüman olan göçmen kadınlar başörtüsünü de takmak zorundalar³. Abaya giymek zorunda kalmak, dışarıdan gelen göçmen kadınlar için en zor gelen kaidelerden biridir. Öğrenci velilerinden K9, K7 ve K26 ile öğrenci K3 burada kapanmak zorunda kalmanın kendilerinde büyük bir sıkıntı yarattığını dile getirmektedirler. Bu duruma K27 şu şekilde bir yorum getirmektedir:

“Riyad’da kadınlara abaya giymeleri konusunda daha çok baskı yapılıyor. Mekke ve Medine’de abaya zorunluluğu yok. Bunun nedeni Riyad bir yabancı şehri. Bekâr yabancılar çok var. Bu erkekler ülkelerinde evli olsalar bile burada bekârlar ve yıllarca burada yalnız yaşayanlar var. Kadınlara kötü gözle bakılmasın diye bu önlemi alıyorlar. Mekke ve Medine’ye dini amaçla geldiği için kimsenin kadına kötü gözle bakma ihtimali pek yok.” (K7 ile yapılan görüşme: 15.05.2011).

Arabistan genel olarak Abaya giymenin zorunlu olduğu bir ülkedir. Riyad genelde yabancı iş gücünün çok olduğu bir şehir ve çalışmaya gelen her göçmen gerek kendi ailesel nedenlerinden gerekse bürokratik işlemlerden dolayı hemen ailesini getiremeyebilmektedir. Bu durum ise burada yaşayan göçmenlerin medeni durumları evli olsa bile eşleri yanlarında olmadığı için bekâr yaşamı sürmelerine neden olmaktadır. Bekar yaşam sürmeleri de kadınlar için tehlikeli bir durum olarak sayılabildiği için Riyad’da abaya giyme diğer illere göre daha bir gereksinim olarak görülmüştür. Mekke ve Medine’ye gelen Müslüman kadınlar ise kendi ülkelerindeki geleneksel tesettürlü kıyafetleriyle gezebilmektedirler.

Mekke ve Medine ise hac ve umre ziyaretleri nedeniyle dini turizmin yaygın olduğu bir yerdir. Dünya çapında Müslümanlar bu şehirlere geliyor. Gelenler de kendi geleneksel kıyafetleriyle geliyor. Bu yüzden buranın halkı farklı kıyafetleri ve insanları görmeye alıştıktır. Din kardeşlerinin buraya ibadet amaçlı geldiklerini ve dini anlayışlarına göre Allah’ın misafirleri olarak görmeleri onları turistlere karşı son derece yumuşak ve güzel davranmalarını sağlamaktadır. Medine’nin ikliminin daha yumuşak olmasının Mekkelilere göre onları daha yumuşak bir yapıya büründürdüğü söylenilmektedir. Mekke ve Medine’de caddeler turistler ve ticaret nedeniyle canlıdır. Caddelerde sürekli bir hareketlilik var. Bu yüzden buralarda bayanlar tek başına daha rahat alışveriş yapabilmekte ve kendilerini daha güvende hissedebilmektedirler.

³ Mutavvaların her kadını durdurup kimliği üzerindeki dinine bakıp, gerekli cezai işlemleri başlatma yetkisi vardır. Suudi Arabistan kanunlarına göre eğer kadının kimliğinde Müslüman yazıyorsa kadın hem abaya giymek zorunda hem de başörtüsü takmak zorunda, şayet Müslüman yazmıyorsa sadece abaya giymek zorunda.

Yemek kültürlerine gelince bu konuda da Türkiye'ye göre farklılıklar görülebilmektedir. Dört mevsimi yaşayan bir ülke olarak Türkiye birbirinden farklı birçok tarım ürününü ülkesinde yetiştirebilmekte buna bağlı olarak çok farklı yemek çeşitleri yapabilmektedir. Suudi Arabistan ise bir çöl ülkesidir. Buna bağlı olarak besinlerinin çoğunu dışarıdan ithal almak zorundadır. Yemek çeşitleri Türkiye'ye nazaran az. Yemeklerde farklı baharatların bol miktarda kullanılması ise yemeğin tadının ve kokusunun Türkiye'ye nazaran farklı olmasına neden olmuştur. Mesela kişnişin Türkiye'de pek kullanılmayan ot versiyonu Arabistan'da kullanılır. Ayrıca yemeklerde safran, kuskus, kurutulmuş kefir limonu gibi baharatlar kullanılırken, Tatlılara parfüm kokusu etkisi bırakması için de portakal çiçeği suyu kullanılır. Bu tür baharatların kullanılması birçok Türk için yemeği itici yapan bir unsur olarak karşılanırken, bazıları içinse sorun teşkil etmemekte hatta daha çok beğeni toplayabilmektedir. Ancak Riyad'da Türk lokantaları var olduğu için Türk yemeklerini yeme konusunda Türkler çok zorluk yaşamamaktadırlar. Bu sorun daha çok Suudililerin evine konuk olarak gidildiği zaman yaşanabilmektedir. Suudililerin en geleneksel yemekleri "kebse" denilen pilav çeşididir. Bu pilavı elle yemeleri Türkler tarafından çok yadırganır. Ama Araplar kendi geleneklerini devam ettirebilme adına kebseyi özellikle elle yerler. Ancak diğer yemekleri çatal, kaşık kullanarak yemektedirler. Bu konuyla ilgili olarak babasından aldığı bilgiyi aktaran K2 şunları dile getirmektedir:

"Burada bazılarının söylediği gibi yemeği elle yemiyorlar. Sadece geleneksel pilavı elle yiyorlar. Bu geleneği devam ettirmeye çalışıyorlar. Bunun dışında çatal kaşık kullanıyorlar. Babam diyor ki Avrupalı yaşam yaşıyorlar. Evleri çok lüks ve zenginler. Amerikan mutfakları var. Hizmetçileri var. Hemen hemen herkesin hizmetçisi var. Hizmetçiler genellikle Filipinli" (K2 ile yapılan görüşme: 16.05.2011).

K3, Suudililerin yemek yiyişlerinin çok farklı olduğunu sofralarının çok büyük olduğunu pilavı elle sıkıp yemelerinin kendisine ilginç geldiğini ifade etmektedir. K33 de Suudililerin yemek kültürü hakkında gelenek sayılabilecek bir davranışı da işaret ederek şunları aktarmaktadır.

"Yemek yiyişleri çok kötüdür. Sol elle yemek günah olduğu için sağ elle yiyorlar. Bir kere onlara kahve ikram ettim, sol elle verdim diye kabul etmedi, sağ elle vermemi istedi. Yemekte çatal kullanıyorlar. Erkekler ve bayanlar ayrı oturuyorlar" (K33 ile yapılan görüşme:17.05.2011).

İslami anlayışa göre sağ elle yemek kabul görür. Bu husustaki hadis-i şerif şöyle: Sağ elle yiyip için, sağ elle alıp verin; Çünkü şeytan, sol eliyle yiyip içer, sol eliyle alıp verir. \ İbn-i Mace (<http://www.dinimizislam.com>, 2019).

Bu yüzden Suudililer sağ elle yemek yemeye özen göstermektedirler. Türkiye’de genel olarak sadece yemeği yiyen kişinin sağ elle yemesi gerektiği konusunda itinalı davranılırken, Arabistan’da ikramı veren elin de sağ elle vermesi gerektiği konusunda duyarlı davranılmaktadır.

Misafirlere ikram konusunda fikirlerini söyleyen K34, Suudilerin misafir ağırlarken yapılacak olan ikramları daha çok dışarıdan aldıklarını, sürekli kızartma, tavuk ve patates hazır alıp pişirdiklerini, Türkler gibi yemekleri kendilerinin yapmadıklarını anlatmaktadır.

3.4.3. Evlerin Fiziki Yapısına Uyum Süreci

Riyad’daki evlerde balkonun olmaması Türkiye’den farklı olarak görülen hususlar arasındadır. Bu durum kendi ülkelerinde balkonlu evlere alışmış bir millet olarak Türk halkı için alışılması zor bir durumdur. K4, konuyla ilgili şunları ifade etmektedir:

“Türkiye’deki insanların çoğu şeyleri yapmaktan sıkıldıkları şeylerin biz hayalini kurarak Türkiye’ye gideriz. Çoğu insan balkonda zaman geçirmekten sıkılır, biz ise bunun için Türkiye’ye gitmek isteriz. Onlara normal gibi gelen şeyler bize fazla sosyal ve lüks gelir” (K4 ile yapılan görüşme:18.05.2011).

Ancak çöl fırtınalarını ve dışarıdaki sıcaklıkları görmeye başlayınca bu durum daha az yadırganabilmektedir. Pencere camları genellikle kalın ve koyu renklidir. Bunun nedeni havaların çok sıcak olmasından kaynaklanıyor, çünkü ince ve saydam camlar güneş ışınlarını ve sıcaklığı engelleyememektedir; bu da sıcaklığın ve gözü rahatsız eden ışığın daha çok hissedilmesine neden olmaktadır; ayrıca bu önlem Suudi toplumunun evdeki özel hayatın gizliliğine verdiği önemden kaynaklanmaktadır. K27 de benzer bir görüşü ileri sürmekte ve evlere çok sıcaklık girmesin diye evlerin bu şekilde yapıldığını öne sürmektedir.

Öğrenci velilerinden K9 buradaki evlerin ve sokakların hepsinin birbirine benzediğini ilk geldiğinde yolunu hep şaşırıldığını daha sonraları ise alıştığını ifade etmektedir. Suudililer genellikle villa tarzındaki evlerde oturmaktadırlar. Evler oldukça geniş ve lüks. Haremlik ve selamlık olayına önem verildiği için erkek misafirlerin ve kadın misafirlerin giriş kapıları birçok evde farklı ve erkeklerle kadınlar misafirlikte ayrı odalarda otururlar. Bu durum Hataylı vatandaşlarımız tarafından oldukça ilginç karşılanmaktadır.

3.4.4. Zaman Konusunda Uyum Süreci

Türkiye’den buraya gelen insanların yaşadığı sıkıntılar arasında zaman konusu da bulunmaktadır. Takvim olarak miladi takvim değil de hicri takvim kullanılmaktadır. Hafta sonu tatili ise dünyadaki diğer ülkelerden farklı olarak perşembe ve cuma günü olarak ayarlanmıştı. Bu durum ülkeler arasındaki resmi işlerin halledilmesinde karışıklığa işlerin uzamasına neden olmaktaydı. En basitinden başka bir ülkeye para gönderilecek olursa iki gün Arabistan tatilinden dolayı iki gün de para gönderilen ülkenin tatilinden dolayı paranın karşı taraftaki bankadaki gişeden çekilebilmesi için en az dört güne ihtiyaç duyulabiliyordu. Daha sonraları tatil günleri cuma ve cumartesiye alınarak bu konudaki zorluk azaltılmış oldu. Zaman konusunda yaşanan bir diğer konu da namaz saatlerinde alışveriş merkezlerinin kapalı olmasıdır. Türkiye’de namaz saatlerinde alışveriş merkezleri açık olmasına alışan bir halk için, Arabistan’da kapalı olmasını görmek göçmenler için zor bir durum olarak karşılanmaktadır. K20, çarşıda namaz saatlerinde pek alışveriş yapamadıklarını, namaz bitinceye kadar çocuklarla birlikte dışarıda vakit geçirmek zorunda kalmanın kendileri için sıkıntı yarattığını ifade etmiştir. Aynı şekilde K22 de kendileri ile yapılan görüşmede namaz saatlerinde çarşıların kapanmasına bir anlam veremediğini, bunun kendisine aşırı geldiğini ifade etmişlerdir. Bu durumu yadırgayıp, zaman konusunda yaşadığı sıkıntıyı dile getirenlerden biri ise King Saud Üniversitesi’nde Araştırma görevlisi olan K6’dır. K6, yaşadığı sıkıntıyı şu şekilde ifade etmektedir:

“Hocaların mesai saatleri 08.00’de başlıyor, 14.00’de bitiyor. Personelin ise 09.00’da başlıyor. Namazdan yarım saat önce ve sonra iş yapmıyorlar. Saat iki buçuk, üç gibi işleri bitiyor. Personelle bir sürü işimiz oluyor. İki buçukta getirdiğimiz işi kabul etmiyorlar. İşlerini bitiremiyorlar. Türkiye’de 17.00’ye kadar çalışıyorlar. Resmi yazışmaları hicri takvime göre yapıyorsun. Haftanın başını ve sonunu öğrencilerle ilgili konuşurken sürekli sorun yaşıyorum” (K6 ile yapılan görüşme: 21.05.2011).

Mesai saatlerinin Türkiye’ye göre daha esnek oluşu hem dinsel hem de iklimsel nedenlerden kaynaklanmaktadır. Havanın aşırı sıcak olması nedeniyle mesai saatleri günün çok sıcak olmadığı zamanlara denk getirilmiştir. Ramazan aylarında insanların orucu rahat bir şekilde geçirmeleri için on günlük resmi tatil ilan edilir. Cuma günü de İslam dini açısından kutsal bir gün olması nedeniyle tatil olarak kabul edilmiştir. Bu durum birçok Sünni Türk vatandaşı tarafından sevindirici ve olumlu bir olay olarak görülmektedir. Çünkü bu günde cuma

namazına stres yaşamadan gittiklerini, iş yerine yetişme kaygısını yaşamadıklarını söylemektedirler.

3.4.5. Sosyal ve İş Yaşamında Yaşanan Uyum Süreci

Riyad'da birbirinden farklı milletler bir arada yaşamaktadır. Nitekim Aysel Kara, iki Filipinli, iki Pakistanlı, Suriyeli, Mısırlı, Filistinli ve Yemenli koca Endonezyalı karıdan oluşan komşularının olduğunu; bunların hemen hepsiyle de ilişki kurduklarını ama Suudililerden çekindiği için pek bir görüşme yapamadığını söylemektedir. Aslında Arapların iyi insanlar olduğunu tanıdığı herkesle iyi ilişkiler kurduğunu sadece Arabistan'a gelmeden önce yakın çevresi tarafından çok korkutulduğunu bu yüzden başlangıçta pek girişken olamadığını ve ilişki kuramadığını sözlerine eklemektedir. K13 ise Suriyeli, Lübnanlı ve Faslı komşularının olduğunu, Suudili komşularının olmadığını; olsa bile annesinin onları sevmediğini bu yüzden onlarla konuşmayacağını söylemektedir.

Riyad'a farklı ülkelerden gelen göçmenler genellikle farklı iş kolları üzerinde çalışmaktadırlar. Kimi ülkelerden gelen göçmenler kıdem ve parasal olarak daha düşük işlerde çalışırken, kimi ülkelerden gelen insanlar ise daha üst düzey işlerde çalışmaktadır. Hangi milletlerin hangi işler için Riyad'a geldiğini bilen Suudililer göçmenlere yaptıkları işin büyüklük derecesine göre değer vermektedirler. K4, buraya Mısır, Bangladeş, Hindistan gibi ülkelerden gelen insanların lokantalarda bulaşık, temizlik vs. gibi "ezik işler"⁴ de çalıştıkları için Araplar tarafından ezildiklerini, saygı görmediklerini ama Türklerin bu tür işlerde çalışmadıkları için daha çok sevildiklerini ve saygı gördüklerini söylemektedir. Bu konuyla ilgili olarak K5, şu sözleri sarf etmektedir:

"Burada milletlere göre negatif ayırmacılık var. Aynı iş karşılığında farklı milletler farklı ücretler alabiliyor. Batılılar aynı iş karşılığında daha fazla para alıyor. Biz alamıyoruz. Mısır, Türkiye, Avrupa farklı konumlarda yer alıyor" (K5 ile yapılan görüşme: 22.05.2011).

K22 ise Türklerin de vatandaş profiline çok yüksek olmadığını burada genelde ilkokul mezunu Türk vatandaşlarının bulunduğunu, ancak üniversite mezunu Türklerin buraya gelip daha üst düzey işlerde çalışması halinde bu profiline yükseleceğini belirtmektedir.

⁴ Toplum tarafından küçük görülen, ağır, zor ve ücreti düşük olan işler.

3.4.6. Toplumsal Cinsiyete Göre Riyad'a Uyum

Riyad' da toplum içinde erkek ve kadınlara verilen hak, sorumluluk, rol ve beklentilerin farklı olması göçmenlerin de bu konudaki yaşamını etkilemiş ve uyum konusunda cinsiyete bağlı sıkıntılar ya da kolaylıklar yaşamalarına neden olmuştur.

3.4.6.1. Kadınların Riyad'a Uyumu

Riyad'daki Türk vatandaşlarının yaşadıkları-yaşamakta oldukları sorun alanları cinsiyete göre de farklılık arz etmektedir. Erkekler fiili olarak bir işte çalıştıkları ve insanlarla daha çok iletişim halinde oldukları için topluma daha çok uyum sağlamak zorunda kalıyor ve daha çok sorunla karşılaşılıyorlar. Kadınlar ise evde oturdukları için Araplarla münasebetleri daha az olmaktadır. Hatta neredeyse hiç ilişki kurulamamaktadır. K7 uyum konusunda kendisinin ve eşinin durumunu şu şekilde özetlemektedir:

“Uyum konusuna cevap veremeyeceğim. Çünkü hiçbiri ile görüşmediğim için nasıl bir uyum yapacağımı bilemiyorum. Hiçbir deneyim yaşamadığım için bir şey söyleyemeyeceğim. Eşim bazen sorun yaşadığını söylüyor. Eşim uyum sorunu yaşamak zorunda kalıyor, yazık. Onlara ayak uydurmaya çalışıyor, bazen de sinirleniyor onları lokantadan kovuyor. Çünkü çok agresif, çok sinirli, yobaz insanlar. Mesela ben bunu istiyorum, diyor. Sonra dönüp diyor ki, başka bir şey istiyorum. Oysa daha önce istediği yemek zaten olmak üzere. Sonra eşim siparişi değiştiriyor. Buna rağmen daha sonra da 'ben senden on riyallik istemiştin, sen 5 riyallik olanı hazırlamışsın, onu da bırak başka bir şey hazırla.' diyor. Eşim de en son satmıyorum çık dışarı diyor. Böyle durumlarla çok karşılaşyoruz. Özellikle sipariş üzerine olan listelerin çoğu elimizde kalıyor, yemekler geri dönüyor” (K7 ile yapılan görüşme: 28.05.2011).

Kadınlar için ise en zor yaşanan uyum problemlerinden biri dışarıda abaya giymek zorunda kalmalarıdır. Örneğin k34, 11 yaşından beri Riyad'da yaşadığını geçen yıla kadar abaya giydiğini, geçen yıldan (2010) itibaren başını kapatmaya başladığını, bu sene de (2011) Arapların bakışından rahatsız olduğu için peçe de taktığını aslında ailesinin de bundan rahatsız olduğunu ama uyum sağlamak için buna mecbur olduğunu anlatmaktadır.

Kadınlar için en zor olan konulardan biri de araba kullanmalarının yasak olmasıdır.⁵ K26, Türkiye'de araba kullandığını burada kadınların araba kullanmaları yasak olduğu için kullanamadığını, bunun kendisi ve bütün kadınlar

⁵ Birinci dipnotta da vurgulandığı gibi Suudi Arabistan'da Haziran 2018 den itibaren araba kullanma hakkı verilmişti. Bu hakkın verilmesi kadınlarda sevinç ve mutlulukla ancak bazı çevreler tarafından da tepkiyle karşılanmıştır (Bkz. Bayraktar, 28.09.2017; *Hürriyet*, 29.09.2017)

için son derece sıkıntı veren bir durum olduğunu söylemektedir. Ayrıca toplu taşıma araçları da yok denecek kadar azdır. Bir yere giderken insanlar daha çok kendi araçlarıyla ya da ticari taksilerle gidiyor. Suudili kadınların kendi özel şoförleri, eşleri ya da oğullarının taksileri olduğu için göçmen kadınlar kadar sorun yaşamamaktadırlar. Göçmen kadınların çoğu -yabancı bir ülkede olma kaygısı nedeniyle- ticari taksiye de güvenemediği için her yere eşleriyle gitmek zorunda kalmaktadırlar. Dışarıda bir şeyi halletmeye çalışırken eşlerine bağımlı olmak zorunda kalmaları kendilerini son derece rahatsız ediyor. Kadınların eşlerine bağımlı olmaları onların sosyal yaşamını da olumsuz etkilemektedir. Ev gezmelerini Türkiye'ye göre daha sınırlı bir şekilde yapmak durumunda kalmaktadırlar. Çünkü ev gezmelerine gidebilmeleri için eşlerinin de onları götürmeye müsait olmaları gerekmektedir. Havanın çok sıcak olması, şehrin yüzölçümü olarak büyük olması ve tanımadıkları bir memlekette yabancılardan bir zarar gelmesi endişesi yürüyerek bir yere gitme olayının önüne set çekmektedir. Piknik, havuz, lunapark, istirahat (Riyad'da halkın düğün, doğum günü, yeni doğum yapan annelerin yapacakları kutlamalar, çeşitli toplantılar ve hafta sonu dinlenmeleri için kiralanmış özel dairelere verilen genel addır.) gibi etkinliklere kadınlar gidebilmektedir. Ancak bu gidilen yerlere ya aileleri ile gitmeleri gerekir ya da bir erkeğin götürmesi gerekmektedir. Ayrıca her ailenin de dışarı çıkabilme durumu maddi olarak ya da zaman açısından yeterli olmayabilmektedir. K35, babasının işinden dolayı arkadaşlarıyla ayda bir görüşebildiğini, dışarıya çıkamadıklarını sadece çarşıya çıktıklarını, bu duruma artık dayanmadığını, Türkiye'ye dönmek istediğini söylemektedir. K28, erkeklerin burada daha özgür oldukları için burayı tercih ettiklerini, kızların ise daha bir baskı altında oldukları için Türkiye'yi tercih ettiklerini ifade etmektedir. Aynı şekilde K13 de özgürce gezip dolaşamadığını, hep evin içinde olduğunu, istediği gibi giyinemediğini, hayatının okul, ev ve internet üçgeni içinde geçtiğini söylemektedir. Sinema, tiyatro gibi sanatsal etkinliklerin olmaması günlük yaşamı genellikle ev, çarşı, ev gezmeleri ve internet ortamında geçirilmesine neden olmaktadır.

Kadınlara karşı yapılan bu ayrımcılık nedeniyle K9 kesinlikle Arap vatandaşlığına geçmek istemediğini, burada kadının hakkı olmadığını, her durumda eşine bağımlı yaşadığını söylemektedir. Bununla birlikte, zengin bir Arap kadını olmak istediğini, onların özel şoförlerinin, evde temizlik yapacak

hizmetçilerinin olduğunu, üstelik ayrıca çocuklara bakan bir dadının bulunduğunu, kendilerinin sürekli alışveriş yaptıklarını, evlerinin aşırı lüks olduğunu da sözlerine eklemektedir.

Kadınların alışık olmadıkları durumlardan biri de mağazalarda giyinme-soyunma kabinlerinin bulunmamasıdır. Üzerlerine olmayan kıyafetleri değiştirmek için mağazaya iki defa gitmek zorunda kalmak kendileri için oldukça stres verici bir durum olarak karşılanmaktadır. Kadınların bu şekilde yaşamlarına karşılık, erkeklerin daha rahat ve özgür oldukları söylenebilmektedir.

Buna rağmen kadınların yabancılarla hemen hemen hiç ilişkisi (iletişim içinde) olmaması ya da ilişki kurmak zorunda kalmamaları onları erkeklere nazaran daha az uyum stresi içine sokmuştur. Zira iş hayatı, günlük yaşamın koşuşturması gibi dışarıda yapılması gereken işlerin çoğu erkeklere kalmış, bu konudaki yetki, sorumluluk ve cezai işlemlerle direkt olarak erkek muhatap olmuştur.

3.4.6.2. Erkeklerin Riyad'a Uyumu

Erkeklerin Riyad'a uyumları kadınlara göre hem daha kolay, hem daha zor. Kolay çünkü sosyal yaşamlarını kısıtlayan, yasaklayan bir düzen yok; ama aynı zamanda zor çünkü Araplarla daha çok muhataplar ve iş hayatında karşılaştıkları kefillik gibi birtakım sıkıntıları var.

Kadınlara araba kullanmak yasaklanırken, daha önce de vurgulandığı gibi, on altı yaşını dolduran erkekler “öğrenci ehliyeti” almaya hak kazanırlar. K29, erken yaşta ehliyet almanın Türkiye'ye göre genç erkekler için bir avantaj olduğunu, iki yıl sonra da ek ücret verip, normal ehliyet aldıklarını belirtmektedir. Bu iki ehliyet arasındaki farkı, öğrenci ehliyetiyle şehir dışına çıkılamadığı, diğer ehliyetle çıkılabildiği şeklinde açıklamaktadır. Ancak K29, şehir dışı kaçamaklarında polislerin durumu fark ettiği zaman çoğunlukla ses çıkarmadıkları için bu kurala uymadıklarını da sözlerine eklemektedir.

Erkekler sıkıldıklarında çöle piknik yapmaya gitme, Halı sahaya gidip kendi aralarında maç yapma, deniz veya havuza gitme, arabasıyla gezinti yapma, nargile içmeye gitme, istirahatlerde organizasyonlar düzenleme gibi değişik faaliyetleri yapabilmektedirler. Buna rağmen K36, sosyal yaşamın Türkiye'ye nazaran az olduğunu burada bugün nargileye gidersen, motora binersen yarın

yapabileceğın farklı bir etkinlik olmadığını, ama mesela İstanbul’da çok fazla seçeneğinin olduğunu belirtmektedir.

Türk mahallesini görüp tanıyanlar vakitlerini orada geçirip kendilerini Türkiye’deymiş gibi hissedebilmektedirler. K37, önceleri hep evde zaman geçirdiğini, daha sonra Türklerin çoğunlukta yaşadığı yer olan Şifa denen mahalleyi keşfedince burada zaman geçirmeye başladığını, okuldaki arkadaşlarının çoğunu burada görebildiğini, kafede nargile içme, halı sahada spor yapma gibi birçok sosyal faaliyet alanlarının var olduğunu söylemektedir.

K8, imkânlar hususunda erkek ve kadınlar arasında bir fark olduğunu söylemektedir. K8’e göre buranın (Riyad’ın) kızlar için kısıtlı ama erkekler için avantajlı bir yer olduğunu ve erkekler için Türkiye’deki imkânların hepsinin burada da bulunduğunu, burayı beğenmeyenlerin genelde evden çıkamayanlar olduğunu belirtmektedir. Ayrıca erkeklerden bazılarının evden çıkamadığını bunun nedeninin ise ya ailesinin güvenmeyip araba kullanmasına izin vermemesi ya da akrabasının olmaması gibi nedenler olduğunu, dışarı çıkabilmesi için bir arkadaşının gelip onu almasını beklemeleri gerektiğini söylemektedir.

Erkeklerin en çok yaşadığı sorunlardan biri de trafikte yaşanan sorunlardır. Trafikte genel olarak kurallara uyulmaması, aşırı hız yapılması gibi nedenlerden dolayı buraya ilk gelen kişiler araba sürmekte zorluk yaşamaktadırlar. Kazaların azaltılması amacıyla Suudi Arabistan Ulaştırma bakanlığı şu uygulamayı yapmayı gerekli görmüştür:

“Suudi Arabistan’da ehliyet alacaklar için uyuşturucu testi yapılması planlanıyor. Ulaştırma Bakanlığı, bu uygulamanın trafik kazalarını azaltmasını umuyor. Suudi Arabistan dünyada trafik kazalarında en fazla insanın öldüğü ülkeler arasında bulunuyor” (www.bbc.com, 2019).

Okulun öğrencilerinden K38, babasının Suudililerin araba kullanma şekillerini beğenmediğinden dolayı kendisine araba alınmasını reddettiğini söylemekte ve bu durum için üzülüğünü ifade etmektedir. Trafikte yaşanan bu sıkıntılara rağmen arabada ya da yolda bayan olduğu zaman onlara karşı pozitif ayrımcılık yapılmaktadır. K13 de karşıdan karşıya geçerken araçların yayalara yol vermesinden çok hoşnut olduğunu, Türkiye’de yayalara karşı bu kadar duyarlı davranılmadığının altını çizmektedir. Benzer şekilde K9 da trafikte yaya olarak karşıdan karşıya geçerken, şoförlerin saygılı davranıp yol verdiklerini geçme önceliğini aileye (kadına) verdiklerini ifade etmektedir. Trafikteki ailelere karşı

yapılan bu pozitif ayrımcılık durumunu yaşayan K27 ise yaşadıklarını şu şekilde aktarmaktadır:

“İlk hacca giderken Mekke girişinde izin belgeleri olmayanları geri çeviriyorlar. Ancak özel arabada önde bir bayan varsa seni geri çevirmiyorlar, hatta durdurmuyorlar bile. Benim arabada bayan var diye durdurmadan geçirdiler. Ancak hemen arkamızdaki Türk arabasındakilerin hepsi erkek olduğu için birkaç turdan sonra zorla Mekke'ye girdiler. Bu bize bayanlar için pozitif ayrımcılık olduğunu gösteriyor” (K27 ile yapılan görüşme: 15.05.2011).

3.4.7. Yabancı Erkeklerin Uyum Sağlamasının Beklendiği Kefillik Sistemi

Erkekler iş yaşamı içinde buldukları için yabancılarla sürekli bir münasebet halindeler ve uyum içinde olmaları gerekmektedir. Erkeklerin burada yaşadıkları en önemli sorun iş yaşamında var olan kefillik sistemidir. Yabancıların Suudi Arabistan'da tek başına bağımsız olarak iş yeri açma ve çalıştırma yetkisi bulunmamaktadır. Yabancılar ancak bir Suudi vatandaşının kefilliği (kefalet) altında bir iş yapabilir. Kefil olan Suudi vatandaşı hiçbir sermaye ve emek ortaya koymadan kefalet ücreti almaktadır.

K5, kefillik sisteminin özelliklerini ve bu konuda işçilerimizin neden sorun yaşadıklarını şöyle açıklamaktadır:

“Yabancıların burada çalışması ile ilgili bir mevzuat var. Bunun ücreti serbest belirleniyor. İş sözleşmesinin yapılması gerekiyor. İş sözleşmesinde ücretin belirli olması gerekiyor ve bu sözleşmeyi işçinin de imzalaması gerekiyor. Eğer işveren sözleşmeye uymazsa işçinin şikâyet etme hakkı var. Bu konuda yasalar var ve uygulamaya devam ediyor. Burada yaşanan sıkıntı bizim işçilerin çalıştıkları sektörlerden ya da bizim işçilerin kendilerinden kaynaklanıyor. Suudi Arabistan kanunlarına göre buranın yerlisi haricinde kimse işletmeci olamaz. Ancak işçi olabilir. Bizimkilerse burada işçi olarak değil işletmeci olarak çalışmak istiyor. Bu Arap vatandaşların kendi işlerine de geliyor. Böylece kendileri hiç iş yapmadan, yorulmadan para kazanmış oluyorlar. Bizim işçilerimiz dükkânı devralıyor. Kendi adına işletiyor. Arabistan'da böyle bir şey yok. Bu sözleşmeleri geçerli değil. Kanuna aykırı sözleşme yapılamaz. Dükkânın işi iyi gittiğinde sorun olmuyor. Ama kötü gittiğinde sektörlerden dolayı sıkıntı yaşıyor. Belki bir Hintli gelip de ‘Bana bu lokantayı ver, sana her ay belli bir para vereyim’ diyemiyor. Ama bizimkiler diyor. Burada Bedia denen bir yer var. Dağ başında bir yer. Orada pek kimse yaşamadığı için oralarda açılan işletmelerde pek iş olmaz. Bizim ilk gelen işçilerden burayı tanımayanlar burada iş kurmayı kabul ediyor. Üç ay sonra orada problem çıkıyor. Çünkü işçinin kendisine yetecek parayı kazanamazken bir de kefile vermesi gereken para oluyor kefile para vermesi gerekiyor” (K5 ile yapılan görüşme: 22.05.2011).

Suudili kefil hiçbir iş yapmadan sadece göçmene yapılan kefillik karşılığında her ay düzenli olarak göçmen üzerinden para kazanmaktadır. Bu da göçmenlerin emeklerinin zayi olmasına neden olmaktadır. Ancak bu sisteme rağmen göçmenlerin kazancı Türkiye'ye oranla daha yüksek olduğu için göçmenler yıllar boyu Arabistan'da yaşamayı kabul etmektedirler.

İyi bir kefile rast gelinmişse işler yolunda gider. Karşılıklı gönül rızasına dayanan bir ilişki biçimi bulunmaktadır. Hukuk olarak göçmenler tam bir koruma altına alınamamaktadır. Kanunların göçmenlerin haklarını koruma konusunda eksiklikleri var. K5, kefalet sisteminin hukukta yerinin olduğunu ancak bu hukuk sisteminin batıdaki ülkeler gibi zayıf olanı (işçiyi) değil, güçlü olanı (işvereni) koruduğunu belirtmektedir. Bunun sebebinin de ülkenin kendi insanını yabancıya karşı koruma düşüncesinden kaynaklandığını ifade etmektedir. Kefillik sisteminden muzdarip olan kişilerden biri olan K9, eşinin sürekli bir kişinin hesabına çalıştığını, yıllardır çalıştıkları halde hiçbir birikim yapamadıklarını, kefillerinden memnun olmadıklarını, başka bir kefile de güvenemediklerini söylemektedir. Bunun tam aksine K30 ise kefilleriyle ilgili bir sorun olmadığını, tek sorunun kendilerine iş yeri açmaması olduğunu sonra eşinin kendisinin atölye açtıktan sonra hiçbir sorunun kalmadığını ifade etmektedir. Aynı şekilde kefilinden memnun olan K26 ise normalde buraya ilk geldiklerinde iki-üç yıl kalmayı planladıklarını ama 15 yıldan beridir burada kaldıklarını bunun kefillerinin iyi olmasından kaynaklandığını, kefilleri iyi olmasa geri dönüşü çoktan yapacaklarını söylemektedir. Birlikte çalışılan kefilin kişisel özelliklerine göre çalışan göçmenler ya rahat etmekte ya da zorlu iş koşulları içerisinde yaşamaktadır. Nitekim genel olarak belirtilen diğer bir görüşe göre var olan hukuk sistemine göre kefillerin yine de iyi davrandıklarını, Türkiye’de olsa bu durumun daha çok istismar edileceğini, karşılıklı güven olduğu için kefillik ilişkilerinin yıllar boyu devam ettiğini vurgulamaktadırlar.

3.4.8. Günlük Hayat ve Komşuluk İlişkileri

Bir yerde herhangi bir ilişkinin başlamasının ve devam etmesinin ilk şartı kullanılacak ortak bir dilin olmasıdır. Riyad’a gelen bazı Türk göçmenlerinin ilk etapta yaşadığı en büyük problem Arapça ya da İngilizceyi yeterince bilmemektir. Doğal olarak Yabancı dili bilmeyen Türk vatandaşları ilişkiyi kurma ve sürdürme yönünde bilenlere göre bir adım geride kalmış olmaktadır. Dil bilinmeyince her iki taraf da iyi niyetli olarak birbirine yakınlaşmak istese de bir müddet sonra ilişki kendiliğinden sınırlı bir düzeye inmektedir. Suudililerle ya da burada yaşayan diğer milletlerden insanlarla aynı binada oturulmasına rağmen ilişkiler genel olarak günlük selamlaşma ve hâl hatır sormadan ibaret olarak görülmektedir. K15, TC vatandaşlarının yerli halkla ilişkilerinin iş ilişkileri ile

sınırlı olduğunu, iş dışındaki sosyal münasebetlerde, yerli halkın çok az olarak kendi düşün ve toplantılarına bizim vatandaşları çağırdıklarını, en çok görüşme ve kaynaşma imkânı buldukları mekânların da camiler olduğunu belirtmektedir. İlişki kurabilme sebeplerinin oluşabilmesi için gerekli olan koşullardan bir diğeri de günlük ihtiyaçlar vesilesiyle bir araya gelebilmektir. K19, Suudililerle ilişki kurmanın büyük bir başarı olduğunu, Suudililerin hizmet sektörlerinde çalışmadıklarını, arada takside karşılaştıklarını onların da bayanlarla tanışmak için böyle bir yolu tercih ettiklerini söylemektedir. Komşularının daha çok resmi kurumlarda memurluk yaptıklarını veya kefillik yaparak para kazandıklarını sözlerine eklemektedir. Suudililerin nüfusu az olduğu için genel olarak devlet dairelerinde çalışmaktadırlar. Hizmet sektöründe daha çok dışarıdan gelen yabancılar (Suudi olmayanlar) çalışmaktadır. Bu durum ilişkinin niceliksel olarak bile azalmasına neden olmaktadır. Var olan birçok ilişki de selamlaşmanın ötesine geçememektedir. K26, Araplarla ilişkilerinin olmadığını bir Yemenli komşusunun olduğunu, onlarla görüşmediklerini sadece merdivenlerde merhabalarının olduğunu söylemektedir. Buna karşılık komşularıyla güzel bir ilişki içinde olanlar da var. K9, komşularından birisinin Yemenli, birisinin de Sudanlı olduğunu onların çok iyi komşular olduklarını, kendisi doğum yaptığı sırada kendisine loğusa şerbeti getirdiklerini söylemektedir. Aslında Türklerin Araplarla olan ilişkilerinin selamlaşmadan ibaret olmasının altında yatan etmenlerden biri de Türklerin kendi kendilerine yetmeleridir. Riyad'a gelen Türklerin çoğu zaten Riyad'da yaşayan bir tanıdığı ya da akrabası aracılığıyla geliyor, gelenler de burada yaşayan başka Türklerle rahatlıkla tanışabilmektedir. Türklerin kendi aralarında ilişki kurmaları, onların Araplara olan gereksinimlerini azaltmakta bu da Araplarla ilişki kurma konusunda kendilerini tembelliğe itmektir.

Sosyal yaşamda kullanılan beden dilinde de bazı farklılıklar bulunmaktadır. Selamlaşma biçimlerinin farklı olduğunu söyleyen K6, Türkiyeli göçmenlerin her bir yanaktan birer kez öperek selamlaşma işlemini yaptığını, onların ise yanaklardan birinden bir kere, diğerinden üç kere öpülerek selamlaşma işlemini gerçekleştirdiklerini söylemektedir. K13, Suriyeli ve Lübnanlı komşularının da bu şekilde selamlaştığının altını çizmekte, öğrencilerden K10, Yemenli komşularının selamlaşmasının farklılığı üzerinde durarak bizde (Türklerde) küçüklerin büyüklerin ellerinden öperken, onlarda (Yemenlilerde) ise küçüklerin büyüklerin başlarından öptüğünü, orada ninelerin ve büyük insanların

başından öpüldüğünü söylemektedir. Ayrıca selamlaşma biçimlerinin farklılığını ilk gördüğünde çok şaşırdığını sonra kendisinin de aynı şekilde selamlaşmaya başladığını ancak bu işi yaparken hala bazen şaşırdığını dile getirmektedir. Bu selamlaşma şeklinin sadece misafirlikte yapıldığını, dışarıda yapılmadığını belirtip, selamlaşmanın ayrıntısını da şu şekilde tasvir etmektedir:

“İlk selam veren kişi nasılsın diyip karşıdaki kişinin yanağını öper, sonra karşıdaki kişi ‘elhamdülillah’ diyip selam vereni öper, bu arada hal hatır sorulur öpüşme işi devam eder. Bu durum üç defa yapılır.

-Merhaba (öpücük)

-Merhaba (öpücük)

-Nasılsın (öpücük)

-Elhamdülillah (öpücük)

-Sen nasılsın? (öpücük)

-İyiyim (öpücük)” (K10 ile yapılan görüşme: 01.06.2011).

Beden diliyle ilgili farklılıkları anlatan K6, yaşadıkları olaylardan birini de şu şekilde açıklamaktadır:

“Bir gün sınıfta ders anlatıyordum. Bir hoca geldi, bana Türkiye’de çok güzel anlamına gelen beş parmağı birleştirip sallama hareketi yapıp gitti. Ben dersi anlatmaya devam ettim. Sonra kadın tekrar geldi. Aynı hareketi yaptı. Meğer bu hareket Arabistan’da ‘Bir dakika’ demekmiş” (K6 ile yapılan görüşme: 21.05.2011).

K22 ise Avrupa’daki insanlar birbirlerine karşı daha mesafeli durup, birbirlerine yaklaşmazken buradaki insanların tam tersine sıcak ve misafirperver olduğunu, elini uzatınca kimsenin elini boş çevirmediğini, beden temasında bir sakınca görmediğini hatta erkeklerin el ele tutuşmalarının bile yadırganmadığını ifade etmiştir. Yaşanan bütün bu durumlar ilk etapta çoğu insanda kültürel şok yaşatsa da daha sonraları göçmenlerce normal karşılanmakta hatta ilerleyen zamanlarda kendilerinin de Araplarla ilişkilerinde aynı beden dilini kullandıkları gözlemlenmektedir. Bunun yanında Suudililerin yaşam alanlarında sıkça kullandıkları bazı araç ve gereçler de Türkler tarafından sıkça kullanılmaya başlanmıştır. Bu konuyla ilgili olarak K6, buraya geldikten sonra tek kullanımlık sofrayı kullanma ve evde termosta çay içme alışkanlıklarının başladığını ve bunları kullanmayı sevdiğini söylemektedir. Burada oluşan olumsuz alışkanlık olarak ise şunları aktarmaktadır: “Türkiye’de sokakta yalnız yürüyebiliyorken burada yürüyemiyorum. Bakkala gitmeyi, çocuklarımla kaldırımda yürümeyi unuttum.” (K6 ile yapılan görüşme: 08.06.2011).

3.4.9. Din-dil Kültür ve Eğitim Alanında Yaşanan Uyum Süreci

Buradaki Hataylı göçmenlerin çoğu alevi mezhebindeyken; Karadeniz, Mardin ve Adana'dan gelen göçmenler ise Sünni mezhebindedir.

Dolayısıyla uyum süreçlerini de bu ülkeyi benimseyip-benimsememe, etkilenip etkilenmeme ya da ne kadar etkilenme olayını da içinde bulunmuş oldukları mezhep yapıları belirlemektedir. Alevi Hataylıların mezhep yapısı ile Arabistan mezhep yapısı (Sünni-Vahhabi) birbirine birçok yönden benzemez. Bu yüzden Alevi Hataylılar Arabistan'ı pek sevmemekte ve buradaki Sünni yaşam kültürünü benimsememektedirler. Türkiye'den gelen ve Sünni öğretmenlerden olan K11, bu konuyla ilgili gözlemlerini şu şekilde aktarmaktadır:

“Burada yaşayanlar Hatay'ın Alevi kesimi dediğimiz Nusayri mezhebinden oldukları için buranın yaşamına çok net bir şekilde karşılar. Ben yakın geçmişte bu konuyu bunlardan biriyle konuştum. Kendilerinin de Müslüman olduklarını, hatta İslamiyet'ten önce de kendi inançlarının olduğunu, nesilden nesile aktarılan ibadet türlerinin olduğunu söylediler. Bunu sağlam bir kaynaktan aldım. Nusayri inancının Osmanlı, İran ya da Suudi Arabistan'daki İslami bakış açısına derin bir karşı koyuşları var. Bunun herhalde tarihi bir alt yapısı vardır” (K11 ile yapılan görüşme: 02.06.2011).

K7 de dini yaşantısı konusunda Riyad'da zorluk yaşamadığını, kendi dininden taviz vermediğini, Türkiye'deki dinin buradaki dinden çok daha iyi olduğunu belirtmektedir (K7 ile yapılan görüşme: 28.05.2011).

Velilerin kendi mezheplerine bağlı olarak dini yaşamlarını sürdürdükleri gözlemlenirken, öğrencilerin veliler kadar duyarlı olmadıkları dini yaşantının kendisini çok da önemsemedikleri görülmektedir. Bu konuyla ilgili gözlemlerini anlatan K12 buradaki Alevi olan öğrencilerin ne kendi mezheplerine ne de Sünni mezhebine karşı bir yakınlık duyduklarını, esasında din ile aralarına mesafe bıraktıklarını ifade etmektedir. Bu yüzden dini uygulamalara ve ritüellere ilgi duymamalarına rağmen bunlara uymanın zorunlu olmasından rahatsızlık duymaktadırlar. Arabistan'daki dini yaşam konusunda en çok şikâyet ettikleri konu ise namazın zorunlu olmasıdır. K38, dini yaşantı konusunda pek bir sorun yaşamadığını sadece namaz konusunda yaşadığını “mutavva”ların (Ahlak Polisi) namaz konusunda zorlama yaptıklarını, kendisinin zaten cuma namazlarını kıldığını ancak diğer namazları zorlamadan dolayı kıldığını ifade etmektedir. Namaz saatlerinde sokakta bulunuyorlarsa namaz kılmak istemediklerinde arabayla gezinti yapma ihtiyaçları hissetmektedirler. Böylece namazdan bir şekilde kurtulma imkânları doğmuş olmaktadır. Öğrencilerden K18 ise buradaki dini yaşantıyla ilgili şu açıklamaları yapmaktadır:

Türkiye'deki Sünnilerin inanış biçimleri ile Suudi Arabistan'daki Sünnilerin inanış biçimleri de yüzde yüz aynı değildir. Bu yüzden Türkiye'den Arabistan'a gelen aleviler bir tarafa kalsın Sünnilerin bile inanç yönünden şaşkınlıkları durumlar olmaktadır. Mesela Türkiye'de yılbaşı kutlamaları, doğum günü kutlamaları ve mevlit kandilleri kutlamaları yapılırken Arabistan'da bu tür kutlamalar yapılmaz, hatta bu tür kutlamalara karşı konulur.

3.4.10. Uyum Sürecinde Dil ve Kimlik Yapısı

Türkiye'den Arabistan'a (Riyad'a) gelen birinin karşılaşacağı sorunlardan biri de bu ülkede kullanılan yazı biçimidir. (Türkiye'de Latin harfleri kullanılırken Arabistan'da Arap alfabesi kullanılmaktadır.) Yazıların şekilleri birbirinden oldukça farklıdır. Latin harflerini yazmaya alışmış Türk vatandaşları Kuran'da bulunan Arap harflerini yazmakta zorluk çekmektedir. Bir Avrupalıya nazaran daha az zorlanmalarının nedeni önceden öğrendikleri Kur'an'dan dolayı Arap harflerine aşina olmalarıdır. Ancak bununla birlikte Türkçe ve Arapça dilleri arasında da birçok farklılık bulunmaktadır. Mesela ses açısından Arapçada bulunan bazı sesler Türkçede bulunmamaktadır. Ayrıca Arapçada gırtlaktan çıkarılan bazı sesler Türkler tarafından çıkarılmakta zorluk yaşanmaktadır. Örneğin Türkçede sesin çıkarılışı açısından bir tane 'h' harfi bulunurken Arapçada üç tane h harfi var ve bu harfin doğru bir şekilde çıkarılmaması sonucunda kelimenin anlamı tamamen değişebilmektedir. Ya da 'ğ' harfi Türkiye'de nerdeyse okunmayacak şekilde yumuşak bir şekilde çıkarılırken, Arapçada olabildiğince sert bir şekilde gırtlaktan çıkarılır.

Türkiye'den gelen Hataylı vatandaşlar Arapça konuşarak ilişki kurmakta pek fazla zorluk yaşamazken farklı illerden gelen ve Arapçayı bilmeyen Türk vatandaşları bu zorluğu yaşamaktadırlar. Ancak Hataylılar da genel olarak Arapça okuma ve yazmayı bilmemektedirler. Bu yüzden günlük hayatta gazete okuma, resmi yazıları okuma vs. gibi normal işlemleri yapamamaktadırlar. Ayrıca Arapça konuşamayan Hataylılar da bulunmaktadır. K9, dil konusunda yaşadığı sıkıntıları şu şekilde ifade etmektedir:

“Dil alanında da sorun yaşadık. Engelli bir çocuğum vardı. Daha yeni doğmuştu. Bir gün çok kötü ateşlendi. Hastaneye götürdüm. Hastaneye giderken eşim bana dedi ki: ‘Bu çocuğu ya sen kurtaracaksın, ya da ölecek. Bir şekilde doktora çocuğun durumunu anlat’ Ne hangi hastaneye gideceğimizi ne de prosedürü biliyordum. Sadece bir komşum ‘Akşam sekizi bekle, o zaman gidince seni muayene ederler’ dedi. Akşam sekizi bekledim. Hastaneye gittim. Hastanede

kendimi ifade edemedim. Çocuğun durumunu anlatıncaya kadar akla kararı seçtim. Allah'a şükür çocuğum kurtuldu. Bu dil sorunum bir yıl kadar sürdü” (K9 ile yapılan görüşme: 01.06.2011).

K30 ise Arapçayı bildiği için Suudililerle ilişki kurmada sorun yaşamadığını, Suriyeli komşularıyla çok samimi olduklarını ve burayı sevdiğini söylemektedir.

Suudililer ikinci bir dil olarak İngilizceyi de ana dilleri gibi çok iyi konuşmaktadırlar. Suudililer Arapçayı bilmeyen insanlarla karşılaştıkları zamanlarda İngilizce konuşarak onlarla iletişim kurabilmektedirler. Ama Türkler genel olarak İngilizce de bilmedikleri için Türklerle iletişim kurmakta zorluk yaşamaktadırlar. Hatta bu konuyla alakalı olarak Türklerin genel olarak yaşadığı şu olay can sıkıcı olarak karşılanmakta ve sık sık dile getirilmektedir. Ülkelerinde birçok farklı milletten insan barındıran Suudililer, bir yabancıyla karşılaştıklarında ilk önce ‘Arapça biliyor musun?’ diye soruyorlar, karşıdaki kişi bilmiyorum diyince ikinci bir soru olarak ‘İngilizce biliyor musun?’ diye soruyorlar. Tekrar hayır kelimesini duyunca, burada sadece Türklerin yabancı dil bilmedikleri düşüncesiyle üçüncü olarak cevabını az çok tahmin ettikleri soru olan ‘Sen Türk müsün?’ sorusunu soruyorlar. Yabancı dil bilmemek iletişimde zorluklara neden olan en büyük nedenlerden biri olarak gözlemlenmektedir. Arapçadan birçok kelimenin Türkçeye geçmiş olması ise iletişimi kolaylaştırırken bazen de Arabistan’da ve Türkiye’de bazı kelimelerin aynı olduğunu bilmeyenlerin işlerini zorlaştırabilmektedir. Mesela Araplara kızan bir Türkün ‘Allah belalarını versin’ demesi üzerine Arapça’dan Türkçeye geçen -Allah ve bela- kelimelerinin anlamını bilen Suudili kişi tarafından tepki çekmesi Türk’ün şaşkınlığına neden olan küçük bir olaydır. Buna benzer bir olayı yaşayan öğrencilerden K13, yaşadığı olayı şu şekilde açıklamaktadır:

“Sınıf arkadaşım olan Buse’nin telefon numarasını bir arkadaştan aldım. Numarayı yanlış almışım. Bana verilen numaraya telefon açtım. Telefondaki kişiden bana Buse’yi vermesini istedim. Karşıdaki kişi Arapça konuştu. Ben de Arapça bir şeyler konuştum. Sonra tekrar tekrar bana Buse’yi ver dedim. Yanlış numarayı aradığımı fark ettim. Telefonu kapattım. Ancak konuştuğum adam beni sık sık aramaya devam etti. Çünkü Arapçada buse öpücük demektir. Ve o adam beni yanlış anlamıştı” (K13 ile yapılan görüşme: 07.06.2011).

Riyad’daki Hataylıların Arapçaya ve Riyad’lı Araplara karşı bakış açıları genel olarak olumsuzdur. Kendileri de Arap olmalarına karşın yerli Araplara karşı bir yakınlık hissetmemektedirler. K28 de buradaki öğrencilerin Arapçayı ve bu coğrafyayı Araplardan dolayı sevmediklerini söylemektedir. K39’un şu sözleri

K28'in sözlerini destekler niteliktedir: "Arapça kursuna gitmeyi düşünmüyorum. Arapçayla aram iyi değil. Arapları sevmediğim için Arapçayı da sevmiyorum. Buradan bıktığım için olabilir." (K39 ile yapılan görüşme: 09.06.2011)

Kendileri Arap olmasına rağmen Arabistan'da Arap olmayı reddetmeleri ilginç bir gözlem olarak değerlendirilebilir. Onlar için Araplaşmak demek dini olarak Sünnileşmek demektir ki, bu da onların pek istemediği bir durumdur. Çünkü kendi mezheplerine bağlıdırlar ve bundan vazgeçmek istememektedirler. Sünni bir Arap olmaktansa, Alevi bir Türk olmayı tercih ederek Türkleşme yönünde bir eğilim içinde bulunmuşlardır. K14, genel olarak baskın kültür olan Türk kültürüne doğru bir yönelme olduğunu, baskın kültürün dilini öğrenmeyi kabullenmiş olduklarını, yaşam tarzı olarak burada da Türkiye'de de kendi kültürlerini yaşadıklarını söylemektedir. Baskın olan Türk kültürünün sadece dili değil kimlik yapısını da birlikte benimsemişlerdir. Nitekim öğrencilerden K40'ın "Kendimi Türk gibi hissediyorum. Çünkü Türkler daha çok gelişmiş gibi" sözünü söylemesi, aynı şekilde K3'ün de "Ben kendimi Türk olarak görüyorum, kökenimiz Arap ama Türk olmak bence daha güzel" sözleri bu yargıyı doğrular niteliktedir. Türkiye laik bir ülke olması dolayısıyla Arap Alevileri Türkiye'de kendi inançlarını daha rahat yaşayabilmektedirler. Bu yüzden Türkiye'yi daha çok sevmektedirler. Mezhep farklılığından dolayı burada Türk kimliğini ön plana çıkarmaya çalışmaktadırlar.

Riyad'daki Arap Alevileri Arapçadan uzak kalmayı tercih etmektedirler. Çünkü Arapçadan uzak kalmazlarsa çocuklarının Suudilileşeceklerinden/Sünnileşeceklerinden korkmaktadırlar. Dil değişiminin beraberinde kültürel değişimi de getireceğini düşünmektedirler. Bu konuda yaşanmış bir olayı anlatan K14, bir velinin kendisinin Türkçe sorduğu bir soruya çocuğunun Arapça cevap vermesi üzerine hemen çanak anten olarak hemen Türk kanallarını bağladığını, çocuğunun bu şekilde Arap kültürüne kaymasını önlemeye çalıştığını ifade etmektedir.

K14, Riyad'da yaşayan Hataylıların Arap olduklarını Arap oldukları halde Arapça öğrenmek istemediklerini, Arapçanın ikinci planda kalmasını istediklerini, ama diğer dini yaşamlarında kendi kültürlerine bağlı olduklarını söylemektedir. Dil bağlamında tercihlerini Türkçeden yana koydukları gibi kimlik anlamında da kendilerini Türk kimliği içinde görmektedirler. Nitekim K7, kendisine yöneltilen kimlikle ilgili soruya şu şekilde yanıt vermiştir:

“Tabii ki Türk’üz. Normalde Arap kökenliyiz. Arapçam var. Ben kendimi tabii ki Türk olarak görüyorum. Hiç kendimi Arap olarak düşünmedim. Hiç öyle görmedim yani. Kendimi bildim bileli şehrin merkezinde oturuyorum ben. Hiç köklere falan inmedim. Genelde bizim Arapçamızı Suriye Arapçasına benzetiyorlar. Suriye dili bize çok yakın. Markete gittiğimde Arapça konuşunca- ‘Sen Suriyeli misin’ diye soruyorlar. Ben ise hayır, Türküm diyorum” (K7 ile yapılan görüşme: 28.05.2011).

K12 de Hataylıların Arabistan sınırları içinde yaşayan Arap kökenli bir millet olarak kendilerini net bir şekilde Türk olarak hissetmelerini ve tanımlamalarını okul ile Türkiye’nin başarısı olarak değerlendirmektedir. “Okul her zaman onlara Türk kimliğini hatırlatmak durumunda, Türk örf ve adetlerini hatırlatmaktadır. Okul bu konuda başarılıdır” diyen K16’nın K12 ile aynı fikri paylaştığı görülmektedir. Türkiyeli bir Gürcü göçmeni olan K8 okulun kendisini kültürel anlamda nasıl etkilediğiyle ilgili şu açıklaması K12’nin sözlerini destekler niteliktedir:

“Gürcü okulunda olsaydım kendimi bir Gürcü gibi hissederdim. Arabistan’da olmama rağmen Türk okulunda okuduğum için kendimi Türk gibi hissediyorum. Arap okulunda olsaydım kendimi bir Arap gibi hissederdim. Biz okulda kala kala artık yavaş yavaş Türkleşiyoruz, Türkleştik. Bu yüzden evde de en çok Türkçe kullanıyoruz. Kendimizi Türk olarak hissetmekte okulun payı çok fazla. Benim bazı Türkmen arkadaşlarım var, Arap okulunda okumuşlar. Şimdi Arapçayı ana dillerinden daha iyi biliyorlar. Türkçeyi o kadar bilmiyorlar. Ne Türkmenistan’a ne de Türkiye’ye gidiyorlar. Biraz çekingenler. Ben Türk okulunu isterim. Ama isteyenler için Türkiye’de bir Gürcü Okulu olsun isterdim. Artvin ve Trabzon çevresinde Gürcüler çok var. Belki onlar bir Gürcü Okulu isterdi. Nasıl ki Suudi Arabistan’da bir Türk Okulu veya yabancı okullar varsa Türkiye’de de bir Gürcü okulunun olmasını isterdim. Bu bize bir katkı olur. Farklı arkadaş çevreleri olurdu. Farklı gelenekleri, görenekleri, giyim tarzlarını görürdük” (K8 ile yapılan görüşme: 29.05.2011).

Görüldüğü üzere okulun bireylere dil, kimlik ve kültür kazandırdığı açıkça görülmektedir. Ayrıca okulun kültürün devamını sağlama özelliğiyle birlikte bireyin var olan kimlik ve kültürel yapısını asimilasyon yoluyla değiştirme özelliğinin de bulunduğu görülmektedir. Suudi Arabistan sınırları içinde yaşayan bir gürcünün doğal olarak Araplaşması beklenirken gittiği okulun Türk Okulu olması nedeniyle öğrencinin bambaşka bir kültürle -Türk kültürüyle- kültürlendiği görülmektedir. Bu yüzden çağımızda artık çocuğun hangi kimlikle dünyaya geldiğinden çok hangi okula gidip, hangi kültürle kültürlenip, hangi kimlik yapısını benimseyeceği önem kazanmıştır. Bu yönüyle sıradan bir seçilmiş gibi görünen okul seçimi aslında çok önemlidir. Çünkü eğitim bireyi birey yapan, dil, kültür, kimlik gibi özelliklerin temellerini atmaktadır. Bir çocuğun bir Fransız olması isteniyorsa Fransız okuluna, İngiliz olması isteniyorsa İngiliz okuluna, bir İsveçli olması isteniyorsa İsveç okuluna gönderilmesi kimlik değişimi için gerekli

alt yapıyı sağlayacaktır. Çocuğa çağın, siyasetin, devletin ve toplumun vermek istediği tüm olumlu veya olumsuz özellikler okul aracılığıyla verilmektedir. Esas olan şey her bireyin kendi kültürünü yaşama isteğine cevap verebilmektir. İnsan hakları açısından her bireyin kendi kültürünü yaşayabilme gibi bir özgürlüğü vardır. Farklı kültürleri, gelenekleri görmek bir kazançtır, kayıp değil. Prof. Dr. Anıl Çeçen, *İnsan Hakları* adlı kitabında da insanların istedikleri kültürü yaşama, farklı kültürleri görmeyle ilgili olarak insan haklarını şu cümlelerle ifade etmektedir:

“Bu hakların en başında kültürü istemek hakkı gelmektedir. Her vatandaş gerek ulusal kültürü gerekse de evrensel kültürün değişik bölümlerini tanımak, tatmak ve bundan yararlanmak hakkına sahiptir. Bu nedenle de, vatandaşlar kendi devletlerinden bu kültürleri tanımalarında, tatmasında bunlardan yararlanmasında yardımcı olmasını isteyebilir. Vatandaşlar kendi kültürel gereksinimlerinin giderilmesini devletten isteyebilirler. Devletin de kendi toplumuna ve vatandaşlarına kültür götürmek gibi temel bir görevi vardır. Bu nedenle her devletin temel işlevlerinden birisi de kültürel işlevdir. Her ülkenin vatandaşı diğer devletlerde olduğu gibi kendi devletinde kültürel işlevini yerine getirmesini isteyebilir ve bunun için gerekirse birleşerek örgütlenebilir ve devletin çeşitli makamlarını zorlayabilir. Kültür isteme hakkı özel kültürel haklar içerisinde en doğal hak olarak en başta gelmektedir” (Çeçen, 1995: 210-211).

İnsanların farklı kültürlerle olan bakış açıları da onların bu kültüre ait özellikleri ne kadar alıp almayacaklarını ya da ne kadar o kültüre girip girmeyeceğini belirler. Bazı Türkiyeli göçmenlerin Arap kültürünü küçük, kendi kültürlerini yüksek görmeleri Suudililere karşı bakış açılarının küçümseyici bir tavır içinde olmasına neden olmaktadır. Bu kişilerin Suudililerle iş dışında pek bir ilişkileri bulunmamaktadır. Bunun nedeni Suudililerin daha çok kendi içlerinde iletişim halinde olmaları ve Hataylıların da onlarla ilişki içinde olmayı pek istememeleridir.

Arapları geri kalmış bir millet olarak görme ve onların tehlikeli olabilecekleri önyargısıyla Arabistan’a gelen Türkler burada önyargıları azalmalarına rağmen Suudililerle yeterli bir ilişki içine girememektedirler. Bu durum Suudililerle olan ilişkilerini olumsuz etkilese de kendi kültürlerinin korunmasını sağlamıştır. Kendi kültürlerinin korunması konusunda K15’in şu sözleri oldukça dikkat çekicidir:

“Hataylıların kendi kültürlerini Arabistan’da da devam ettirdiklerini görüyoruz. Örneğin Hataylı bir ailenin düğününe gittiğinizde düğünde yerine getirilen orf adetlere, müziğe ve oynanan oyunlara baktığımız zaman kendinizi Hatay’daymış gibi hissedersiniz. Aynı durum Türkiye’nin diğer yörelerinden gelen göçmenleri için de geçerlidir” (K15 ile yapılan görüşme 11.06. 2011).

K14 ise Hataylıların yemek kültürü olsun, diğer gelenekleri olsun genel olarak devam ettiğini ancak dil anlamında Konya'daki Kürtler gibi bir değişim yaşadıklarını, dilde Arapça yerine Türkçe konuşmayı tercih ettiklerini belirtmektedir. Türkçeye kayma bir taraftan onların Türkleşmelerinin önünü açarken öte yandan başka bir dile geçişin sancılarını yaşamalarına neden olmuştur. Örneğin ana dilde yapılmayan eğitimlerin akademik başarı seviyesini düşürdüğü ve toplumsallaşmayı olumsuz yönde etkilediği bilim insanlarınca söylenmektedir. Bu konuyla ilgili fikirlerini söyleyen K11 ise buradaki öğrencilerin başarı seviyelerinin Türkiye ortalamasının altında olduğunu, Türkiye'de her sınıfta çok çalışkan iki üç öğrenci olduğunu burada çok iyi öğrencilerin bulunmadığını söyleyip Türkiye'deki eğitimi örnek göstererek sözlerini şu şekilde sürdürmektedir:

“Hataylıların ana dilleri farklı olduğu için konuşmaları bozuk. Öğrencilerin konuşma şekilleri daha iyidir. Öğrenciler okula geldikleri için konuşma şekilleri daha iyidir. Bu çocuklara Hatay'da olsalardı kendi Arapçaları daha çok gelişirdi. Burada kendi Arapçalarını geliştiremiyorlar. Hatta çocuk Arapça konuşunca annesi ve babası izin vermiyor. Çocuklar kendi ana dillerini de öğrenemedikleri için algılamada bir gecikme durumu var. Doğudaki öğrencilere benzer bir durum ortaya çıkıyor. Ancak burada çocuk küçükken de Türkçe konuşuyor. Ama doğuda durum tamamen farklıdır. Çünkü çocuk Türkçeyi hiç bilmiyor. Tabii bu çocukların zorlanmalarına ileriki yaşlarında da diğer akranlarına göre daha fazla çalışmasına neden olmaktadır. Ayrıca çocuğun sosyalleşmesini de olumsuz etkiliyor. Arkadaşları tarafından ya da girdiği ortamdaki kişiler tarafından sürekli aşağılanmaya maruz kalmaktadır. Başkalarının karşısında utanma, kendini küçük görme, başkasına özentisi duyma duyguları çok yaşandı, yaşatıldı. Ben de bu durumdan geçtim. Kişinin psikolojisini olumsuz etkiliyor. Bu konuda çok fazla trajediler yaşanmış. İnsanlar kendilerini bir öğretmen, bir doktorun ya da sayıma gelen sıradan bir memurun karşısında çok mahcup, ezik ve düşük hissetmişler. Ben andımızın anlamını lisede öğrenmeye başladım. Asıl olan o insanı ana diliyle eğitmektir. O dönemde açılan yaralar daha sonra zor kapanıyor. Ama çok sonraları akademik anlamda bir avantaj haline geliyor. Mesela ben İngilizce öğretmenliğini okudum. Orada doğulu çocuklar diğerlerine göre çok daha başarılıydı. Çünkü biz daha önce bir dil öğrendiğimiz için ikinci bir dili öğrenmemiz daha kolay oluyordu. İşte Allah eşitliyor. Bir taraftan zarar görünce diğer taraftan kar veriyor” (K11 ile yapılan görüşme: 02.06.2011).

K11 ile benzer şekilde K14 de ana dilde eğitim görmemenin sosyalleşmeye olumsuz etkisi üzerinde durarak böyle bir eğitimin insanı çekingen ve ürkek yaptığını söylemektedir. Başka bir görüşmeci olan K16 ise Ana dilin terkedilemeyeceğini söyleyerek, bu okuldaki lise son sınıfa gelen öğrencilerin bile konuşmasını düzeltmediğini ve bariz şive farklılıklarının olduğunu dile getirmiştir. Okulda kullanılan dilin ana dilden farklı olmasının neden olduğu olumsuzlukları K12 de şu şekilde ifade etmektedir:

Bu okuldaki öğrencilerde zihinsel yapı biraz yavaş işliyor. Olayları anlamayı ve olaylar arasındaki bağlantıyı kurmada zorluk yaşıyorlar. Mesela

Türkiye’deki okullarda anlatılan bir fıkra sınıfın çoğu tarafından anlaşılabilirken burada anlama oranı yüzde ellilere düşebiliyor. Bunun nedeni ise öğrencilerin ana dili ile okulda kullanılan dilin aynı olmaması yani çift dilliliğin vermiş olduğu olumsuz etkidir. Evde kullanılan dil ile okulda kullanılan dilin aynı olmaması öğrenme hızını yavaşlatıyor. Oysa günümüz dünyası hız dünyasıdır. Bu yönüyle buradaki öğrenciler diğer akranlarına oranla yarıya bir adım geriden başlamak zorunda kalıyorlar (K12 ile yapılan görüşme:05.06.2011).

Aynı şekilde K19 da Türkiye’de yapmış olduğunuz esprileri öğrencilerin anladıklarını buradaki öğrencilerin anlamakta zorluk çektiklerini belirtmektedir. K28 de buradaki öğrencilerde algılama, anlama, kavrama, sentez, yorum yapma kabiliyetlerinin Türkiye’ye nazaran az olduğunu bunun en önemli nedenlerinden birinin dil faktörü olduğunu, dilden dolayı dersleri iyi anlamadıklarını, evde Arapça okulda Türkçe konuştuklarını bunun da konuşmayı ve başarıyı etkilediğini söylemektedir. K17 ise dil ve akademik başarıyla ilgili olarak şunları söylemektedir:

“Ne Türkçeye hâkimler ne de Arapçaya hâkimler. Türkçeyi daha fazla biliyorlar ama anlama ve anlatma durumları yeterli değil. Türkçe müfredatını anlamada zorlanıyorlar. Okuyorlar ama okuduklarının ne olduğu konusunda sıkıntı yaşıyorlar. Avrupa’daki Türkler kadar olmasa da bir kültür çatışması yaşıyorlar” (06.06.2011).

Sürekli olarak anlama ve anlatım problemi yaşayan öğrenci bir müddet sonra sorunun kendisinden kaynaklandığını düşünerek benlik özsaygısını kaybetme tehlikesi içine girebilecektir. K41 ise Riyad’daki öğrencilerin başarısızlıklarının nedeni olarak öğrencilerin derslere karşı ilgisizliklerini göstermektedir. K41, kendisinin Ankara’da Ulus’un arka taraflarındaki bir liseden geldiğini, onların sosyo-ekonomik durumlarının çok kötü olmalarına rağmen buradaki öğrencilerden daha iyi olduğunu, bu okulun öğretmen çocukları olmazsa, okulun başarı seviyesinin çok düşeceğini belirtmektedir. Bunun nedenlerinden birinin de öğrencilerin YÇS’ ye (Yurt Dışında Çalışanların Çocukları için Yüksek Öğretime Giriş Sınavı) güvenmesi olarak belirtmektedir.

Bu okuldaki öğrenci başarısızlığının altında yatan diğer bir etmen ise velilerin yurt dışında yaşamış olmanın verdiği dezavantajlı durumları azaltmak için çocuklarına karşı daha müsamahakâr davranmalarıdır. Bununla ilgili olarak K16 şu ifadeleri kullanmaktadır:

Buradaki veliler çocuklarına daha hoşgörülü davranmaktadırlar. Velilerin hem maddi durumunun iyi olması hem de ‘Ben zorlu hayat koşullarını yaşadım, bari çocuğum yaşamсын şeklinde düşünmesi’ çocukların her şeye kolay sahip olmasına yol açmıştır. Her şeye kolay sahip olma çocukların başarısının olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Velileri böyle bir davranışa iten şey ise yurt dışında yaşamış olmalarıdır (08.06.2011).

Velilerin çocuk yetiştirme konusunda genellikle özgür olsun, serbest yetişsin, rahat olsun gibi tutumlar sergilemesi çocuğun başarısını olumsuz etkilemektedir. Çünkü bu tutum çocuğun iç disiplinini sağlamasının önüne ket vurmakta, disiplinsizlik ise beraberinde başarısızlığı getirmektedir.

3.4.11. Riyad Uluslararası Türk Okulu'nun Kimlik Oluşturmadaki Rolü

Türk vatandaşlarının Suudililere karşı olan bakış açıları eğitim için tercih edilen ülkenin de Türkiye olmasını sağlamış, çocuklarının Araplaşmaması için onları Türk okuluna göndermişlerdir. Çocuklar da kendilerini bir Türk olarak görüyor ve okudukları bu okulun bir öğrencisi olmaktan dolayı gurur duymaktadırlar. Riyad Uluslararası Türk Okulu'nun öğrencilerin Türk kültürünü korumada büyük bir rolü bulunmaktadır.

Öğrencilerin konuşmaları velilerinden çok farklıdır. Çocukların velilerden daha güzel konuştukları görülmektedir. Okuldaki müfredat ve okutulan kitaplar Türkiye'dekiyle aynıdır. Öğretmenler Türkiye'den gönderilen Türk vatandaşlarından oluşmaktadır. Mevzuata göre beş yıllık yurt dışı görevini tamamlayan öğretmenler Türkiye'ye dönüş yapar ve yenileri gelir. Bu durum hem öğretmenin hem de öğrencinin kültürel yapısının korunmasını sağlamaya vesile olmaktadır.

Uluslararası Türk Okulunda milli bayramlar Türkiye'dekinden çok daha coşkulu geçer. Belirli gün ve haftalar Türkiye'ye göre daha çok özen gösterilerek kutlanır. Nitekim K27, bu konuyla ilgili olarak şu gözlemlerini aktarmaktadır: "Bu okulda belirli gün ve haftalar çok iyi kutlanır. Türkiye'de bir ilçedeki tüm okulları toptasınız bu şekilde milli bayramların kutlandığını göremezsiniz." Amaç çocukların Türk kültürü içinde kalmalarını, bir Türk olarak varlıklarını devam ettirmelerini sağlamaktır. K4, bu okulun Türkiye'deki okullardan farksız olduğunu, 23 Nisan-29 Ekim gibi her belirli güne çok önem verildiğini etkinliklerin bol bol yapıldığını, dolayısıyla Türklüğü kaybetmek gibi bir şeyin söz konusu olmadığını çünkü sürekli Türklüklerini hatırlattıklarını ifade etmektedir.

Ayrıca Azerbaycanlı ve Türkmenistanlı iki arkadaşının önce Arap okuluna gidip orada Araplaştığını, daha sonra ise Riyad Uluslararası Türk Okulu'na

gelerek burada Türk kültürüne dair her şeyi öğrenip yaşayarak Türkleştiğini sözlerine eklemektedir.

Azeri ve Türkmenistanlı bu iki öğrencinin gitmiş olduğu Arap okulunda önce Araplaşmış sonra gittiği Türk okulunda tekrar Türkleşmeye başlaması okulun bu çocukların kimlik oluşum sürecindeki rolünün etkisini göstermektedir. Okuldaki eğitim sisteminin baskın kimlik yapısı unsurları ne ise çocuğun kimlik yapısının oluşumunda bu unsurların ön plana çıktığı gözlemlenmektedir. Bu etkinin farkında olan K1, Riyad Uluslararası Türk Okulu'nda verilen eğitimin Türk kimliğini tanıtmaya ve yaşatmaya yönünde olduğunu bu eğitim sayesinde öğrencilerin Türk kimliğini benimsediklerinin altını çizmektedir. Bazı öğrenciler de eğitim aracılığıyla istenilen kimlik ve kültür yapısının oluşturulduğunun farkındalar. Nitekim K36 da okul sayesinde bir hayat görüşlerinin olduğunu, İngiliz okuluna giderlerse bakış açılarının bir İngiliz gibi olabileceğini, Türk olduğu halde onların düşünce tarzlarına uyabileceğini, ailesinin yapısından daha farklı bir yapıya sahip olabileceğini söylemektedir.

Öğrencilere kimlik yapısı olarak Türk kimliği o kadar çok benimsetilmiş ki kendileri de Etnik köken olarak Arap olmalarına rağmen hem Arapları hem de başka milletleri hor görebilmektedirler. Nitekim okulda Kürt olarak tanınan K18 yaşadıklarını şu şekilde aktarmaktadır:

“Okul çevrem benim Kürt olduğumu biliyor. Beni Kürt diye dışlayanlar oldu. Bana sen Kürtsün diyip aşağıladılar. Annem Adıyamanlı, Türk'üz. Babam Kürt Şanlıurfa'lı. Ben Riyad'da doğdum. Kürt olsam da bundan gurur duyarım. Hocalarımdan beni aşağılayan olmadı. İlkokuldan 5. sınıfa kadar olan hocam da zaten Kürt idi. Bana karşı iyi yaklaşanlar da oldu” (10.06.2011).

Bu öğrencinin konuşmasından kendisinin de Kürt olmasından dolayı bir huzursuzluk yaşadığı, hangi kimliği seçeceği konusunda bocaladığı, babasının Kürt olmasına rağmen kendisini de o kimlik çerçevesinde değerlendirmekten çekindiği çıkarılmaktadır. Çünkü okulda istenen, özendirilen ve örnek olarak gösterilen kimlik yapısı Türk kimlik yapısıdır. Okulun eğitim yoluyla istenilen kimlik yapısını oluşturmayı başardığı aşikâr olarak görülmektedir. K41 de, buradaki öğrencilerin kendilerini Türk kültürüne daha yakın hissettiklerini bu konuda öğretmenlerin görevlerini güzel bir şekilde yerine getirdiklerini söylemektedir. Eğitimin öyle bir tılsımı vardır ki, öğrenciler hangi ülkenin eğitim sisteminden geçerlerse o ülkenin istediği bir kimlik ve kültür yapısını benimseme gibi bir eğilim içinde bulunurlar.

Yaşamının bir dönemini Almanya’da geçiren K22 Almanya’daki Alman eğitim sistemiyle eğitilen Türklerle Riyad’daki Türk eğitim sistemiyle eğitim gören Türklerin karşılaştırılmasını şu şekilde yapmaktadır:

“Almanya’daki Türk öğrenciler alman eğitim sistemiyle eğitildikleri için oradaki Türkler daha fazla asimilasyona uğramış olmaktadır. Arabistan’da ise Türk Okulu sayesinde aileler bir araya gelmekte ve bu sayede kültürel yapılarını korumuş olmaktadır.”

Aynı şekilde K14 de Avrupa’da öğrencilerin almış oldukları eğitim nedeniyle asimilasyona uğradıklarını öğrencilerin Türkçe dersi almayı istemedikleriyle ilgili haberler duyduğunu ifade etmektedir. Riyad’da bu tür sorunların yaşanmadığını söylemektedir.

Ayrıca Riyad’daki öğrenciler üst kültür olarak kendi kültürlerini görmekteler. Ama Avrupa’daki Türkler üst kültür olarak gittikleri yerin kültürünü gördükleri için asimile olma riskleri daha yüksek olmaktadır. K14, konuyla ilgili şu açıklamaları yapmaktadır:

“Bizimkiler Arap okuluna da gitse Arap kültürünü baskın bir kültür olarak görmedikleri için kendi kültürlerini tercih ediyorlar. Fransa, Almanya ya da İngiltere’ye gönderdiğimiz Türkler geri döndüklerinde Türkiye’yi beğenmemişler. Kendilerini Türklerden üstün görmeye başlamışlar. Türkleri sürekli aşağılamaya başlamışlar. Ama burada durum farklı. Tam tersine Suudilileri aşağı görme gibi bir eğilim var. Çünkü kendilerini üst kültür olarak kabul ediyorlar. Avrupa için esas medeniyet budur derken Araplar için geri kalmış diyoruz. O zaman bizimki baskın kültür oluyor ve bizimki üstün kültür oluyor. Özenti duymadığımız için değişmeye kapalıyız. Arabistan dünyada şu anda kabul görmüş değerlere kapalı biraz. Türkiye daha özgür olunca insanlar baskın kültür olarak Türkiye’yi görüyorlar. Kendi yaşam tarzlarına burayı daha uygun görüyorlar. Türkiye’yi daha üstün görünce de insanlar kendilerine göre daha iyi bir şeyi kötüye tercih etmez. Eğer burada Araplara bir özenti olsaydı çocuklarını Arap okuluna gönderirlerdi. Ama özenti olmadığı için Türk okuluna gönderiyorlar. Durumu maddi olarak çok iyi olan velilerimiz var. İsterlerse çocuklarını özel kolejlerde falan okutabilirlerdi. Burada her ülkenin okulu var. Ama o okulları tercih etmiyorlar” (09.06.2011).

Riyad’da Suudi ve Türk okulları haricinde farklı devletlere ait okullar da bulunmaktadır. Türk okullarıyla denk sayılan bu okullardan mezun olabilen çocuklar, eğitim hayatlarının geri kalan kısmını Türkiye’de tamamlayabilmektedirler. Bu yönüyle velilerin eğitim alternatifleri çoğalmaktadır. Velilerin hayat görüşlerine göre tercih ettikleri okullar değişebilmektedir. Çocuklarının İslami bir eğitim almasını isteyen veliler çocuklarını Suudi okullarına gönderebilirken, Avrupa tarzında eğitimini almak isteyen, çocuğunun ileri düzeyde İngilizce öğrenmesini isteyen maddi durumu iyi olan veliler de çocuğunu İngiliz okullarına gönderebilmektedir. K6 çocuğunu sadece ilkokuldayken burada bulunan Müslüman bir İngiliz kadının açmış olduğu okula

göndermek istediğini, ancak çocuğunu ortaokulda da aynı okula gönderirse kendi kültürünü kaybetmesinden korktuğunu bu yüzden Türk okulunu tercih ettiğini söylemektedir.

Öğretmenlerden K11 ise buradaki Hataylıların Türkiye'deki kültürel yaşamları neyse burada da onu yaşadıklarını, çocukların büyüdükçe babalarının kopyası olacaklarını, bunun nedeninin ise onların aile içinde kendi özel eğitimlerinin olduğunu, onların dini kimlik yapılarının kendilerini ayrı bir bütün haline getirdiğini söylemektedir.

Gerek ailelerin kendi görüşleri doğrultusunda çocuklarını yetiştirmeleri, gerekse de okulun öğrencinin kültürünü korumadaki aktif rol içinde yer alması nedeniyle genel olarak çocuklar Türkiye'deki kültürleriyle yaşamlarını sürdürmeye devam etmektedirler. Okul bir taraftan Arabistan'a uyumu kolaylaştırırken öte taraftan öğrencinin Türk kültürüyle yetişmesinde aktif olarak rol almaktadır.

3.4.12. Uyum Sürecinde Çocuklar ve Kuşaklar Arası Çatışma Durumu

Burada yaşayan ailelerin genel olarak maddi durumları iyi olduğu için ebeveynler çocuklarının hemen hemen bütün isteklerini yerine getirmeye çalışmaktadırlar. Bu da evde yaşanacak çatışma durumunu en aza indirmektedir. Ergenler genellikle arkadaşlarını aileden üstün tutmakta zamanlarının çoğunu arkadaşlarıyla birlikte geçirmek istemektedirler. Erkek öğrencilerin bu isteklerini yerine getirmelerinin önünde bir engel yokken kızların önünde engel olması kızların zaman zaman aileleriyle çatışma yaşamasında etkili olmaktadır. K26 kızının dışarı çıkmak istemediğini bunun nedeni olarak da kanunlardan dolayı kızların dışarıda kapanmak zorunda olduğunu, kızının ise bu durumu kabullenemediğini söylemektedir.

K10 ise burada yaşadığı çatışmayı şu şekilde aktarmaktadır:

“Geçen yıl (2010) buradaki yaşamdan sıkıldığımdan dolayı hayatımda biraz farklılık istedim. Bu yüzden erkek arkadaşım oldu. Zaman geçtikçe durum ciddileşti. Erkek arkadaşım ile evlenme kararı aldık. Ama ailem kabul etmedi. İyi ki kabul etmemişlerdi. Çünkü çocuk serserinin biriydi. Ben sırf hayatımda değişik bir şey yaratmak için böyle bir şeye kalkışmıştım. Ancak benim okul hayatımı olumsuz etkiledi. Sınıfta kaldım. Bu yıl sınıf tekrarı yapıyorum” (01.06.2011).

K45 ise yaşadığı çatışma olarak kendisinin daha çok spor giyinmek istediğini annesinin de tam tersine lüks ve kibar giyinmesini istediğini, kendisinin

yaşanacak ülke olarak Türkiye'yi tercih etmesine rağmen ailesinin Arabistan'ı tercih ettiğini ve erkek arkadaşlığı konusunda aynı fikirleri taşımadıklarını belirtmektedir. Bu çatışmalar yaşanmasına rağmen kız öğrenciler Arabistan'ın koşullarının farklı olduğunun buna uyum sağlamak gerektiğinin de bilincindedirler. Mesela öğrencilerden K42 ailesinin her istediğini yapmadığını, isteklerinin kısıtlandığını, sonuçta burasının yabancı bir memleket olduğunu, güvenli olmadığını bildiğini bu yüzden ailesiyle birbirlerine saygılı davrandıklarını, çatışma yaşamadıklarını söylemekle birlikte kendisinin Türkiye'ye dönmek istediğini Türkiye'yi daha çok sevdiğini ailesinin ise burada kalmak istediğini ve Arabistan'ı daha çok sevdiğini sözlerine eklemektedir.

Eğitim veli ile çocuk arasındaki çatışma durumunu azaltmakla birlikte tamamen yok etmemektedir. Eğitim kadar yaşanan çevrenin olumsuz etkileri, ailenin kültüründen farklı bir yerde yaşamak çocukların çatışma durumunu etkileyebilmektedir. K7 çocuklarıyla yaşamış olduğu çatışma durumunu şu şekilde ifade etmektedir:

“Çocuklar buraya hiç uyum sağlayamadılar. Hepsi şikâyetçi. Burayı çok sıkıcı bulduklarını söylüyorlar. Ki nitekim bence de öyle. Okul dışında hiçbir hayatlarının olmadığını söylüyorlar. Evde kapalı bir ortamda kalmak onları üzüyor. Bazen onlarla çatışıyoruz. Genelde hep kapalı ve özgür olmadıklarını düşünüyorlar” (28.05.2011).

Riyad'daki ailelerde çatışma yaşanan konular benzerlik olmakla birlikte velilerin aile yapılarının farklı özellikleri farklı çatışmalara yol açabilmektedir. K9, kızıyla saç şekli, erkeklerle arkadaşlık kurmaması ve maddi sıkıntılar nedeniyle harçlık konusunda çatışma yaşadığını belirtirken, K20 ise çocuklarının Araplarla ilişki kurmasını istemediğini ama buna rağmen çocuklarının özellikle Araplarla ilişki kurduğunu hatta bununla kalmayıp buradaki bütün milletlerle arkadaşlık yaptığını belirtmektedir. Bir taraftan bunun nedeni olarak yasakların tatlı olmasını gösterirken bir taraftan da aslında tüm yasakların kalkması gerektiğinin altını çizmektedir.

Arabistan'da yaşam öğrencilerin Türkiye'deki yaşamından farklı olarak bazı davranışlar geliştirmelerine ve yeni bakış açıları kazanmalarını sağlamıştır. K1, velilerin ve çocukların davranışlarında bazı ikilemlerin olduğunu, yerlere çöp atma davranışının çoğaldığını, “nasılsa temizlikçiler var, temizlesinler” anlayışının yaygın olduğunu ama bu anlayışı okulun kesinlikle reddettiğini söylemektedir. Ayrıca Bangladeşli, Hintli bir işçiyi çoğu zaman ailelerin ve

öğrencilerin hor gördüklerini bu anlayışın kaynağının yaşadıkları ülke olduğunun altını çizmektedir. Diğer yandan buradaki öğrencilerin verilen sözlerin yerine getirilmesi konusunda Türkiye'ye göre geri durumda olduklarını istenen bir şey karşısında “Emredersiniz, başüstüne” denilmesine rağmen sözlerin yerine getirilmediğini, işlerin ertelendiğini söylemektedir. K19 da buradaki öğrencilerde yalan söyleme ve gevezelik özelliklerinin çok fazla olduğunu söylemektedir. Bu özelliği genel olarak diğer öğretmenler de dile getirmektedir. Alevi mezhebinde bulunan kişiler azınlıkta oldukları için genellikle kendilerini saklama gereği hissetmişlerdir. Bir Sünni kadar rahat ve özgür olamamak onların kendilerini saklamalarına, olduklarından farklı davranmalarına ve doğruyu söyleme alışkanlıklarının gelişmesine neden olmuş olabilir.

K19, buradaki öğrencilerde görülen diğer bir farklılığın da kızların süslerine çok düşkün olması, öğrencilerin aşırı rahat olması, hiçbir şeye aldırış etmemesi gibi bazı özelliklerinin olduğunu bu özelliklerinin Suudililerden alınmış olabileceğini söylemektedir.

3.4.13. Türk Vatandaşlarının Suudililere Bakış Açıları

Burada yaşayan Türk vatandaşlarının Suudililere bakış açıları genel olarak olumsuz olarak görülmektedir. Nitekim K40, buradaki Arapların çok geri kaldıklarını, geri kalmış olduklarının hareketlerinden belli olduğunu Mekke'de erkeklerin yolda yürürken altlarına havlu sardıklarını, üstlerinde de hiçbir şey olmadığını söylemektedir. Mekke'de sadece Suudililer değil, Mekke'ye dünyanın dört bir yanından gelen Müslüman erkekler de hac ve umre ibadetleri sırasında havlu ile yürümek durumunda kalabilmektedirler.

Hataylılar genellikle Suudilerin zengin olduklarını düşünmektedirler. K19 burada “*Arap* demek, tersten oku *para* demek” şeklinde bir söylenti bulunduğunu söylemektedir. Tabii bu, Türklerin, orada Araplara olan bakış açılarından dolayı kendilerince oluşturmuş oldukları bir deyimdir. Arapların zengin ve parayı seven bir millet olarak görüldükleri söylenmeye çalışılmaktadır. K26 Suudililerin çoğunun zengin ve hizmetçilerinin olduğunu, çok tembel olduklarını, bir şey bilmediklerini, çok bencil ve sabırsız olduklarını, lokantada bir şey istedikleri zaman hemen “nerede kaldı?” diyerek yakındıklarını, rahatlarına düşkün olduklarını belirtmektedir. Diğer yandan her yer de iyilerin de kötülerin de

olduğunu sözlerine eklemektedir. K21 ise Arabistan ile ilgili görüşlerini şu şekilde açıklamaktadır:

“Arabistan’da kadınlar üzerinde baskı var. Kadınlar için özgürlük yok. Burada kadınların yapacağı bir şey de yok. Burada kadınlar ya çarşıya gidiyorlar, ya da arkadaşlarına gezmeye gidiyorlar. Gitseler bile yanlarında erkek olması gerekiyor. Arabistan’ın kanunları sıkı ve bence hiç güzel değil. Evlilikleri de çok tuhafıma gidiyor. Erkek ve kız sadece bir kez görüşüyorlar. Sonra görüşmüyorlar” (17.09.2011).

Suudilileri benimseme ya da benimsememe durumu buraya gelen göçmenlerin kendi kültürel yapılarına göre farklılık arz etmektedir. Sünni mezhebinde olanlar burayı genel olarak daha çok benimseyip, sevebilirken, Alevi mezhebine mensup olanlar ise genel olarak onları beğenmemekte ve onlara mesafeli davranmaktadırlar. K16, öğrencilerin Suudililere karşı bakış açılarının olumsuz olduğunu dini görüşlerinin farklı olmasından dolayı Suudilileri beğenmediklerini ifade etmektedir. Aynı şekilde K12 de mezhepsel farklılıklar, Türkiye’den gelirken Araplara karşı önyargılı olarak gelme durumu ve son olarak Riyad’daki bürokratik işlemlerde karşılaşılan olumsuz tutumların Arapların benimsenmemesinin nedeni olarak göstermektedir.

K7 kendisine göre Türkler ve Arapların birbirine uyum sağlamadıklarını, Arapların Türkleri hor gördüklerini, Türklerin geçimlerini burada sağlamaları nedeniyle mecburen uyum sağlamak zorunda kaldıklarını ifade etmektedir. Bu şekilde düşünen Türk vatandaşları olduğu gibi Araplara karşı önyargılı davrandıklarını dile getiren Türk vatandaşları da vardır. Ön yargılı davranma konusunda şu görüşler dile getirilmiştir.

K3, Araplara karşı bir önyargının da olduğunu, burada kulaktan dolma birçok bilginin olduğunu, bu yüzden Arapların Türkler tarafından sevilmediğini söylemektedir. Aynı şekilde K43 ve K30 gibi birçok vatandaşımızın da Araplara karşı önyargılı davrandıklarını, herkesin çevresinde duyduğu şeylere inandığını belirtmektedir. K12 ise Hataylıların kültürüyle Arabistan’ın kültürü arasında bir çatışma olduğunu, bu çatışmanın yaşanan olayların abartılarak anlatılmasına neden olduğunu söylemekte ve yaşadığı bazı olayları şu şekilde aktarmaktadır:

“Eğer burada bir trafik kazası yaparsanız, yabancı olduğunuz için suçlanırsınız diye bir kanaat var. Yani bunu belgeleyen örnekler var mı? Evet var. Ama sürekli böyle mi oluyor, hayır böyle olmuyor. Burada benim şahit olduğum 4 trafik kazası oldu. Hepsinde de varılan sonuç olumluydu. Hakkaniyete uygundu” (05.06.2011).

K12 yaşadığı diğer bir olayı ise şöyle aktarmaktadır:

“Burada bir berberin karısının kaçırıldığını, kadının öldürüldüğünü duydum. Girdiğim bütün sınıflarda öğrenciler bunu söylediler. Ama olayın herhangi bir doğruluğu yoktu. Çünkü bir hafta sonra elçiliğe gittim. Elçilikten böyle bir durumun olup olmadığını sordum. Böyle bir durumun yaşanmadığını, kendilerine böyle bir şikâyetin gelmediğini söylediler. Bir de şöyle bir şey de var. Tanıdığımı tanıdığı deniliyor. Kaçırılanı tanıyor musunuz? Dediğimde kimse somut bir şey söyleyemiyor. Net bir şey diyemiyor. Hep tanıdığımın bir arkadaşı gibi genel ifadelerde bulunuyorlar. Yani olay yalnızca bir söylentiden ibarettir. Söylenti çabuk bir şekilde yayılıyor. Biri bir espri olsun diye bir şey anlatmışsa ya da başka zamanda yaşanan bir olay anlatılmışsa bu gerçekten bugün yaşanmış gibi anlatılabiliyor. Ve işin ilginç yanı bu anlatılanlara herkes hemen inanabiliyor. Muhakkak olumsuzluklar da yaşanıyor. Yaşanan olumsuzluklar bir alt yapı oluşturuyor. Onun üstüne de yaşanmayan şeyler de bina edilebiliyor” (05.06.2011).

Kendilerinin Araplara karşı ön yargılı davrandığını söyleyen K20 bu durumun nedeni olarak Türkiye’den gelmeden önce çevrenin kendilerini hep korkuttuklarını bu yüzden ilk geldiklerinde Araplara karşı uzak davrandıklarını ama zamanla onlardan çekinecek bir şey olmadığını anladığını kendisi gibi buraya ilk gelenlerin de zamanla ön yargılarının yıkıldığını ifade etmektedir. Aynı şekilde K36 da Araplara karşı bakış açısının ilk zamanlar kötü olduğunu, daha sonra değiştiğini, Türkiye’de Araplar hakkında olumsuz sözler söylendiği zaman artık hafiften bir savunma ihtiyacı hissettiğini söylemektedir. K9 ise Türklerin Araplara karşı çok ön yargılı davrandığını aslında Arapların Türklerden çok daha iyi olduğuyla ilgili fikirlerini şu sözlerle ifade etmektedir:

“Araplar engelli oğluma Türklerden çok daha yakın davranıyorlar. Evime ilk taşındığım zaman fazla eşyam yoktu. Bana eşya konusunda yardımcı olabileceklerini söylediler. Buraya ilk geleceğim zaman kaynanam Araplarla yakın ilişki kurmamam gerektiği konusunda beni uyardı. Bende Araplara karşı bir korku oluşturdu. Bu yüzden ilk zamanlar komşularım benimle yakın ilişki kurmak istemelerine rağmen ben uzak duruyordum. Daha sonraları açıldım. Artık rahatça ilişki kurabiliyorum” (01.06.2011).

Türklerin Suudililere karşı bayağı bir önyargılı olduğunu söyleyen K22 ise Suudi Arabistan ile ilgili gözlemlerini şu şekilde açıklamaktadır:

“Suudi Arabistan bilim, kültür ve eğitim alanında geri kalmış bir ülke değil. Suudi Arabistan kendi durumunun farkında. Petrole dayalı bir ekonomisinin olduğunu, ileride petrol biteceği zaman bu ekonomisinin bozulabileceğini biliyor. Bunun için tedbirlerini almaya çalışıyor. İnsana yatırım yapıyor. Bilime önem veriyor. Eğitim politikası Türkiye’den çok daha iyi. Eğitime ayrılan bütçe çok fazla. Ciddi bir yatırım var. Bu konuda Türklerin Araplara karşı ciddi bir önyargısı var. Hâlbuki Arabistan bu konuda çok daha iyi. Yurt dışında 100 bin öğrenciye burs veriyor. Buradaki öğrenciye de burs veriyor. Buradaki vatandaşlarına iki maaş ikramiye verirken, burs alan öğrencilerine de iki ikramiye verdi. Bu öğrenciler dil öğrenerek geliyorlar. Gelecekte işbirliğine açık bir şekilde yetişecekler. Dünyadaki gelişmeleri yakından izleyen bir insan kitlesi oluşuyor. Bilinçli şuurlu eğitim politikaları var. Yüksek okulları, İngilizce eğitim veren kurumları, bilim ve teknoloji enstitüleri var. Kısacası bilimin ve teknolojinin gelişmesi için her türlü fırsatı insanlarına sunmuş durumda” (21.09.2011).

K6 da Arabistan ile ilgili Şu g6r6Őleri K22'nin g6r6Őlerini destekler niteliktedir:

“Burada bayanlara da erkeklere de okumaları için burs veriliyor. 6đrenciler Yurt dışında okumaya teşvik ediliyor. Yurt dışında okuyacak 6đrenciye 1 yıl İngilizce 6đrenimi için burs veriliyor. Sonra 6đrenci master ya da doktora başlıyor, bunlar için de burs veriliyor. Devlet 6đrencinin oradaki eğitim ve 6zel yaşamı için gerekli t6m maddiyatı karŐılıyor. Bir s6r6 6đrenci yurt dışında var (Amerika, İngiltere). Şu anda bu 6niversitede (King Saud 6niversitesi, College of Computer and Information Science –Bilgisayar Bilimleri Fak6ltesi) alıŐan personelin çoğu bu Şekilde yurt dışına gitmiŐler. Őakır Őakır İngilizce konuŐuyorlar” (21.05.2011).

K42, her toplumda olduğu gibi Arapların da iyilerin de k6t6lerin de var olduğunu s6ylemektedir. K35 ise Suudili bir arkadaşının olduğunu, onunla çok iyi anlaŐtıđını, Suudililerin çok iyi olduğunu, modern giyindiklerini, Her sene T6rkiye'ye geldiklerinde ailecek otelde kaldıklarını, arkadaŐını ise kendi evinde konuk ettiğini s6ylemektedir. K35 de K42 gibi d6Ő6n6p, her toplumda iyilerin de k6t6lerin de olduğunu s6ylemektedir. T6rklerle Arapların birbirleriyle yeterince ilişki içinde bulunmaması 6nyargıların 6n6n6n açmaktadır. İnsanlar tanımadıkları kişiler hakkında yeterli bilgiyi alamayınca oluşan bu bilgi açığını sezgileriyle ve 6n yargılarıyla kapatmaya çalışmaktadırlar. Ayrıca T6rkiye'deyken Araplarla ilgili aldıkları duyumlar pek olumlu olmadığı için zihinlerde kalan Arap imajı kolay kolay bozulmuyor. Yıllar boyu aynı ortamda yaŐadıktan sonra bu 6nyargılardan kurtulabilmektedirler.

3.4.14. Arapların T6rk G6menlere Bakışı

T6rklerin Araplara karşı bakış açıları kadar Arapların da T6rklerle karşı bakış açıları ve davranışları T6rk–Arap ilişkisini belirleyen belli başlı fakt6rler arasında yer almaktadır. K20 Arabistan'a ilk geldikleri yıllarda ocuk parkındaki Arap ocukların kendi ocuklara “Burası bizim 6lkemiz, buradan gidin pis T6rkler!” dediklerini ancak Şimdi T6rkleri çok sevdiklerini s6ylemektedir. K29 ise Suudililerin yabancılarla tartıŐtıklarında kendilerini koruduklarını, kavgada Suudililerin tarafını tuttuklarını, ama yardımsever Bedevilerin olduğunu, onların kaybolunca yol g6sterdiklerini s6ylemektedir. T6rk vatandaşlarının bu Őekildeki d6Ő6nce ve izlenimleri kendilerinin m6mk6n mertebe Suudililerle atıŐma durumu yaŐamama çabasına itmesine neden olmaktadır. T6rk-Suudi ilişkisi Osmanlıdan beri var olan bir s6re olduğu için Suudililer, T6rkleri değerlendirirken tarihi de

göz önünde bulundurarak değerlendirmektedirler. Öğrencilerden K23, Suudililerin Türklere karşı bakış açısını şu şekilde ifade etmektedir:

“Suudililer, Osmanlıyı seviyorlar. Atatürk’ü sevmiyorlar. Bizim tarihteki her şeyi biliyorlar. Şeyh Sait olayını, şapka kanunu, halifelik ve şeyhlik olaylarını hepsini anlatıyorlar. Atatürk’ün muhafazakârlığı sevmeyi, ilk muhafazakâr partiyi kapattığını söylüyorlar. Bize ‘siz Osmanlı’nın torunlarıdır’ diyorlar. İnşallah buranın ve dünyanın hâkimi yine siz olursunuz diyorlar. Ama bu son sözü indirim yapalım diye diyorlar” (15.09.2011).

Suudililerin Laik bir Türkiye’den çok muhafazakâr bir Türkiye’yi sevdikleri görülmektedir. K22’nin şu sözleri de Suudililerin nasıl bir Türkiye istedikleriyle ilgili bir ipucu vermektedir:

“Arapların Türklere karşı bakış açıları olumlu. Müslüman kardeş olarak görüyorlar. Tarihi bir ortak geçmişimiz var. Türkiye’yi güzel bir turistik yer olarak görüyorlar. İktidar değişikliğinden sonra Türkiye’nin Müslümanlaştığını söylüyorlar. Bence böyle bir şey yok. Türkiye eskiden de Müslüman idi. Mekke ve Medine’de Türkçe konuşan Suudililer var. Ticaret yapanların çoğu Türkçeyi biliyor. Dükkânlarda Türkçe yazılar var. Bunun nedeni ise hac yapmak amacıyla Mekke’ye gelenlerin çoğunun Türklerden oluşmasıdır” (21.09.2011).

K24 ise Türklere karşı bir sevginin yanında önyargının da olduğunu, aşk-ı memnu gibi dizilere bakılarak Türklerin de böyle olabilecekleri konusunda önyargılarının olduğunu belirtmektedir. Suudililer genel olarak Türkleri ve Türkiye’yi seviyorlar. Türk dizilerini ilgiyle izliyorlar. Sadece Türk dizilerini izlemek için Türkçe kursuna gitmeye başlayan Suudililer bile var. Muhafazakâr bir Türkiye istemekle birlikte, muhafazakâr olmayan Türk dizilerinin ilgiyle izlenmesi akıllara muhafazakâr olmayan bir yaşantıya mı özeniliyor sorusunu getirmektedir. Bu özentile ilgili olarak K21 de, Suudililerin aslında Türkiye ve Lübnan’ı çok sevdiklerini, bu ülkelere özendiklerini, kendi ülkelerinde de Türkiye’deki gibi özgür yaşamak istediklerini söylemektedir. Araplar bir taraftan Türkiye’ye ve Türklere özenirken bir taraftan da Türklerin de muhafazakâr bir yapıda olmasını istemenin ikilemliliğini yaşamaktadır. Aynı zamanda Suudililer Türkleri sevmekle birlikte Suudi Arabistan’ın Osmanlı imparatorluğundan kurtuluşu ve bağımsızlık günü olan “yevmül vatan” gününü resmi olarak kutlamaya başladıkları ve o gün yabancı okulların bile tatil edilmesi dikkatlerden kaçmamaktadır. Yevmül vatan günü tüm dünya ülkelerinin Suudi Arabistan’ın Osmanlı imparatorluğundan ayrı bir devlet olarak tanıdıkları gündür. Bu gün bağımsızlık bayramı olarak kutlanmaktadır. Bu bayram yaklaşık olarak on yıldan beri Suudi Arabistan’da kutlanmaktadır. K47, bu konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir:

“Bu anma günü daha önceleri sessiz yani sadece takvim yapraklarında kutlama yapılırdı. Sonradan her yıl 23 Eylül’de resmi olarak kutlanmaya başlandı. Bu günde krallığın halka hediye, devlet memurlarına artı maaş vermesi, hafif suçlu mahkûmlara af gibi işlemler yaptığı görülür. Tören günah olarak kabul edildiği için, yapılmaz. Kraliyetin eskiye nazaran yumuşamaya başladığı görülmektedir” (21.04.2017).

K44 ise bu konuyla ilgili olarak “Daha önceki krallar döneminde şeriat kanunları gereği her türlü tören yasaktır kuralına uyuyorlardı, son on yılda kutlanmasının nedeni ise kraliyetin biraz daha ılımlı bir yönetim şekline dönme arayışlarına bağlanabilir” şeklinde düşüncelerini ifade etmektedir. Kraliyetin yumuşaması ve yevmül vatan gününün kutlanmaya başlanmasıyla ilgili olarak K25, şu bilgileri paylaşmaktadır:

“Yevmul Vatan, Melik Fehet’in ölümünden sonra, tahta Melik Abdullah’ın geçmesiyle kutlanmaya başlamıştır. Daha önce kutlanmayışının sebebi âlimlerin caiz görmemesiydi. Kral Abdullah’ın gelişiyile Arabistan’da radikal kararlar alınmıştır. Cenedriye festivali, meclisi şuraya kırk kadının alınması, Yevmul Vatan kutlaması gibi. Bu kararlar âlimlerin itirazlarına rağmen alınmıştır. Ayrıca Arabistan piyasalarında borsa hisseleri üzerinden yatırımlar ilk o dönemde başlamıştır. Melik Abdullah aşırı milliyetçi kimliğiyle öne çıkan bir kraldır” (18.04.2017)

Görülüyor ki, değişim kaçınılmazdır. Değişime en kapalı olan toplumlar bile yavaş da olsa bir değişim çizgisi üzerinde yürümektedirler.

3.4.15. Dönüş İsteği ve Gelecek Planı

Ekonomik nedenlerle Suudi Arabistan’a gelen Türk vatandaşları, bazen istedikleri ekonomik seviyeye ulaşmaları, bazen YÇS’nin üniversite sınavındaki öğrencilere büyük avantaj sağlaması nedeniyle çocuklarının liseyi bitirmesini beklemeleri bazen de Türkiye’de emeklilik dolması üzerine Türkiye’ye dönme kararı alabilmektedirler. Çoğu kişi genellikle sadece birkaç yıl kalıp dönmeyi amaçlanmaktadır ama ihtiyaçların bitmemesi ve Türkiye’de istenilen ekonomik seviyeye gelememe endişesi göçmenlerin Arabistan’da yıllarca çalışmalarına neden olmaktadır. Aşağıda Arabistan’a geliş amaçları ve dönüşle ilgili verilen örneklerden genel olarak hepsinin aynı nedenlerle geldikleri, kısa bir süreliğine geldikleri ve dönüş isteklerinin nedenlerinin de aynı olduğu görülmektedir. Arabistan’a geliş öyküleri ve gitme istek ve nedenleri şu şekillerde aktarılmaktadır:

K26, dönüş isteğiyle ilgili olarak şunları söylemektedir:

“Buraya ilk geldiğimizde sadece bir evim olsun başka bir şey istemiyordum diyordum. Sadece iki-üç yıl kalmayı düşünüyordum. Ama yıllar geçtikçe kopamadık.

15 yıldır buradayız. Kefilimiz iyi, yoksa bu kadar yıl kalamazdık. Bir iki yıl sonra dönmeyi düşünüyoruz” (12.09.2011).

Benzer şekilde K9 da dönüş isteği ile ilgili olarak şunları aktarmaktadır:

“Buraya ilk geldiğimde biraz birikim yapıp ev alıp giderim diyordum. İki üç yıl kalacağımı düşünüyordum. Eşyaları bile hep ikinci el aldım nasılsa gideceğim diye. Buraya geldikten ancak üç-dört yıl sonra yeni eşyalar almaya başladım. Baktım ki hayatım burada, evim burada, miras yok, Türkiye’ye gidince sırtımı dayayacak kimse yok, burada kalmaya karar verdim. Hem oradaki ilişkiler de samimiyetini kaybetmiş. Oradaki akrabalar da artık kendi içinde kopuk yaşıyorlar. Gitmeme gerek yok. O yüzden ben burada huzurluyum. Dönmeyi düşünmüyorum” (01.06.2011).

K20, buraya beş yıl kalmak üzere geldiklerini ilk geldiklerinde maddi olarak borçlanıp geri döndüklerini, Türkiye’de altı ay kaldıktan sonra tekrar döndüklerini bu defa işlerinin düzeldiğini ve birikim yapmaya başladıklarını söylemektedir. Ayrıca oğlunun halter sporu yaparken omuriliğini zedelediğini, Türkiye’de bunun ameliyatı için 40 milyar istediklerini Arabistan sayesinde bu masrafı karşılayabildiklerini Türkiye’de çalışsalar da bu masrafı karşılayamayacaklarını da sözlerine eklemektedir.

K30 buraya 1995 yılında geldiklerini, ilk geldiklerinde üç yıl kalmayı planladıklarını, ama maddiyat açısından istedikleri duruma ulaşmadıkları için burada kalmaya devam ettiklerini, Türkiye’ye dönmek istemediğini çünkü bu ekonomik şartları Türkiye’de bulamayacağını söylemektedir.

K45, gelecekte Türkiye’de yaşamak istediğini ancak ailesinin Türkiye’ye dönme gibi bir niyetinin olmadığını söylemektedir. Aynı şekilde K34 ve daha birçok öğrencinin gelecekte Türkiye’de yaşamak istedikleri görülmektedir.

K46 da gelecekte kesinlikle Türkiye’de yaşamak istemediğini, serbest yaşamak için Avrupa ülkelerinden birinde yaşamak istediğini söylemektedir.

K2, kendisine “Sen artık buralı oldun, gitme 20 yıl burada kalsan alışırısın” dediklerini kendisinin ise onlara memleket ve akrabalarının başka olduğunu burada kalmak istemediğini söylemektedir.

K29, babasının askerliğini bitirdikten sonra buraya geldiğini, para toplayıp hemen geri dönmeyi planladığını ancak babasının 25 yıldır burada kaldığını, 45 yaşına geldiği halde hala dönmediğini ancak kız kardeşinin liseyi bitirdikten sonra dönmeyi planladıklarını söylemektedir. Ayrıca gelecekte kendisinin ise Arabistan’daki zenginlik ile Türkiye’deki özgürlüğü bir arada bulabileceği yer olan Dubai’de yaşamak istediğini de sözlerine eklemektedir. Aynı şekilde K24 de

gelecekte yurt dışında (Amerika ya da İspanya'da) yaşamak istediğini söylemektedir.

K42, Türkiye'yi daha çok sevdiğini, Türkiye'de özgürlüğün Arabistan'ın ise çarşı ve ekonomisinin kendisi için çekici olduğunu söylemektedir.

K5 ise vatandaşlarımızın Türkiye'ye dönüşüyle ilgili olarak şunları söylemektedir:

“Türkiye’de yurt dışındaki standartlarda yaşamıyorsunuz. Vatandaşlarımız Türkiye’ye özgürlük vs. nedenlerle gidiyorlar. Türkiye’ye gittiklerinde bakıyorlar ki özgürlük var ama maddiyat yok. İş sonunda ekonomiye dayanıyor. Kötü duruma düşünce Arabistan’a geri dönüyorlar. Bunu yaşayarak öğreniyorlar. Kültürel sebeplerden gidip, mali sebeplerle geri dönüyorlar” (22.05.2011).

Maddi olarak buranın gelir düzeyinin Türkiye'ye göre daha yüksek olması onların uzun yıllar boyunca Arabistan'da yaşamlarını sürdürmelerine neden olmuştur. Türkiye'de özgürlüğün olması, burada ise maddi imkânların var oluşu bu iki ülkeyi çekici yapan ayrı ayrı birer unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırmanın amacı Riyad'daki Türk vatandaşlarının kültürel değişim ve dönüşüm durumlarının var olup olmadığının tespit edilmesidir. Kimliklerini ne ölçüde korudukları, Riyad'daki yaşama uyum-uyumsuzlukları ve Riyad Uluslararası Türk Okulu'nun göçer aile çocuklarının kimlik ve kültürel yapısı üzerine etkisini tespit etmektir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar şu şekilde sıralanmaktadır:

Riyad'a giden göçmenlerin iş bulmak için ekonomik amaçlarla Riyad'a göç ettikleri, göç etme, iş bulma ve yerleşme konusunda akraba ve hemşerilerinden yardım aldıkları gözlemlenmiştir. Çok sık olmamakla birlikte Türkiye'yi ziyaret etmeye devam ettikleri, Türkiye sevip vatan olarak benimsemeye devam ettikleri gözlemlenmiştir.

Riyad'daki Türk vatandaşlarının mezhep ve cinsiyet farklılıkları araştırmanın sonuçlarına etki eden önemli faktörler arasında yer almaktadır.

Araştırmada birinci alt problemle ilgili olarak, Riyad'daki Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının çoğunluğunu oluşturan Hataylıların kültürel ve kimlik alanında bir değişim yaşamadıkları gözlemlenmiştir. Bunun en önemli nedenlerinden birisi Riyad'daki Hataylıların inanç yapısıyla, Suudi Arabistan halkının inanç yapısının bazı farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Suudi Arabistan Sünni ve oldukça muhafazakâr bir yapıya sahipken, Riyad'a gelen Hataylıların çoğunluğu ise Alevi ve demokratik bir yapıya sahiptir. Bu durum Hataylıların Suudilileri benimsememesine dolayısıyla onlara özenmemesine yol açmıştır. Dini açıdan Hataylılar Riyad'da kendi geleneksel bayramlarını kutlamakta, oruçlarını kendi adetleri üzere tutmaya devam etmekte, evlerinde haremlik selamlık uygulamasının olmadığı gözlemlenmektedir. Kadınlar dışarıda yasal olarak zorunlu olarak kapanmakta, okul sınırları içinde ve evlerinde misafir ağırlarken açık olarak gezmeye devam etmektedir. Yılbaşı kutlamaları yapılmakta, yeme- içme kültürü ve düğünleri Türkiye'deki gibi varlığını sürdürmektedir. Kimlik olarak Arap olmalarına rağmen kendilerini Türk olarak tanımlamaktadırlar (Yavuz ve Güngör, 2018).

Sünni bir Arap olmaksızın Alevi bir Türk olmayı tercih etmeleri onların dini duygularının milli duygularının önüne geçirdiklerini göstermektedir. Bu

durum onların dini olarak asimile olmalarının önüne set çekerken, kimlik yapısı olarak da Türkleşme yönünde asimile olmalarını sağlamıştır.

Araştırmada İkinci alt problemle ilgili olarak araştırmanın başında, Suudi Arabistan'daki kültürel yapının, Türk öğrencilerinin kültür ve kimlik yapısı üzerinde Riyad Uluslararası Türk Okulu'ndan daha etkili olduğu varsayılmıştı. Ancak araştırma sonucunda bu varsayımın burada belirtildiği gibi çıkmadığı, okulun da kültür ve kimlik oluşturmada etkili olduğu, dolayısıyla okulun bu konuda önemli bir etken olduğu görüldü. Eğitimin bu konudaki başarısı yadsınamaz. Günümüzde artık bireylerin nerede hangi kimlik ile doğduklarının ülkeler açısından çok büyük bir önemi kalmamıştır. Ülkeler asimilasyon aracılığıyla bireylerin kimlik ve kültür yapılarında istedikleri değişiklikleri yapabilmektedirler. Bireyin etnik olarak hangi kimlikle doğduğundan ziyade bireyin hangi eğitim sistemiyle hangi kimlik ve kültürel yapıya bürünmesinin sağlanması önem arz etmektedir. Zira eğitim sayesinde bir İngiliz, bir Rus kimlik ve kültür yapısına dönüşebilir, ya da bir Arap, bir Türk kimlik ve kültür yapısına dönüşebilir.

Riyad Uluslararası Türk Okulu öğrencileri Suudi Arabistan gibi bir Arap ülkesinde bulunmalarına ve üstelik Arap kökenli olmalarına rağmen kendilerini Türk olarak tanımlamakta ve Türk kültürüyle yaşamaktadırlar. Okul, öğrencilerin kendilerini bir Türk olarak görmesi ve Türk kültürüyle yaşamasını sağlama görevini başarıyla yerine getirmiştir.

Kendilerini bu şekilde tanımlamalarının nedenleri arasında ailelerinin bakış açılarının da büyük bir etkisi vardır. Aileler de kendilerini kimlik açısından Türk olarak tanımlamaktadırlar. Suudililerden ve Arapçadan mümkün olduğunca uzak durmaya çalışmaktadırlar. Arapçayı bilmelerine rağmen Arapça okuma ve yazmayı bilmemeleri onların dil gelişiminin önüne set çekmiş, Arapçaya yeterince hâkim olmalarını engellemiştir. Bu durum Türkçe dil gelişiminin de yeterli düzeyde gelişmesini engellemiştir. Öğrencilerin dil gelişimleri velilere göre daha iyi olsa da bu yeterli değildir. Doğal olarak akademik başarı seviyeleri de Türkiye'deki öğrencilere nazaran çok düşük kalmaktadır. Bu durum ana dilde eğitim görmemenin akademik başarıyı olumsuz yönde etkilediğinin yadsınamaz bir gerçeklik olduğunu göstermektedir. Başarı seviyesinin düşük olmasının tek nedeni dil değildir.

Suudi Arabistan'da havanın Türkiye'ye nazaran aşırı sıcak olması, öğrencinin kendi akraba ve kültür çevresinden uzak kalması, yurt dışında yaşamının getirmiş olduğu zorluklar, ailelerin çocuklarını özgür yetiştirmeleri ve disipline önem vermemeleri çocuğun başarısız olmasında etkili olan etmenler arasında sayılmaktadır. Ailelerin çocuklarının her isteklerini yerine getirmeye çalışmaları çocukla ailesi arasında oluşabilecek çatışmaların önüne set çekmiştir. Öğrencilerde kültürel olarak Türkiye ile aynı yapıya sahip olmasına rağmen hijyen kurallarına yeterince dikkat etmeme, kızların çok süslü olması, rahat ve keyfe düşkünlük, farklı milletleri hor görme gibi özellikleri ile Türkiye'den az da olsa farklı bir yapıya büründükleri gözlemlenmiştir. Müzik alanında da daha çok batıya yönelmiş yabancı müzik ve rap müzikleri tercih edilmiştir.

Riyad'a göç eden Sünnilerin kültürel değişime karşı daha az direnç gösterdikleri ve bu konuda daha ılımlı oldukları gözlemlenmiştir. Buraya gelen Sünni göçmenlerin vahhabiliğe özenmeye başladıkları, çocuklarına Arapça isimler verdikleri ve onları Arap okullarına gönderdikleri, Arapça öğrenimine büyük önem verdikleri, Arap kıyafetlerini giydikleri, evlerinin oturma planını haremlik ve selamlık ilişkisini dikkate alarak planladıkları ve yeni yıl kutlamalarına karşı oldukları gözlemlenmiştir. Bu durumda Sünnilerin genel olarak Araplaşma temayülü içine girdikleri söylenebilir. Görülüyor ki Kültür ve kimliğin seçilmesinde inanç faktörü çok önemli bir faktördür. İnsanların inançları kendi kültür ve kimlik yapılarının devamı, değişimi ve kültürlerinin belirlenmesi kararında etkilidir.

İlginç olan şu ki, Sünni olan göçmenler inanç yolunda Türk kimliğini bir tarafa bırakıp, Araplaşma eğilimi içine girerken; Alevi olan göçmenler de inançları uğruna Arap olma kimliğini bir tarafa bırakıp Türkleşme yönünde bir eğilim içine girmişlerdir. Bu durum devletlerin asimilasyon için neden dini bir araç olarak kullandıklarının nedenini ise daha iyi açıklar niteliktedir.

Riyad Uluslararası Türk Okulu'ndaki kız ve erkek öğrencilerin Suudi Arabistan'a uyumları farklı olmaktadır. Erkek öğrenciler Türkiye'de sahip oldukları haklara ve sosyal faaliyetlere sahip olmaya devam ettikleri hatta Arabistan'da fazlasını buldukları için uyum konusunda fazla bir zorluk yaşamamışlardır. Ancak kızlar için aynı şey söylenemez. Kızlar Türkiye'de gördükleri hak ve sosyal faaliyetlerin aynısını Arabistan'da görme fırsatını yakalayamamışlardır. Kızların okul dışı zamanlarını ev ya da internette geçirmesi,

yeterince sosyal faaliyetlere katılamaması onların kültürel şok yaşamasına neden olmuş ve Arabistan'a uyumunu zorlaştırmıştır. Bu nedenle kızlar Suudi Arabistan'ı pek sevmemişlerdir. Bununla birlikte erkek öğrencilerin de kız öğrencilerin de Araplara karşı bakış açısı genel olarak küçük görme şeklindedir. Onlara karşı ön yargılı olarak davrandıklarının da farkındalar. Ama bu Araplara karşı bakış açısında bir değişme yaratmamıştır.

Gençlerde olduğu gibi yetişkinlerin Arabistan'a uyumunda da cinsiyetler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Yalnız bir farkla ki o da erkeklerin uyumunun kadınlara göre daha güç olması yönüyledir. Bunun nedeni ise erkeklerin iş hayatı nedeniyle Araplarla daha fazla ilişki kurması ve gerek toplum hayatıyla gerekse de hukuki kurullarla daha fazla iç içe yaşamak zorunda kalmalarıdır. Bununla birlikte ilişkiler yüzeysel iş ilişkisi içinde kalmış, yeterli samimiyet oluşturulamamıştır. Ancak genel olarak gerek kadın olsun gerek erkek olsun Türkler Suudi Arabistan'a uyum sağlamış, gerekli entegrasyon gerçekleştirilmiş ve asimile olmamışlardır.

Suudililerle iş dışında pek bir ilişki içinde olmamaları onları yeterince tanımalarını engellemiş, bu da onlara karşı bir önyargı oluşumuna neden olmuştur.

Riyad'daki Türk vatandaşları Türkiye'ye geri dönmeyi istiyorlar ancak maddi olarak yaşam standartlarının düşmesi konusunda endişe ediyorlar. Bu endişe onların dönüş tarihlerini hep ötelemekte hatta dönüşlerini engellemektedir. Suudililerin Türklere karşı bakış açıları ise olumludur, Türkleri sevmekle kalmayıp onlara hayranlık besledikleri de gözlerden kaçmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, A. (2004). *Sosyal Değişme ve Din*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Aksoy, Z. (2012). “Uluslararası Göç ve Kültürler arası İletişim.” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 5, sayı: 20, 292-303.
- Ana Britanica* (2004). İstanbul: Ana Yayıncılık A.Ş.
- Apak, S. (1993). *Yurt Dışındaki İşçi Potansiyeli ve Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Arvasi, S.A. (1999). *Eğitim Sosyolojisi*. İstanbul: Burak Yayınevi.
- Bahar, H.İ (2008). *Sosyoloji*. Ankara: Usak Yayınları.
- BBC, (2016, 1.10) “S. Arabistan’da ehliyet alacaklara uyuşturucu testi” <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37528619>, (Erişim Tarihi: 15.05.2019).
- Cafoğlu, Z. (2007). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Grafiker Yayıncılık.
- Cevizci, A. (2011). *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Çağlayan, S. (2006). “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İlke)*, 17, 67-90.
- Demir, G. (1997). “Toplum ve Göç” II. *Ulusal Sosyoloji Kongresi, 20-21-22 Kasım 1996*, Mersin: Sosyoloji Derneği Yayın, s. 85-94.
- Ecer, A. V. (2001). *Tarihte Vehhabi Hareketi ve Etkileri*. Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.
- Ekici, S., Tuncel G. (2015), “Göç ve İnsan”, *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 5, Sayı:1, ss. 9-22.
- Erdem, S. (2005). *Sosyoloji*. İstanbul: Fil Yayınevi.
- Ereş, F. (2009). “Toplumsal Bir Sorun: Suçlu Çocuklar ve Ailenin Önemi.” *Eğitim- Kültür ve Araştırma Dergisi*, Cilt: 5, sayı: 17.
- Erkal, M. E. (1995). *Sosyoloji (Toplumbilimi)*. İstanbul: Der Yayınları.
- Gökalp, H. (2017, 05.02) “Kılık Kıyafete Göre İslam Dünyası” <https://medium.com/@huseyingokalp/k%C4%B1%C4%B1k-k%C4%B1yafete-g%C3%B6re-i%C3%87slam-d%C3%BCnyas%C4%B1-91a281e09da0>, (Erişim Tarihi: 17.07.2019)

- Güçhan, G. (1992). *Toplumsal Değişme ve Türk Sineması*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Gülner, B. (2011). “Yabancı öğrencilerde Kültürleşme ve Medya Kullanımı.” *Global Media Journal*, Cilt: 2, Sayı: 3, ss. 51-68.
- Günay, Ü. (1998). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Güngör, E. (1995). *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.
- Güvenç, B. (1996). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Güvenç, B. (2002). *Kültürün Abc'si*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Haviland, W. A. (2002). *Kültürel Antropoloji*. (Çev.: Hüsamettin İnanç ve Seda Çiftçi), İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Bayraktar, N.(2017, 28.09) “Suudi Kadınlar Artık Araba Kullanabilecek”. <https://paratic.com/suudi-arabistan-kadin-araba-kullanabilecek/> (Erişim Tarihi: 15.05.2019).
- İmer, K. (1990). *Dil ve Toplum*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- İnan, A. M. (1989). *Toplum İdeoloji Gençlik*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Hürriyet*, (2017, 29 Eylül) “Kadınların Araba Kullanmasına tepki! ‘Seni Ve Arabanı Yakacağım!’” <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/kadinlarin-araba-kullanmasina-tepki-seni-ve-arabani-yakacagim-40594697>, (Erişim Tarihi: 15.05.2019).
- Kaplan, M. (1996). *Kültür ve Dil*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karaca, M. (2002). “Yurt Dışında Çalışan Türkler ve Kültürel Değişim Seksiyon Bildirileri”. VI. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, 18-22 Haziran 2001, Mersin: Kültür Bakanlığı Yay. 72-85
- Kırkpınar, L. (2001). *Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Kadın*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Kongar, E. (2006). *Toplumsal Değişme Kuramları Ve Türkiye Gerçeği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kongar, E. (2008). *Kültür Üzerine*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kurtuluş, B. (1988). *Orta Doğu Ülkelerine Türk İşgücü Akımı: Libya ve Suudi Arabistan Örneği* Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

- Macit, N. (2010). *Dünya-Dil Sistemi ve Dini Söylem, Laik-Demokratik Sistem ve Teoloji*. Ankara: Sarkaç Yayınları.
- Malinowski, B. (2016). *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Özbudun, Ş.ve Altuntek S. (2005). *Antropoloji Kuramlar, Kuramcılar*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Öztürk, M. (2004). *Sosyoloji 2 Ders Notu*. Ankara: Meb. Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü Açık öğretim Lisesi Yayınları.
- Öztürk, M. ve Coşkun, M. Kemal (2005). *Sosyoloji*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı İmaj Yayın.
- MEB, (2014, 29.09) “Tarih İçinde Riyad Uluslararası Türk Okulu” http://riyad.meb.k12.tr/tema/icerikler/tarih-icinde-riyad-uluslararasi-turk-okulu_1379234.html (Erişim Tarihi: 13.07.2019).
- Sencer, M. (1989). *Toplum bilimlerinde Yöntem*. İstanbul: Say Yayınları.
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve Kültür*. (Çev.: Tuncay Birkan), İstanbul: Metis Yayınları.
- Smith, P. (2007). *Kültürel Kuram*. (Çev.: Selime Güzelsarı ve İbrahim Gündoğdu), İstanbul: Babil Yayınları.
- Spring, J. (2001). *Özgür Eğitim*. (Çev.: Ayşen Ekmekçi), İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Strauss, C. L. (2012). *Yapısal Antropoloji*. (Çev.: Adnan Kahiloğulları), Ankara: İmge Kitabevi.
- Şahin, C. (2001). “Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme”. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 21, Sayı 2: 57-67.
- Taylor, S. E, Peplau, L. A. ve Sears, D. O.(2007). *Sosyal Psikoloji*. (Çev.: Ali Dönmez), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları
- Tezcan, M. (1984). *Sosyal ve Kültürel Değişme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Tezcan, M. (1997). *Kültürel Antropoloji*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tezcan, M. (2000). *Dış Göç ve Eğitim*. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Tufan, B. (1994). *Göçmen İşçilerde İş Kazaları*. Ankara: İdari İşler Dairesi Başkanlığı Matbaa Hizmetleri Servisi Etlik Matbaası.
- Türk, H. (2009). *Kültürlerin Bin Yıllık Hoşgörüsü, Evliyalar Diyarı Hatay Adana: Karahan Kitabevi*.
- Türk, H. (2010a). *Etkileşim Ve Değişim Boyutunda Antakya Geleneksel Kültürü, İnançlar, gelenekler, Ritüeller*. Antakya: EOS Yayınevi.
- Türk, H. (2010b). *Anadolu'nun Gizli İnanıcı, Nusayrilik, İnanç Sistemleri Ve Kültürel Özellikleri*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Türkdoğan, O. (1988). *Değişme-Kültür ve Sosyal Çözülme*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını.
- Ünalın, Ş. (2010). *Dil ve Kültür*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım Tic. Ltd. Şti.
- Yargı, M. A. (2014). *Suudi Arabistan'ın Yargı Sistemi*. İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Yavuz, S. ve Güngör, M. (2018). Riyad'da Yaşayan Türk Vatandaşlarının Yerel Kültürle İlişkileri. *I. SASEC Tam Metin Bildiri Kitabı*: 412-419.
- Yılmaz, B. (2004). *Türkiye'de Eğitim Politikası ve Kütüphane*. Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği Ankara Yayınları.
- Wulf, C. (2009). *Tarihsel Kültürel Antropoloji*. (Çev.: Özgür Dünya Sarısoy), Ankara: Dipnot Yayınları.
- <http://www.dinimizislam.com> (2019). "Sağ ve Sol Kavramı" <http://www.dinimizislam.com/detay.asp?Aid=2655> (Erişim Tarihi: 18.07.2019).